

Editör
Dr.Öğr.Üyesi Hasan AZAZİ

Enflasyon

ENFLASYON ve GÜNCEL EKONOMİK ARAŞTIRMALAR

ENFLASYON VE GÜNCEL EKONOMİK ARAŞTIRMALAR

Editör Dr.Öğr.Üyesi Hasan AZAZI

 E K İ N
Basım Yayın Dağıtım

2022

© 2022 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 48743

e_ISBN: 978-625-8117-91-2

Eylül 2022

Sayfa Düzeni/Kapak Tasarımı: Aslı AYRANCI

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.

Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA

Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37

Fax.: (0.224) 223 41 12

e-mail: info@ekinyayinevi.com

www.ekinkitap.com

ÖNSÖZ

“Enflasyon Ve Güncel Ekonomik Araştırmalar” adlı bu kitap; Covid-19 Pandemi Süreci ve genel ekonomik süreçleri kapsayan enflasyon özelinde hazırlanmış olup; birbirinden farklı başlıklarda ele alınan 9 bölümden oluşmaktadır. Bu çalışma, katkı veren bölüm yazarlarının ve editoryal çalışmaların emeği ile gerçekleşmiştir.

Kitapta yer alması için önerilen çalışmalar editör ve yazarların yoğun çabalarıyla belirlenmiştir. “Enflasyon ve Güncel Ekonomik Araştırmalar” teması ile kitapta yer alan kitap bölümü çalışmalarının, son zamanlarda ekonomide adından söz ettiren enflasyonu konu alması ve farklı ekonomik değişkenler ile enflasyon ilişkilerinin dinamiklerini açıklamaya yönelik katkı sağlaması düşüncesiyle projelendirilmiştir. Ayrıca farklı çalışma alanlarını içermesi nedeniyle literatüre güncel kaynak kazandırılması amaçlanmıştır.

Kitapta yer alan bölümler özgün olup, editöryal çalışmalar sonucunda uygun görülen çalışmaların yayımlanmasına karar verilmiştir. Kitap bölümlerinin hepsi benzerlik raporuna tabi tutulmuş ve bu konuda özel bir hassasiyet gözlenmiştir. Bununla beraber kitapta yer alan bölümlere ait bilimsel sonuçlar, bulgular, yöntemler ve yararlanılan kaynaklar, atıf ve kaynakça gibi etik ilkeler ile öneriler; yazarların sorumluluğuna bırakılmıştır.

Editör olarak büyük bir titizlikle ve hassasiyetle üzerinde durduğum bu kitap projesinin gerçekleşmesinde destek olan, özgün çalışmalarını bizimle paylaşan değerli yazarlarımıza ve kitabın yayınlanmasında emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

Editör Dr.Öğr.Üyesi Hasan AZAZİ

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

OLIVERA-TANZI ETKİSİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ GEÇERLİLİĞİNİN İNCELENMESİ..... 1

Feyza ARICA

Günay KOYUNCU

İKİNCİ BÖLÜM

EŞBÜTÜNLEŞME VE NEDENSELLİK TESTİ UYGULAMASI İLE TÜRKİYE'DEKİ ENFLASYON VE GENÇ İŞSİZLİK İLİŞKİSİNİN UZUN DÖNEMLİ ANALİZİ 13

Mustafa KARAKUŞ

Aslı ÖZEN ATABEY

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ İLE ENFLASYON İLİŞKİSİ: VAR ANALİZİ YAKLAŞIMI..... 32

Doruk DERELİ

Nazife Zeynep ÇAKIR

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2022 KÜRESEL ENFLASYON ŞOKUNUNUN ETKİLERİNİN GELİR DAĞILIMI POLİTİKALARI İLE HAFİFLETİLMESİ ÜZERİNE BETİMSSEL BİR ANALİZ 47

Özgür TOPKAYA

BEŞİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ..... 61

Figen KILIÇ

Mustafa TORUN

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'DE COVID-19 SALGINININ ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 83

Burcu KILINÇ SAVRUL

Gülistan CAN

YEDİNCİ BÖLÜM COVID-19 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ ENFLASYONUN TURİZM İŞLETMELERİNE ETKİLERİ	98
<i>Mehmet POLAT</i>	

SEKİZİNCİ BÖLÜM HEMŞİRELİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN ENFLASYON ORANI ALGILARI İLE SAĞLIKLI BESLENME DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: KESİTSEL BİR ÇALIŞMA	114
<i>Mehmet GÜLŞEN</i> <i>Salih TOSUN</i>	

DOKUZUNCU BÖLÜM ENFLASYON VE FAİZ YANSIMASINDA OTOMOTİV SATIŞLARI: TÜRKİYE'DE 2015- 2021 DÖNEMİ İÇİN BİR DEĞERLENDİRME	126
<i>Onur UZMA</i> <i>Hasan AZAZI</i>	

BİRİNCİ BÖLÜM

OLIVERA-TANZI ETKİSİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ GEÇERLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

Feyza ARICA¹

Günay KOYUNCU²

1. GİRİŞ

Bir ekonomide bütçe gelirlerinin giderlerden daha az gerçekleşmesi bütçe açıklarına neden olmaktadır. Enflasyon (fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış) ile bütçe açıkları birbirini etkileyen değişkenlerdir. Enflasyon artışı bütçe açıklarının artmasına neden olur iken bütçe açıklarındaki artış ise enflasyon oranını artırmaktadır. Ülkeler enflasyonist bir dönem içerisinde vergi gelirlerinin reel değerinin azalmasına ve bütçe açıklarının artmasına neden olacaktır. Bütçe açıklarını kapatmak adına merkez bankası emisyon yoluyla para arzını artırma çabası, enflasyonun artmasına neden olmaktadır. Enflasyon ve bütçe açıkları birbirlerini olumsuz yönde etkileyen iki değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (Abdioğlu ve Terzi, 2009: 195-196; Kılıç ve Torun, 2018: 19).

Enflasyon, gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomisinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Enflasyonun ekonomiler üzerindeki etkisini inceleyen birçok çalışma var iken, enflasyonun vergi gelirlerinin reel değerini düşürmesi ile ilgili ilk yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan yayınlarda en çok dikkat çeken Julio Olivera ve Vito Tanzi'nin çalışmalarıdır. Olivera 1967 yılında gerçekleştirdiği "Money, Prices, and Fiscal Lags: a Note on the Dynamics of Inflation" isimli çalışmasında, 1950 ve 1960 yıllarında Latin Amerika ülkelerinde yaşanan kronik enflasyonun vergi tahsilat sürelerini inceleyerek vergi gelirlerinin reel değerini azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Vito Tanzi, 1977 ve 1978 yıllarında iki çalışma yapmıştır. 1977 yılındaki "Inflation, Lags in Collection, and the Real Value of Tax Revenue" çalışmasında enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisini iki nedene bağlayarak açıklamıştır.

¹ Doç. Dr, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., BiGA İİBF, feyzarica@gmail.com

² Dr. Öğr Gör, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., ÇAN MYO, gozdemir@comu.edu.tr

Bunlar vergi tahsilatındaki gecikmeler ve vergi sistemlerindeki esnekliklerin yaşanmasıdır (Tanzi, 1977: 154). Yazarın 1978 yılında yayınlanan “Inflation, Real Tax Revenue, and the Case for Inflationary Finance: Theory with an Application to Argentina”, çalışmasında Arjantin’de yaşanan enflasyonun vergi geliri üzerindeki etkisi incelenmiştir (Tanzi, 1978). Olivera- Tanzi etkisini Anusic ve Svaljek (1996), Cagan’ın 1956 yılında yayınlamış olduğu “The Monetary Dynamics Of Hyperinflation” adlı çalışmasına dayandırarak Olivera-Tanzi etkisinin teorik altyapısını oluşturmuştur. Cagan yüksek enflasyonun vergi geliri üzerindeki etkisini araştırmıştır.

Vergi tahsilatının gecikme süresi, vergiyi doğuran olay ile vergi borcunun tahsilatının gerçekleştirdiği süreyi kapsamaktadır. Vergi sisteminin esnekliği ise vergi gelirindeki %1’lik bir artışın veya azalışın GSYH’da meydana getirdiği yüzdelik değişimi ifade etmektedir (Yalçın, 2020: 61).

İki yazarın yapmış olduğu yayınlardan sonra enflasyonun, vergi gelirlerinin reel değerini azaltması Olivera-Tanzi etkisi olarak adlandırılmıştır. Tanzi’ye göre verginin zamanında tahsil edilememesinin nedeni ülkelerin uyguladıkları yasal mevzuatlar ve mükellefin borcunu zamanında ödememesidir. Vergi gelirlerinin geç tahsil edilmesi vergilerin reel değerinin azalmasına neden olmaktadır (Sandalcı vd., 2015: 135-136).

Tanzi, 1978 yılındaki çalışmasında vergi gelirlerindeki azalmayı enflasyona, vergi gelirin tahsilat süresindeki gecikmeye ve uygulanan vergi programının esnekliğine bağlamaktadır. Vergi sisteminde esneklik 1’den büyük ve verginin tahsilatı kısa sürede gerçekleştiriliyor ise reel vergi gelirindeki artış ile birlikte enflasyonda artacağı sonucuna ulaşmıştır. Vergi sisteminde esneklik 1 veya 1’den küçük, aynı zamanda verginin tahsilatın gecikme süresi uzun ise enflasyon vergi gelirin reel değerini azaltacaktır (Ünlükaplan ve Canıkalp, 2016: 327).

Toplam vergi gelirin esnekliği birden küçük, bire eşit veya birden büyük olabilir. Sanayileşmiş ülkelerde vergi sistemlerine getirilen enflasyon düzeltmeleri esnekliği 1’e düşürmez ise genelde kısa vergi tahsilat gecikmeleri ve yüksek esnekliğe sahip vergilendirme sistemlerine sahip olması muhtemeldir. Gelişmekte olan ülkelerin ise daha düşük esnekliğe ve daha uzun tahsilat gecikmelerine sahip vergi sistemlerinin olma olasılığı yüksektir. Toplam gecikmeleri kısa ve uzun olarak sınıflandırırsak, aşağıdaki alt kombinasyonlara sahip olabiliriz (Tanzi, 1978: 424).

Tablo 1: Uzun ve Kısa Dönemde Vergi Tahsilat Gecikmelerinin Enflasyon İle İlişkisi

Elasticity	Collection Lags	
	Long	Short
< 1	A	B
$= 1$	C	D
> 1	E	F

Kaynak: Tanzi, 1978: 424

Tablo 1. verilen kombinasyonlarda D ve F sanayileşmiş ülkeler için uygun olur iken A ve C ise gelişmekte olan ülkeler için uygundur. Vergi sisteminin 1'e eşit olduğu yani birim esnek olduğu uzun dönemde (C) ülkenin vergi geliri düşüktür. Vergi sisteminin 1'den büyük olduğu kısa dönem matrisinde (F) enflasyon reel vergi gelirini artıracaktır. Vergi sisteminin birim esnek olduğu kısa dönemde (D) enflasyonun vergi geliri üzerindeki etkisi çok az olacaktır.

Enflasyondaki artış vergi gelirinin tahsilat süresinin uzunluğuna ve vergi fiyat esnekliğine göre vergi gelirinin reel değerini artırmakta veya azaltmaktadır. Vergi sisteminin esnekliğinin 1'den küçük (inelastik), vergi tahsil süresinin uzun olduğu dönemlerde enflasyon oranlarındaki artış, vergi gelirlerinin reel değerinin düşmesine ve ülkenin bütçe açıklarının artmasına neden olacaktır. Bu durum Olivera- Tanzi etkisinin gelişmiş ülkelerden ziyade gelişmekte olan ülkelerde daha çok yaşanan bir durum olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Buyrukoğlu, 2018: 36). Gelişmiş ülkelerde Olivera-Tanzi etkisinin daha az yaşanan bir durum olmasının bir nedeni ise bu ülkelerde eğitim, güvenlik, alt yapı hizmetleri, bankacılık sektörünün gelişmesi, e- vergi sistemlerinin etkin olarak uygulanmasıdır.

Gelişmiş ülkelerde enflasyonun vergi gelirinin reel değeri artırması aşağıdaki üç koşulun bir arada gerçekleşmesiyle mümkün olabilmektedir. Vergi sistemi artan oranlı olarak tarifelendirilmeli, vergiye tabi kazançlar enflasyondaki artışla aynı oranda olmalı ve verginin hızlı bir şekilde tahsil edilmesi gerekmektedir. Bu ülkelerde bu üç neden sağlandığı için enflasyonist dönemlerde bile vergi gelirinde düşüş olmamakta ve vergi dilimi kayması olgusu yaşanmaktadır. Vergi dilimleri enflasyon oranına göre ayarlanmadığından, bir üst vergi dilimlerine tabi olacak ve daha yüksek vergi ödeyeceklerdir. Vergi dilimi kayması ile geliri azalan tüketici daha az harcama yaparak talebin azalmasını sağlayacaktır. Bu durumun gelişmekte olan ülkeler için mümkün değildir. Çünkü vergi tahsilat süreleri uzun ve vergi sistemleri inelastiktir (Şen, 2003: 2).

Tanzi 1978 yılında “Inflation, Real Tax Revenue, and the Case for Inflationary Finance: Theory with an Application to Argentina” isimli eserinde Tanzi etkisini aşağıdaki formül ile açıklamıştır: (Tanzi, 1978: 426)

$$T^\pi = \frac{T_0}{(1+p)^n} = \frac{T_0}{(1+\pi)^{n/12}} \quad (1.1)$$

1.1 Denklemden:

T_0 : Enflasyon oranı sıfır olduğundaki, Vergi Geliri/GSYİH

p : Aylık enflasyon oranı

π : Yıllık enflasyon oranı

n : Ay olarak vergi tahsil süresi

T^π : Yıllık enflasyon oranı π kadar olduğundaki, Vergi geliri/GSYİH

Bu formülasyon ile enflasyon oranının yüksek olduğu dönemlerde vergi tahsilat süresinin uzayacağı ve bu duruma bağlı olarak da bütçe açıklarının artacağı ortaya konulmuştur. (T_0) oranı ne kadar büyük olursa (T^π) değeri de o oranda büyük olacaktır. Tanzi etkisi nedeniyle oluşan vergi kaybı ($T_0 - T^\pi$) eşit olacaktır (Yalçın, 2020: 61).

Olivera-Tanzi etkisinin neden olduğu vergi kaybının ($T_0 - T^\pi$) formülasyonu : (Şen, 2003: 8).

$$T_0 - T^\pi = T_0 - \left(\frac{T_0}{(1+p)^n}\right) = T_0 - \left(T_0 / (1 + \pi)^{\frac{n}{12}}\right) = T_0 - T_0 (1 + \pi)^{-\frac{n}{12}} = T_0 - T_0 (1 + p)^{-n} = T_0 (1 - (1 + p)^{-n}) \quad (1.2)$$

Olivera-Tanzi etkisi ile enflasyondaki artışların, vergi gelirlerinin düşmesine ülkelerin bütçe açıklarını artırdığı sonucuna 1.1 ve 1.2’deki denklemler ile formülize etmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de enflasyon ile bütçe açıkları arasındaki ilişki Olivera-Tanzi etkisi aracılığıyla incelenecektir. Bu amaçla 2006-2021 yılları arasındaki veri setini içeren çeyreklik dönemli zaman serisi analizinde ARDL modeli kullanılacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde enflasyon ile bütçe açığı arasındaki ilişkiyi inceleyen (Olivera-Tanzi Etkisi) çalışmalar ve ulaşılan sonuçlar yer almaktadır.

Güneş (2020) yılındaki makalesinde 1995-2008 verilerini kullanarak 28 OECD ülkesinde Tanzi ve Patinkin etkilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda bu ülkeler için enflasyonun bütçe açığı üzerinde doğru ve tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Erdoğan ve Erdoğan (2018) yılındaki çalışmalarında 2006-2017 yılı arasındaki verileri kullanarak Türkiye ekonomisinde Tanzi ve Patinkin etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda enflasyonun kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasında karşılıklı çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğuna ulaşmıştır.

Ünlükaplan ve Canıkalp (2016) yılında yazdıkları çalışmada, 2006-2016 dönemleri arasındaki aylık verileri kullanarak Türkiye’de bütçe dengesi ile enflasyon arasındaki ilişkiyi zaman serisi yöntemiyle incelemiştir. Türkiye’de enflasyon ile bütçe açıkları arasında çift yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bayrak ve Kanca (2013) Türkiye’de 1980-2011 yılları arası bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında Johansen Koentegrasyon Testi ve Granger Nedensellik Testi aracılığıyla bu iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, bütçe açıklarından fiyatlar genel düzeyine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisini de ortaya çıkarmışlardır.

Altıntaş, Çetintaş ve Taban (2008) çalışmalarında Türkiye için bütçe açığı, para arzı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. 1992-2006 dönemlerine ait aylık verilerin ele alındığı çalışmada ARDL Sınır Testi yaklaşımı kullanılmış ve analiz sonucunda hem uzun hem de kısa dönemde parasal büyümenin enflasyon üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ancak kısa ve uzun dönemde bütçe açığının enflasyon üzerinde anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığını ortaya atmışlardır.

Catao ve Terrones (2005) yılında yayınladıkları çalışmada, 1960-2001 yılı arasındaki verileri kullanarak 107 ülke üzerinde yaptığı incelemede mali açıkların enflasyon üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu ülkeler arasından yüksek enflasyonlu gelişmekte olan ülke ekonomilerinde bütçe açığı ile enflasyon arasında pozitif ilişkinin olduğu, düşük enflasyonlu gelişmekte olan ülkelerde böyle bir ilişkinin var olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Şen (2003) yılında yayınladığı çalışmada, 1987-2000 yılları arasındaki verileri kullanarak Türkiye’de Tanzi etkisinin işlerliğini incelemiştir. Bu yıllar arasında özellikle kriz yaşanan dönemlerde enflasyonun ile vergi gelirleri arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Viera (2000) yılında yazdığı makalede, Avrupa Birliği üyesi 6 ülkenin (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Birleşik Krallık) bütçe açıkları üzerinde enflasyonun etkisinin ne yönde olduğunu incelemiştir. Almanya, Hollanda ve Birleşik Krallık’da bütçe açığı ve enflasyon arasındaki ilişkinin anlamsız olduğu, Fransa’da bu ilişkinin negatif, Belçika ve İtalya’da iki değişken arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Metin (1998) yılında yazdığı makalede, Türkiye ekonomisi için enflasyon ve bütçe açığı arasındaki ilişkiyi çok değişkenli eş bütünleme analizi ile incelemiştir. 1950-1987 yılları arasındaki veriler kullanılarak, bütçe açıklarının enflasyonun üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karras (1993) yılında yayınlanan makalesinde 32 gelişmiş ve gelişmekte ülke ekonomisinin 1950 ve 1989 yılları arasındaki verilerini kullanarak bütçe açığının enflasyon, yatırım ve reel çıktı üzerindeki etkisinin nasıl gerçekleştiğini incelemiştir. Yazar, piyasada toplam talep yetersizliği olsa bile bütçe açığının enflasyon ile ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

3. EKONOMETRİK MODEL VE BULGULAR

Bu çalışmada Türkiye’de enflasyon (enf) ve bütçe dengesi (bd) arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler 2006: Q1-2021: Q4 dönemi için ARDL sınır testi yaklaşımı ile araştırılmaktadır.

Zaman serilerinde öncelikle değişkenlerin durağanlık analizi yapılmalıdır. Durağanlık analizinde, genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1979; 1981) ve Phillips-Perron (PP) (1988) testi ile yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot-Andrew (ZA) (1992) birim kök testleri kullanılmıştır.

ADF testi için aşağıdaki (1.3) ve (1.4) numaralı denklemler tahmin edilmiştir.

$$\Delta X_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{t-1} + \sum_{i=1}^p \lambda_i \Delta X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1.3)$$

$$\Delta X_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{t-1} + \alpha_2 t + \sum_{i=1}^p \phi_i \Delta X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1.4)$$

PP testi için ise (1.5) ve (1.6) numaralı denklemler tahmin edilmiştir.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1.5)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 trend + \varepsilon_t \quad (1.6)$$

Denklemlerde, X_t ve Y_t birim kök analizi yapılacak değişkeni, p denkleme eklenen bağımlı değişken gecikmelerini, α , ϕ ve λ katsayıları, t, trendi, Δ , fark operatörünü, ε , hata terimini ifade etmektedir.

ADF, PP ve ZA birim kök testi sonuçları aşağıdaki Tablo 2’de sunulmuştur. Tablo 2’ye göre lenf değişkeni bütün birim kök testlerce birinci farkında durağan iken bd değişkeninin ise yapısal kırılmalar dikkate alınınca ve PP testine göre 0.05 anlamlılık seviyesinde durağan değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2: Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	ADF	PP	ZA
lenf	3.83(1.00)	3.77(1.00)	0.37(0.29)
bd	-1.59(0.99)	-3.40(0.01) ^b	-3.03(0.01) ^b
Δ lenf	-4.95(0.00) ^a	-4.88(0.00) ^a	-3.78(0.01) ^b
Δ bd	-5.82(0.00) ^a	-	-

Not: I operatörü değişkenin logaritmasının alındığını Δ değişkenin birinci farkının alındığını ifade ederken, ^a ve ^b sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık seviyesinde serinin durağan olduğunu ifade etmektedir.

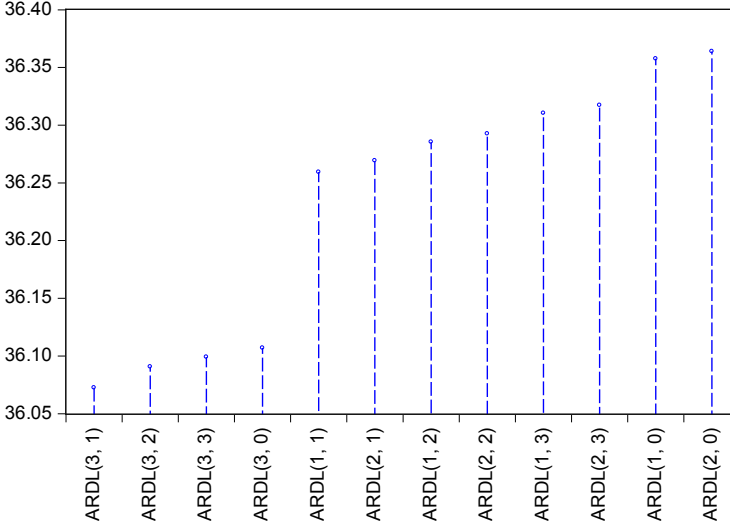
ARDL modeli serilerin farklı durağanlık derecesine sahip olmaları durum sorun olmadan modelin uzun ve kısa dönem katsayılarını aynı anda tahmin edebilen ve modelde farklı optimum değişken gecikmelerine izin veren bir modeldir. ARDL modelinde uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi amacıyla F testi kullanılır. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olmadığını ileri süren boş hipotez $H_0: \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = 0$ şeklindedir. Alternatif hipotez ise $H_1: \delta_1 \neq \delta_2 \neq \delta_3 \neq 0$ şeklindedir. Modelde alt ve üst kritik değer olmak iki kritik değer kümesi üretilir. Üst sınır kritik değerler I (1) serisiyle, alt kritik değerler I (0) serisi ile ilgilidir. Eğer F testi istatistiği üst kritik değerleri aşarsa, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu anlamına gelir. Eğer test istatistiği alt kritik değerden küçükse, uzun dönemli ilişki olmadığını ileri süren boş hipotez reddedilemez ve eğer kritik değerler arasında ise uzun dönem ilişki olup olmadığı konusunda kararsız kalınır. Çalışmada tahmin edilen ARDL modeli aşağıdaki gibidir;

$$\Delta y_t = \beta_0 + \beta_1 trend + \beta_2 y_{t-1} + \beta_3 x_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^p \lambda_i \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1.7)$$

Tahmin edilecek model AIC bilgi kriteri yardımıyla belirlenir. Maksimum 4 gecikme uzunluğu alınarak AIC bilgi kriteri en küçük olan ve otokorelasyon sorunu bulunmayan gecikme uzunluğu en uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmiştir. En uygun model seçimi grafiği aşağıda sunulmuştur. Sonuçlar Grafik 1’de sunulmuştur. Grafik 1’de görüldüğü gibi uygun model ARDL(3,1) olarak seçilmiştir.

Grafik 1: AIC Kriterine Göre Model Seçimi

Akaike Information Criteria

Tablo 3, sınır testi sonuçlarını göstermektedir. Tablo 3 incelendiğinde F istatistik değerinin %1, %5 ve %10 önem düzeyinde üst kritik değerlerin üstünde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3: Sınır Testi Sonuçları

F İstatistik Değeri	10.216	
	Alt Kritik Değer	Üst Kritik Değer
%1	4.94	5.58
%5	3.62	4.16
%10	3.02	3.51

ARDL (3.1) modelinden elde edilen uzun dönem katsayıları Tablo 4'de sunulmuştur. Uzun dönem denklemi sonuçlarına göre enflasyon yükseldikçe bütçe dengesi de kötüleşmektedir. Katsayı %1 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 4: ARDL (3.1) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayılar	t-istatistikleri
lenf	-22601178.5a	-5.58
c	116105257.2a	5.41

Not: a, katsayıların %1 anlamlılık seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Uzun dönem katsayıları elde edildikten sonra (1.8) numaralı hata düzeltme modeli ile kısa dönem katsayılar elde edilmiştir.

$$\Delta y_t = \beta_0 + \beta_1 trend + \beta_2 EC_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^p \lambda_i \Delta x_{t-i} + u_t \quad (1.8)$$

Modelde ECM (error correction model), hata düzeltme katsayısını göstermektedir. Hata düzeltme katsayısı, kısa dönemde bağımlı değişkendeki denge den sapmanın bir sonraki dönemde ne kadarının düzeltildiğini göstermektedir. Hata düzeltme katsayısının, 0 ile -1 arasında olması uyarlanma süreci uzun dönem denge değerine tek düze bir şekilde olur. -1 ile -2 arasında ise uzun dönem denge değerinin etrafında azalan dalgalanmalar sergilediğini ifade eder. Pozitif veya -2'den küçükse dengeden uzaklaşıldığını gösterir (Alam ve Quazi, 2003).

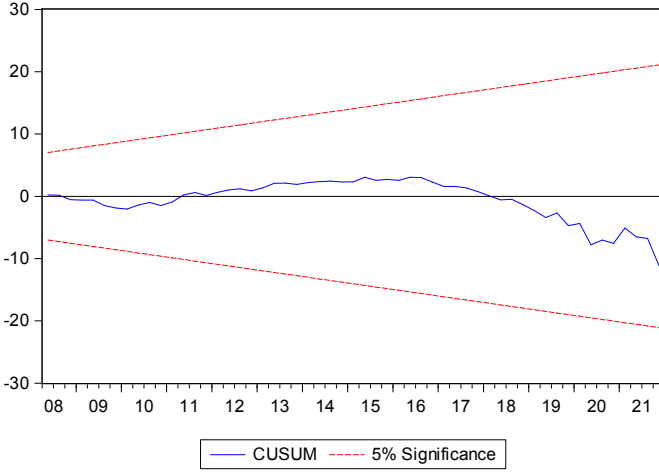
Hata düzeltme katsayısı Tablo 5'te görüldüğü gibi negatif ve aynı zamanda istatistiksel olarak %1'de anlamlıdır. Ancak katsayının -1 ile -2 arasında olması hata düzeltme sürecinde uzun dönem denge değerlerin etrafında azalan dalgalanmalar göstererek dengeye ulaşıldığını göstermektedir.

Tablo 5: ARDL (3,1) Modeli Hata Düzeltme Katsayısı

Değişkenler	Katsayılar	t-istatistikleri
ECM(-1)	-1.389	-5.638 ^a

Not: ^a, katsayının %1 anlamlılık seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Çalışmada elde edilen uzun dönem katsayıların istikrarlı olup olmadığı CUSUM (Cumulative Sum of Recursive Residuals) testi ile ortaya konmuştur. Grafik 2'de gösterildiği gibi %5 anlamlılık düzeyinde istenen güven aralığı içinde kalmıştır.

Grafik 2: CUSUM Grafiği

Tablo 6’da diagnostik test sonuçları görülmektedir. Sonuçlara göre, ARDL modelinde otokorelasyon, değişen varyans sorunlarının olmadığı görülmektedir.

Tablo 6: Diagnostik Test Sonuçları

Diagnostik Testler	
Breusch-Pagan-Godfrey Testi	2.11 (0.11)
ARCH Değişen Varyans Testi	0.39 (0.53)

Not: Parantez içindeki rakamlar olasılık değerlerini göstermektedir.

4. SONUÇ

Enflasyondaki yükselişler, vergi tahsilatındaki gecikmelere bağlı olarak vergi gelirlerinin reel olarak değerini azaltmakta ve bunun sonucunda bütçe açıklarının büyümesine yol açmaktadır. Literatürde enflasyondaki artışın bütçe açıklarını arttırdığı durum “Olivera-Tanzi Etkisi” olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye ekonomisinde 2006-2021 dönemi için Olivera-Tanzi etkisinin ampirik olarak araştırıldığı bu çalışmada ekonometrik yöntem olarak ARDL metodu tercih edilmiştir. Kısa ve uzun dönemli enflasyon-bütçe dengesi ilişkilerinin araştırıldığı çalışmada incelenen dönem itibarıyla istatistiki olarak anlamlı bir şekilde enflasyonun bütçe dengesini kötüleştirdiğini bir diğer ifadeyle bütçe açıklarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu sonucuyla çalışmada Olivera-Tanzi etkisinin geçerliliği ispatlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDİOĞLU, Z. ; TERZİ, H. (2009). "Enflasyon ve Bütçe Açıklarının İlişkisi: Tanzi ve Patkin İlkesi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 195-211.
- ALAM, I VE QUAZI, R. (2003). "Determinants of capital flight: An econometric case study of Bangladesh. *International Review of Applied Economics*, 17(1): 85-103.
- ALTINTAŞ, H., ÇETİNTAŞ, H. VE TABAN, S. (2008), "Türkiye'de Bütçe Açığı, Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1992-2006", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 185-208.
- ANUSIĆ, Z. ; SVALJEK S. (1996). "Olivera-Tanzi Effect: Theory And It's Manifestation In The Croatian Stabilization Programme". *Croatian Economic Survey*, No.3, 73-102.
- BAYRAK, M. VE KANCA, O.C. (2013), "Türkiye'de Kamu Kesimi Açıklarının Nedenleri ve Fiyatlar Genel Düzeyi Üzerindeki Etkileri", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (48), 91-111.
- BUYRUKOĞLU, S. (2018). "Türkiye'de Gecikme Faizi ve Zammının Enflasyon Karşısındaki Etkinliği". *Vergi Dünyası*, YIL 38, Sayı 447, 31-38.
- CAGAN, P. (1956). "The Monetary Dynamics Of Hyperinflation". *The Theory Of Inflation* ,Michael Parkin (Ed.), 185-278.
- CATAO, L.A. ; TERRONES, M.E. (2005). "Fiscal Deficits and Inflation". *Journal of Monetary Economics*, 52(3), 529-554.
- DICKEY, D. A., AND FULLER, W. A. (1981). "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root". *Econometrica: Journal of the Econometric Society*,49(4), 1057-1072.
- ERDOĞAN, S. ; ERDOĞAN, A. (2018). "Türkiye'de Tanzi ve Patkin Etkilerinin VAR Yöntemiyle Analizi (2016-2017)". *Aksaray Üniv. İİBF Dergisi*, Cilt:1,1-10.
- GÜNEŞ, H. (2020). "Tanzi ve Patkin Etkisi Çerçevesinde Bütçe Açığı ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, 1-11.
- KARRAS, G. (1993). "Money, Inflation, and Output Growth: Does the Aggregate Supply-Aggregate Demand Model Explain The International Evidence?". *Weltwirtschaftliches Archiv*, 129 (4), 662-674.
- KILIÇ, F. ve TORUN, M. (2018). Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Cilt/Volume: 16 Sayı/Issue: 1 ss./pp. 18-40.
- METİN, K. (1998). "The Relationship between Inflation and the Budget Deficit in Turkey". *Journal of Business & Economic Statistics*, 16(4), 412-422.
- OLIVERA, J. (2976). "Money, Prices and Fiscal Lags: A Note on the Dynamics of Inflation". *Banca Nazionale Del Lavoro*, vol 20, September.
- PHILLIPS, P. C., & Perron, P. (1988). "Testing For A Unit Root In Time Series Regression". *Biometrika*, 75(2), 335-346.

- SANDALCI, U.; Saygın, Ö.; Sandalci, İ. (2015). "Kayıt İçi Ekonomide Devletin Gelir Kayıpları: Türkiye Örneği". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (1), 131-142.
- ŞEN, H. (2003). "Olivera Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerine Amprik Bir Çalışma". *Maliye Dergisi*, Sayı:143, 30-57.
- TANZİ, V. (1977). "Inflation, Lags in Collection, and the Real Value of Tax Revenue", *International Monetary Fund Staff Papers*, 24(1), s. 154-167.
- TANZİ, V. (1978). "Inflation, Real Tax Revenue, and the Case for Inflationary Finance: Theory with an Application to Argentina", *International Monetary Fund Staff Papers*, 25(3), s. 417-451.
- ÜNLÜKAPLAN, İ.; Canıkalp, E. (2016). "Olivera- Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerine Uygulamalı Bir Analiz". *IBANESS Conference Series*, 325-334.
- VİEİRA, C. (2000). "Are Fiscal Deficits Inflationary? Evidence for the EU". *Economic Research Paper*, 7, 1-16.
- YALÇIN, ELİF (2020). "Tanzi ve Patkin Etkilerinin Türkiye'de Geçerliliğinin İncelenmesi". *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 59-76.
- ZİVOT, E. ve ANDREWS, D. (1992). "Further Evidence of Great Crash, The Oil Price Shock and Unit Root Hypothesis". *Journal of Business and Economic Statistics*, 10, ss.251-270.

İKİNCİ BÖLÜM

EŞBÜTÜNLEŞME ve NEDENSELLİK TESTİ UYGULAMASI İLE TÜRKİYE'DEKİ ENFLASYON VE GENÇ İŞSİZLİK İLİŞKİSİNİN UZUN DÖNEMLİ ANALİZİ

Mustafa KARAKUŞ³

Aslı ÖZEN ATABEY⁴

1. GİRİŞ

İktisat teorisinde, tarihsel süreç içerisinde her zaman enflasyon ve işsizlik olguları tüm ülke ekonomileri açısından çözüme kavuşturulması gereken en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke ekonomileri açısından fırsat penceresi olarak değerlendirilen ve aynı zamanda üretim süreçlerine yapacağı katkılar göz önünde bulundurulduğunda genç işgücünün, işgücü piyasasına entegrasyonu oldukça önemli bir konu olarak kabul edilmektedir.

Temel makroekonomik sorunların başında gelen genç işsizlik olgusu, özellikle genç işsizliğinin birçok ülke ekonomisi açısından hayati önem arz eden bir probleme dönüşmesiyle günümüzde de araştırmalara konusu olmaya devam etmektedir. İktisat yazınında “genç işgücü” kavramı 15-24 yaş aralığındaki nüfusa tekabül ederken, araştırmacılar genç işsizliğini etkileyen temel faktörlerin, aslında işsizliği de belirleyen faktörler olduğunu vurgulamışlardır. İktisat teorisinde, genç işsizliğinin belirleyicisinin toplam talep faktörü olduğu belirtilmekle birlikte, fiyatlar genel düzeyi ile gelir seviyesine vurgu yapılmaktadır (Q'higgins, 1997: 63-93).

İkinci dünya savaşından sonra özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin en önemli sorunlarından biri olarak kabul edilen enflasyon; fiyatlar genel

³ Öğr. Gör. Dr., İskenderun Teknik Üniversitesi, İskenderun Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Prg, mustafa.karakus@iste.edu.tr

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, aatabey@ksu.edu.tr

düzeyinde meydana gelen sürekli artışı ifade eden bir kavramdır. Diğer bir ifadeyle enflasyon, toplam talep miktarının toplam arz miktarından büyük olması sonucunda fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artış olarak da tanımlanmaktadır (Zengin, 2016: 4).

İktisadın bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmeye başlandığı klasik iktisadi düşünce döneminde, serbest piyasanın görünmez el vasıtasıyla kendi kendine işleyiş gösteren mekanizmayla ekonomide tam istihdam dengesinin kurulacağı görüşü hâkim olmuştur. Ekonomide kendi kendine işleyen ve bütün konularda en optimal kararları alan “görünmez el” mekanizmasının ekonominin sürekli tam istihdam ve dengede olmasını sağladığı, dolayısıyla işsizlik sorununun uzun dönemde yaşanmayacağı savunulmuştur. İktisat yazınında “Büyük Buhran” olarak kabul edilen 1929 ekonomik krizinin ekonomilerde meydana getirdiği çöküntü neticesinde sanayileşmesini tamamlamış ülke ekonomilerinde dahi işsizlik rakamlarının aşırı artış göstermesi klasik ve neoklasik iktisadi düşünceye ait iktisat teorilerinin tartışmaya açılarak, işsizlik sorununa yönelik yeni iktisat teorilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylelikle ilk olarak 1936 yılında J.M.Keynes tarafından “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde klasik iktisadi teorinin önemsemediği istihdam sorunu ön plana çıkarılarak ele alınmıştır (Pekin, 1996: 105).

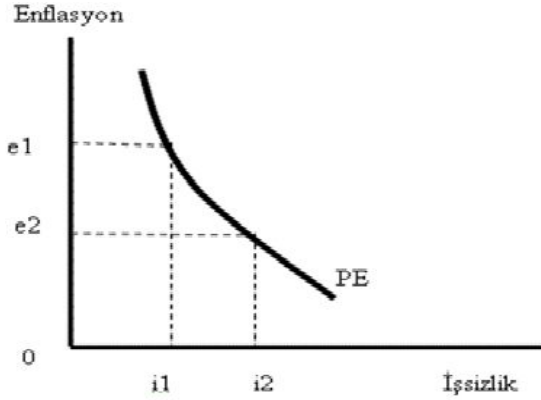
Klasik iktisadi düşünce tarafından savunulan, görünmez el mekanizması sayesinde ekonominin kendiliğinden tam istihdam dengesine ulaşacağı görüşüne karşın, Keynesyen iktisadi düşüncede tam istihdam dengesine ulaşmada devletin toplam talebi artırıcı ekonomik müdahalesinin gerekliliğine değinilmiştir. Devlet müdahaleleri sonucunda sanayileşmiş ülke ekonomilerinin milli gelir ve istihdam rakamlarında hızlı bir artış kaydedilmekle birlikte bu ekonomik kazanımlar Keynesyen iktisadi ekolün politika önerilerinin kazanımı olarak kabul edilmiştir (Pekin, 1996: 240).

Keynesyen iktisadi teorilerin başarısı belirli bir dönem kabul görse de 1970’li yılların başında artan devlet müdahalesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, devletin giderek büyümesiyle artan kamu harcamaları enflasyonist etkiler yaratan ekonomik olumsuzlukları ortaya çıkarmış ve Keynesyen iktisadi görüş ekonomide yaşanan bu olumsuzlukları açıklamakta yetersiz kalmıştır. Monetarist iktisadi görüş ise ekonomide enflasyonist sonuçlar doğuran olumsuzlukları Keynesyen iktisat teorilerinin bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Ülke ekonomileri açısından 1970’li yıllar, enflasyon ve işsizlik sorununun birlikte yaşandığı bir dönem olmuştur. Enflasyon ve işsizlik sorunlarının beraber yaşanması mevcut iktisat teorileriyle açıklanamamış ancak bu olgu stagflasyon olarak adlandırılmıştır. Toplam talebi artırıcı iktisat politikalarıyla stagflasyon sorununa çözüm getirilememiştir. İşsizliği azaltmaya yönelik para politikaları talep enflasyonuna

neden olmuş ve enflasyonu düşürmek için toplam talebi kısımaya yönelik uygulanan maliye politikaları da işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur (Snowdon ve Vane, 2012: 127).

A.W.Philips ise İngiltere ekonomisine ait 1948-1957 yılları verilerini analiz ederek, işsizlik ile enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmış, değişkenler arasında istikrarlı ve ters yönlü bir ilişkinin varlığına ulaşmıştır. Solow ve Samuelson ise 1960 yılında nominal ücret ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi çizerek Philips eğrisi olarak adlandırılan grafiğe dönüştürmüşlerdir (Mankiw, 2010: 434). (Şekil 1)

Şekil 1. Philips Eğrisi

Kaynak: (Samuelson ve Solow, 1960: 192)

Monetarist iktisadi teorinin öncülerinden M.Friedman'ın teorisinde ise, ekonomiye devlet müdahalesinin oldukça sınırlı olması gerekliliği savunulmuştur. Monetarist iktisadi görüşe göre devletin ekonomiye müdahale araçlarından para politikasının toplam talebi etkilemenin yanında gelir yaratma etkisinin de oldukça güçlü olduğu savunulmuştur. Başka bir ifadeyle, para stokunun birçok ekonomik değişkene etki eden önemli bir politika aracı olduğu kabul edilmiştir. Para arzının kısa dönemde reel geliri artırırken, uzun dönemde ise fiyatlar genel seviyesini yükselteceği görüşü hâkim olmuştur. Klasik miktar teorisi olan $MV = PT$ denkleminin enflasyon olgusunu açıklamada yetersiz kaldığını savunan Monetarist iktisadi teoriye göre enflasyonun parasal bir olgu olduğu savunulmuştur. Çünkü kamu harcamalarının sürekli artış gösterirken vergi oranlarının da aynı oranda artırılamayacağı ve dolayısıyla kamu harcamalarının borçlanma yoluyla finanse edilmesinin de fiyatlar genel seviyesini yükselteceği ileri sürülmüştür. Monetarist iktisadi görüşe göre, para arzı sabitken devletin borçlanma isteğinin

artması, faiz oranlarının artmasına ve bireylerin elinde bulundurmaya istediği tahvil ve bono miktarının üst sınırına erişmesine neden olacağı ve bu durumda devletin borçlanmaya devam etmesinin mümkün olmayacağı savunulmuştur. Böylelikle devletin, kamu harcamalarını sürdürülebilir kılabilmesi için Merkez Bankası aracılığıyla para arzını artırma yoluna gideceği ve bu durumun ise enflasyon sürecinin hızlanarak devam etmesi anlamına geleceği ortaya konulmuştur. Monetarist iktisadi teoriye göre, enflasyonu artırmadan ekonomik istikrarı sağlamanın yolu, para arzının reel üretim artışına göre artırılmasına bağlanmıştır (Akkuş, 2012: 100).

Monetarist iktisadi ekole göre, emek arz edenlerle emek talep edenler fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artışlara karşı duyarlı olmalarına rağmen tepki vermeleri farklı zamanlarda gerçekleşmektedir. Bu durum Monetarist iktisadi ekol bakımından uyarlayıcı beklentiler varsayımına göre "Beklentilerle Genişletilmiş Philips Eğrisi" ile ifade edilmektedir. Monetarist ekole göre, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelebilecek bir artışa öncelikle emek talep edenlerin tepki vereceğini, emek arz edenlerin tepkilerinin ise emek talep edenlere nazaran daha uzun bir zaman diliminde gerçekleşeceği savunulmuştur. Ekonomi tam istihdam seviyesinde dengedeysen, para arzında meydana gelebilecek bir artışın fiyatlar genel düzeyinde artışa neden olacağını modern miktar teorisiyle açıklamışlardır. Enflasyonist dönemlerde işverenlerin üretim düzeyini artıracığı ve üretimin artmasıyla ekonomide dengenin doğal işsizlik oranının altına gerileyeceği ileri sürülmüştür. Ancak, uzun dönemde fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artışların çalışanlar tarafından fark edilerek, çalışanların ücret artış talepleri karşısında ekonominin yeniden doğal işsizlik oranında dengeye döneceğini savunmuşlardır. Monetaristler para arzında meydana gelen aşırı artışı, enflasyonun temel sebebi olarak görmekle beraber bu durumu modern miktar teorisi ve beklentilerle genişletilmiş philips eğrisi yardımıyla açıklamışlardır (Artan, 2004: 33).

Monetarist iktisadi görüşün klasik iktisatçılardan ayrıldığı bir diğer konu ise, ekonominin serbest piyasa mekanizması yoluyla kendiliğinden tam istihdam dengesine gelmesi hususunda, her ekonomide giderilemeyen bir doğal işsizlik oranının her zaman olacağını ileri sürmüşlerdir (Pekin, 1996: 245).

Monetarist iktisadi görüş ile Yeni Keynesyen iktisadi görüş, Philips eğrisinin kısa dönemde orijine göre dış bükey ve uzun dönemde ise yatak eksene dik olması hususunda ortak yaklaşım göstermişlerdir. Diğer bir deyişle işsizlik ile enflasyon değişkenleri arasında uzun dönemde bir değiş-tokuş ilişkisinin olmadığı yönünde fikir birliğine varmışlardır. Fakat değişkenler arası uzun dönemli ilişkinin olmayışı, Monetarist iktisadi görüşe göre adaptif (uyarlayıcı) bekleyişler iken, Yeni Keynesyen görüşe göre ücret ve fiyatların esnekliğine bağlanmıştır (Bayrak ve Kanca, 2013: 101).

Stagflasyon olgusunun açıklanmasında mevcut iktisat teorilerinin yetersizliği ve 1961 yılında iktisat yazınına girmesine rağmen ekonomik analizlerde yeterince yer verilmemiş olan “rasyonel beklentiler teorisinin” yeniden gündeme alınmasına neden olmuştur. Yeni Klasik iktisadi ekolün ortaya koyduğu rasyonel beklentiler teorisi ile Yeni Keynesyen teoride ortaya koyulan adaptif (uyarlayıcı) beklentiler teorisi, ekonomik denge mekanizmasının sağlanmasında iki farklı iktisadi ekolün geleceğe yönelik politika uygulamalarında ayırt edici farklı bakış açılarını ortaya koymaktadır (Mankiw, 2010: 442). Yeni klasik iktisadi ekolden R.E.Lucas, rasyonel beklentiler varsayımını analizlerine dahil ederek, bireylerin önceki hatalarından ders alarak sistematik bir şekilde hata yapmayacaklarını ileri sürmüştür. Klasik iktisadi ekolden farklı olarak gerçekleştirilen tüm işlemlerin tam bilgi hipoteziyle yapılmadığını, aksine eksik bilgi hipoteziyle gerçekleştiğini kabul etmektedirler. Yeni klasik iktisadi ekol, rasyonel beklentiler varsayımını analize dahil ederek Philips eğrisini yeniden yorumlamışlardır. Buna göre, ekonomide politika uygulayıcılarının reel bir etki elde etmelerinin yalnız beklenmeye yani şok bir politika uygulanması durumunda ve kısa dönemde geçerli olacağını ileri sürmüşlerdir. Uzun dönemde piyasa aktörlerinin yeni durumu algılayarak adapte olacaklarını ve bu durumda da politikaların etkinliğini yitireceğini savunmuşlardır (Küçükale, 2000: 26). Philips eğrisinde ortaya çıkan kaymalar enflasyonist beklentilerin analize dahil edilmesiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Enflasyonist beklentilerin eklenerek elde edilen Philips eğrisi “Beklentilerle Genişletilmiş Philips Eğrisi” olarak adlandırılmıştır (Kaya, 2012: 51).

1980’li yılların başında ise talep yönlü iktisadi ekollere karşı tepki olarak, arz yönlü iktisadi ekoller ortaya çıkmıştır. A.Laffer, P.Roberts, M Weidenbaum ve D. Stockman arz yönlü iktisadi ekolün öncülerinden olmuştur. Amerika’da Reagan, İngiltere’de Thatcher, Türkiye’de ise Turgut Özal arz yönlü iktisadi ekollerin politika önerilerini uygulamaya koyan politikacılar olmuştur (Öztürk, 2006: 25). Arz yönlü iktisat ekolüne göre, ekonomide işsizliği azaltmanın yolu üretimi artırmaktan yani üretimi teşvik edici politikalara önem verilmesine bağlanmıştır. Üretimi teşvik edici politikaların en etkin aracının ise vergi indirimleri olduğu vurgulanmıştır. Vergi oranlarının düşürülmesiyle, vergi sonrası karlılığın artacağı için birçok iş alanının daha karlı ve cazip hale gelmesi sağlanarak, yeni yatırımların ve üretimin artarak işsizliği azaltacağı ileri sürülmüştür (Pekin, 1996:252).

Türkiye özelinde ise, enflasyon ve genç işsizliğinin seyri tarihsel süreç içerisinde ekonomik konjonktüre bağlı olarak değişiklikler göstermiştir. Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda fiyat istikrarı konusuna büyük önem verilmekle birlikte, “enflasyonist gelişmelerin önlenmesine yönelik para ve maliye politikalarına” Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında açıkça yer verilmiştir. Fakat, 2. Dünya Savaşı’nın yıpratıcı şartlarından dolayı hükümet fiyat istikrarından uzaklaşmıştır (Yaşa, 1980: 108).

Türkiye açısından 1923-1938 dönemi ise, enflasyonun yaşanmadığı, milli paranın değer kaybına uğramadığı ve denk bütçenin sağlandığı bir dönem olmuştur. 2. Dünya Savaşına kadarki süreçte fiyatlar genel düzeyinde artış yerine gerilemenin görüldüğü bir dönem olmuştur. 1925-1929 yıllarında ise toptan eşya fiyatlarında %3,1'lik düşük bir düzeyde artış gerçekleşmiştir. 1929-1934 yıllarında büyük buhranın etkisiyle enflasyon %-12,6 düzeyine düşmüştür. 1934-1938 yıllarında iç ve dış talebin artış göstermesinden kaynaklı olarak enflasyon oranlarında %4,6'lık bir artış gözlenmiştir. 2.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla her an savaşa girebilecek şekilde hazır olabilmek adına seferberlik ilanında bulunan Türkiye; askeri harcama artışları, üretim daralmaları ve vergi gelirleri azalmasıyla merkez bankasının emisyon hacmini artırması enflasyon oranlarını hızlı bir şekilde artırmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004).

2.Dünya Savaşı'nın bitimiyle 1945 yılında savaşa katılan ülke ekonomilerinde ekonomik çöküntüler ortaya çıkmıştır. Türkiye gibi savaşa katılmayan ülke ekonomileri de ekonomik sarsıntılara maruz kalmışlardır. Savaş sonucunda Amerika ekonomik ve siyasi bir güç olmakla birlikte, Bretton Woods toplantısında ilk olarak ülke paralarının ABD dolarına sabitlenmesi kabul edilmiştir. Türkiye'de, 1938-1945 döneminde 2. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle enflasyon oranı %19'a yükselmiştir. Savaş sonrası Türkiye'de siyasal ve ekonomik gelişmelere uyum sağlayabilmek adına Cumhuriyet tarihinde ilk kez 7 Eylül 1946 yılında devalüasyon yapmıştır (Doğruel ve Doğruel, 2005: 139-144).

1946-1953 döneminde sıkı para ve maliye politikaları uygulanarak enflasyon oranı %2,2 seviyesine düşürülmüştür. Fakat, 1954-1958 tarihlerinde iklim şartlarında yaşanan olumsuzluklardan kaynaklı olarak tarım ürünleri arzında meydana gelen yetersizlikten dolayı enflasyon düzeyinde bir artış gözlenmiştir. Yaşanan olumsuzluklardan dolayı 1959 yılında fiyatlar genel düzeyi %20 oranında artış göstermiştir (Karluk, 2002: 426).

1960'lı yıllar Türkiye ekonomisi açısından enflasyonla mücadelede konusunda başarılı bir performansın sergilendiği yıllar olmasına rağmen, 1970'li yıllarda enflasyon ile birlikte işsizlik artışının da yaşandığı yani stagflasyonla tanışıldığı bir dönem olmuştur. 1960 yılında askeri darbe yapılmış, planlı ekonomik model kararlaştırılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı kurularak, 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ve uygulamaya koyulmuştur. İthal ikameci, kamu sektörünün öncelikli bir sanayileşme stratejisi benimsenmiştir (Zengin, 2016: 18).

1970 yılında döviz sorununun çözümü için ikinci devalüasyon yapılmış ancak devalüasyon sorunu çözmede yeterli olmamıştır. Sosyal ve siyasi sorunlar ciddi oranda artması neden gösterilerek 21 Mart 1971 muhtırası gerçekleştirilmiştir. 1970 yılında tek hanede olan enflasyon oranı; 1973 petrol şoku, 1974

Kıbrıs Barış Harekati ve diğer olumsuz gelişmeler neticesinde 1970'li yıllar boyunca çift hanelere yükselmiştir (Turhan, 2007: 60).

1973-74 ve 1978-79 dünya petrol şoklarının da olumsuz etkisiyle Türkiye ekonomisi kendisini kronik bir enflasyon sarmalında bulmuştur. Bu süreçte sabit kur rejiminin benimsenmesi ve dış ticaret açığında yaşanan artışlardan dolayı enflasyon kontrol edilemez boyut kazanmıştır. Bu durum Türkiye ekonomisinde dış borç krizine neden olmuş ve 1979 yılında enflasyon oranı %64'e yükselmiştir (TÜSİAD, 2002: 21).

1979 yılında siyasi ve ekonomik çalkantıların yaşanmasından dolayı, 24 Ocak 1980 kararları ile bir istikrar programı uygulanması kararlaştırılmıştır. Bahsedilen bu istikrar programı, Ortodoks istikrar programıyla benzerlik gösterse de diğer istikrar programlarından kısa dönemli hedeflerle birlikte uzun dönemli hedefler ve yapısal değişiklikler de içermesi bakımından farklılık arz etmektedir (Şahin, 2006: 192). 24 Ocak 1980 istikrar kararlarıyla enflasyonu düşürebilmek adına para arzının kısılması ve kamu bütçe açığının azaltılması hedeflenmiştir. Dış ticarete serbestleşme ve üretim faktörleri verimliliğinin artırılması önemsenmiştir (Aykırı, 2008: 72). Bu dönem, kamu yerine özel sektörün teşvik edildiği ve aynı zamanda ithal ikameci anlayıştan serbest dış ticaret politikasına geçişin yaşandığı bir dönem olmuştur. Dış ticaret açığının hızlı artışı ve cari açığın yükselmesi sonucu 5 Nisan 1994 yılında, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması adına uzun dönemli kararlar alınmıştır (Parasız, 2001: 353-376).

2000'li yıllarda ise, yüksek enflasyon ve dış ticaret açığı sorunlarından dolayı bir takım ekonomik kararların alınması zorunluluk olmuştur. 2001 yılında yüksek cari açık ve ülkeden yüksek oranda sermaye çıkışının gerçekleşmesi neticesinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu programda, kamu borçlarında yükselişi önlemek ve borç krizini çözmek hedeflenmiştir (Zengin, 2016: 21). Türkiye ekonomisi, 24 Ocak 1980 kararları ve 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile yeni küreselleşme akımına katılmıştır. Dış ticarete liberalleşmiş, ithalat rejimini serbestleştirmekle birlikte, ithalat miktar ve kotalarını da kaldırmıştır. Gümrük tarifelerinde indirim gidilmenin yanı sıra döviz ve yabancı sermaye kuralları da liberalleştirilmiştir. İç piyasadaki fiyat kontrolleri kaldırılmış, sermaye piyasaları serbestleştirilerek mali piyasalar kendi işleyişine bırakılmıştır (Şahin, 2014: 235).

Literatürde enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı oldukça fazla iken enflasyon ve genç işsizlik ilişkisini irdeleyen çalışmanın sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda istihdam açısından dezavantajlı gruplar arasında yer alan gençler arasındaki işsizlik rakamlarının enflasyon oranları ile ilişkisini inceleyerek literatüre katkı sağlamayı amaçlayan bu çalışmada

öncelikle enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki teorik olarak ele alınmıştır. Tarihi süreçte iktisadi yaklaşımların enflasyon ve işsizlik ilişkisine bakış açıları hakkında bilgiler verilmiş, ardından literatürde bu konuda yapılmış çalışmalara dair örnekler sunulmuştur. Son olarak enflasyon ve genç işsizlik arasındaki ilişkisinin varlığı ve yönü ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Hepsağ (2009), Türkiye ekonomisinde 2000-2007 döneminde işsizlik ile enflasyon değişkenleri arasındaki ilişkiyi, kısa ve uzun dönemde sınır testi yöntemiyle incelemiştir. Çalışma neticesinde kısa dönemde değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı fakat uzun dönemde değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durumda, kısa dönem için geçmiş dönem enflasyon oranlarının işsizlik üzerinde etkisi bulunduğu ve uzun dönemde ise cari dönem enflasyon oranlarının işsizliği etkilediği ifade edilmiştir.

Kabaklarlı ve Gür (2010), Türkiye’de genç işsizlik sorununun ekonomik belirleyicileri üzerine uzun dönem eş bütünleşme analiziyle yaptıkları çalışmalarında genç işsizlik oranı ile reel yatırımlar, GSYİH, enflasyon ve verimlilik arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

D’Ippolito (2011), İtalya ve Danimarka ekonomileri üzerine 1990-2010 yıllarına ait verileri kullanarak genç işsizliğin seyri üzerinde ekonomik ve finansal faktörlerin etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, ekonomik büyüme değişkeninin genç işsizliği azalttığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Ayrıca enflasyon ve faiz oranı değişkenlerinin, genç işsizlik değişkeninin açıklanmasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ohwofasa ve Aiyedogbon (2012), Nijerya’da 1987-2011 yılları arasında Cochrane Orcutt yöntemini kullanarak yoksulluk ve genç işsizlik ilişkisini analiz etmişler; genç işsizlik ile enflasyon, nüfus ve büyüme arasında ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Wajid ve Kalil (2013), Pakistan’a yönelik olarak ticari açıklık, kentsel nüfus, ekonomik büyüme ve enflasyonun işsizlik üzerindeki etkisini 1973-2010 dönemi için analiz etmişlerdir. Maksimum Olabilirlik Yaklaşımının uygulandığı çalışmada; enflasyonun uzun dönemde işsizliği önemli ölçüde artırdığı, ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde gerek uzun vade gerekse de kısa vadede önemli bir olumsuz etkisi olduğu, tespit edilmiştir. Ayrıca bir diğer tespit, ticari açıklığın işsizliği uzun vadede olumlu ancak önemli olmayan boyutta etkilediği ancak kısa vadede bu etkinin önemli boyutta olduğu şeklindedir. Kentsel nüfusun işsizlik

üzerindeki etkisine dair sonuçlar ise hem kısa vadede hem de uzun vadede olumsuz olduğu yönündedir.

Çondur ve Bölükbaş (2014), yaptıkları çalışmada Türkiye ekonomisi için 2000-2010 verileri yardımıyla işgücü piyasası ile genç işsizlik-ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda, genç işsizlikten ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ancak, enflasyondan genç işsizliğine ve ekonomik büyümeye doğru istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Gül vd. (2014), Türkiye, Makedonya, Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan ekonomilerine yönelik, 1996-2012 yılları verilerinden yararlanarak yaptıkları çalışmada, işsizlik ve enflasyon değişkenleri arasındaki ilişkiyi panel eşbütünleşme ve nedensellik testleri yardımıyla analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda, enflasyon değişkeninden işsizlik değişkenine doğru uzun dönemde tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulgusuna rastlanmıştır.

Anyanwu (2014), Afrika kıtası üzerine 1980-2010 yıllarına ait verilerden yararlanarak, kesitsel zaman serisi yöntemini kullanarak genç işsizliğine neden olan faktörlerin analizini yapmıştır. Çalışma sonucunda; enflasyon, ekonomik büyüme, eğitim, yüksek kentleşme düzeyi ve yatırım değişkenlerinin genç işsizlik değişkeninin azalmasına neden olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Kamu harcamaları ile doğrudan yabancı yatırım değişkenlerinin ise genç işsizlik değişkeninin azaltılmasında önemli bir katkısı olduğu tespit edilmiştir.

Günaydın ve Çetin (2015), Türkiye'de 1988-2013 döneminde genç işsizliğine etkisi olabilecek; enflasyon, doğrudan yabancı sermaye, kişi başı reel gelir ve ticari açıklık değişkenleriyle ilişkisini Granger nedensellik analizi ile ele almıştır. Çalışmanın sonucunda, genç işsizlik ile doğrudan yabancı sermaye arasında çift taraflı nedensellik ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, enflasyon, ticari açıklık ve kişi başı reel gelir değişkenlerinden genç işsizlik değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Sertkaya ve Okur (2016), Türkiye ekonomisi için 1988-2014 yıllarına ait verilerden yararlanarak; genç işsizliği ile enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisini Granger nedensellik testi ve Johansen eşbütünleşme yöntemleriyle analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenlerinde meydana gelen bir artışın genç işsizlik değişkenini de artırmasına karşın, yükseköğretim okullaşma oranında meydana gelen bir artışın genç işsizlik değişkeninde azalışa neden olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenlerinden genç işsizlik değişkenine doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi bulgusuna rastlanılmıştır.

Bayrak ve Tatlı (2016), Türkiye ekonomisi üzerine 1988-2014 verilerinden yararlanarak yaptıkları çalışmada; enflasyon, ekonomik büyüme, genç işsizlik ve yükseköğretimde okullaşma oranı değişkenleri arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ile eşbütünlük testi yöntemleri yardımıyla incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, enflasyon ve yükseköğretimde okullaşma oranı değişkenleri ile genç işsizlik değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir ilişkinin bulunduğu rastlanmıştır. Bununla birlikte, uzun dönemde ekonomik büyüme değişkeni ile genç işsizlik değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamasına rağmen, negatif bir ilişki bulgusuna ulaşılmıştır.

Didin Sönmez ve Özerkek (2018), yaptıkları çalışmada Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması-2 düzeyinde genç işsizliğinin nedenlerini makroekonomik ve demografik değişkenlerle açıklamaya çalışmışlardır. 2004-2013 dönemine yönelik yapılan çalışma sonucunda; enflasyonun genç işsizliğini negatif etkilediği tespit edilirken, ticari açıklık ve kişi başı gelir ile genç işsizlik arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Cvecic ve Sokolic (2018), 27 AB ülkesi üzerine 2005-2014 yıllarına ait verileri, dinamik panel veri analizi yöntemi kullanılarak, genç işsizliği etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda, enflasyon ve eğitim düzeyi değişkenlerinin genç işsizlik değişkenini azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Sönmez ve Özerkek (2018), Türkiye ekonomisi açısından İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması 2’de yer alan 26 bölgeye yönelik 2004-2013 verileri ile genç işsizliğin nedenlerini tespit etmek üzere Arellano-Bond dinamik panel veri analizi yöntemiyle araştırma yapmışlardır. Çalışma sonucunda, enflasyon oranı ile göreceli kohort büyüklüğü değişkenlerinin genç işsizlik değişkenine istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ekonomik büyüme ve dışa açıklık değişkenlerinin genç işsizlik değişkeni arasında ise, istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı sonucunda ulaşılmıştır.

Balcı İzgi ve Konu (2019), Türkiye ve BRICS ülkelerinde 1997-2017 verilerini kullanarak, panel ARDL yöntemiyle, genç işsizliği belirleyen faktörleri analiz etmişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda, genç kadın işsizlik oranındaki artışın genç erkek işsizlik oranını artırdığı bulgusuna ulaşılmakla birlikte; tüketim harcamaları, ekonomik büyüme ve nüfus oranlarındaki artışın ise genç erkek işsizlik oranında düşüşe neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Soylu ve Aydın (2020), Türkiye’de 2000-2018 verilerinden yararlanarak, EKK ve regresyon analizleri yöntemiyle genç işsizliğe neden olan faktörlerin analizini yapmışlardır. Yapılan analiz sonucunda, işgücüne katılım oranında meydana gelen artışın genç işsizlik oranını artırdığı ve enflasyon oranı ile genç işsizlik değişkenleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ekono-

mik büyüme, eğitim harcamaları ve doğrudan yabancı sermaye değişkenlerindeki bir artışın ise genç işsizlik değişkeni üzerinde bir azalışa neden olduğu tespit edilmiştir.

Topçu ve Biçimveren (2020), Türkiye ekonomisi açısından İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırılması 2'de yer alan 26 bölgeye yönelik 2004-2019 verileri üzerinden genç işsizlik dinamiklerinin cinsiyet bağlamında farklılaşmasını panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda, kişisel gelirin toplam genç işsizliği ve cinsiyet bağlamında genç işsizliğini negatif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca enflasyon oranındaki bir artışın, genç kadın işsizlik değişkenini artırmasına rağmen, genç erkek işsizlik değişkenini azalttığına yönelik bulgulara rastlanmıştır.

3. EKONOMETRİK UYGULAMA

3.1. Ekonometrik Uygulamanın Amacı, Model ve Veri Seti

Bu çalışma, Ocak 2005 – Eylül 2021 dönemini kapsayan süreçte Türkiye ekonomisi için genç işsizlik ve enflasyon arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisini araştırmak ve bu konuda literatüre katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Genç işsizlik (YU) göstergesi olarak 15-24 yaş arası toplam işgücü içerisindeki işsizlerin oranına ait veriler, Avrupa İstatistik Ofisi'nin (Eurostat) resmi internet sitesinden derlenmiştir. Enflasyon (ENF) göstergesi olarak ise Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) resmi internet sitesinden alınan 2003 baz yılı fiyatlı Tüketici Fiyat Endeksi'ndeki (TÜFE) on iki aylık ortalamalara göre değişim oranları kullanılmıştır. Ekonometrik analizlerde kullanılan veri setleri aylık verilerden oluşmakta olup gerçekleştirilen analizler E-views 10 programı aracılığıyla yapılmıştır.

Ekonometrik model teorik olarak şu şekilde ifade edilmektedir.

$$YU_t = a_0 + a_1ENF_t + \varepsilon_t$$

3.2. Ekonometrik Yöntem ve Uygulama Sonuçları

Türkiye ekonomisindeki genç işsizlik ve enflasyon arasındaki eşbütünleşme ilişkisini araştırmak amacıyla serilere Johansen Eşbütünleşme Testi uygulanmıştır. Ancak bu testin uygulanabilmesi için ön koşul, serilerin aynı dereceden bütünleşik olmalarıdır. Bu doğrultuda bütünleşme derecelerini tespit etmek amacıyla serilere Dickey ve Fuller'in (1981) geliştirdiği Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF: Augmented Dickey-Fuller) ve Phillips ve Perron'un (1988) geliştirdiği Philips-Perron (PP) Testi uygulanmıştır.

3.2.1. Birim Kök Testleri

Genç işsizlik (YU) ve enflasyon (ENF) serilerinin bütünleşme derecelerine ait sonuçlar Tablo 1 aracılığıyla görülmektedir. Söz konusu sonuçlar hem düzey hem de birinci fark alındıktan sonraki sabit terimli, sabitli ve trendli modellere aittir. Tablo incelendiğinde ADF testi sonucunda enflasyon serisinin düzey değerlerine ait olasılık değerinin 0.05 değerinden büyük olduğu yani serinin düzey değerlerde birim kök içerdiği görülmektedir. Serinin farkı alındıktan sonra ise sabitli modelde olasılık değerinin 0.05'in altına düştüğü ancak sabitli ve trendli modelde 0.0597 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu durumda enflasyon serisinin farkı alındıktan sonra sabitli modelde % 5 anlamlılık seviyesinde, sabitli ve trendli modelde ise %10 anlamlılık seviyesinde durağanlaştığı söylenebilmektedir.

Genç işsizlik serisine ait sonuçlar Tablo 1 aracılığı ile incelendiğinde ise serinin düzey değerinin birim kök içerdiği ancak fark alma işleminden sonra gerek sabitli modelde gerekse sabitli ve trendli modelde birim kökün ortadan kalktığı, olasılık değerlerinin 0.05'in altında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 1. Augmented Dickey–Fuller (ADF) Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Sabitli					
	I (0)			I(1)		
	t-İstatistik değeri	Kritik değer	[p. değeri]	t-İstatistik değeri	Kritik değer	[p. değeri]
ENF	-0.554190	-3.465585 (%1)	[0.8763]	-3.232837	-3.465585(%1)	[0.0197]
		-2.876927 (%5)			-2.876927(%5)	
		-2.575051 (%10)			-2.575051(%10)	
YU	-1.887576	-3.463405 (%1)	[0.3377]	-7.638326	-3.463405 (%1)	[0.0000]
		-2.875972 (%5)			-2.875972 (%5)	
		-2.574541 (%10)			-2.574541 (%10)	
Değişkenler	Sabitli ve Trendli					
	I (0)			I(1)		
	t-İstatistik değeri	Kritik değer	[p. değeri]	t-İstatistik değeri	Kritik değer*	[p. değeri]
ENF	-1.615772	-4.008154 (%1)	[0.7833]	-3.362758	-4.008154 (%1)	[0.0597]
		-3.434167 (%5)			-3.434167 (%5)	
		-3.141001(%10)			-3.141001(%10)	
YU	-2.376778	-4.005076 (%1)	[0.3905]	-7.617526	-4.005076 (%1)	[0.00000]
		-3.432682 (%5)			-3.432682 (%5)	
		-3.140127(%10)			-3.140127(%10)	

Tablo 2'de genç işsizlik (YU) ve enflasyon (ENF) serilerine ait PP birim kök testlerinin sonuçları, düzey değerde ve birinci fark alındıktan sonra sabit terimli, sabitli ve trendli modeller olarak raporlanmıştır. PP birim kök testine ait sonuçlar ADF testi ile paralel sonuçlar içermekte olup hem genç işsizlik hem de

enflasyon serisi düzey değerlerde birim kök içermektedir. Her iki serinin farkı alındıktan sonra olasılık değerleri 0.05'ten küçük çıkmış ve birim kök ortadan kalkarak seriler durağan hale gelmiştir.

Tablo 2. Phillips ve Perron (PP) Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Sabitli					
	I (0)			I(1)		
	t-İstatistik değeri	Kritik değer	[p. değeri]	t-İstatistik değeri	Kritik değer	[p. değeri]
ENF	-1.360095	-3.463067 (%1)	[0.6011]	-3.811919	-3.463235(%1)	[0.0033]
		-2.875825 (%5)			-2.875898(%5)	
		-2.574462 (%10)			-2.574501(%10)	
YU	-1.780746	-3.463067 (%1)	[0.3893]	-13.34765	-3.463235 (%1)	[0.0000]
		-2.875825 (%5)			-2.875898 (%5)	
		-2.574462 (%10)			-2.574501 (%10)	
Değişkenler	Sabitli ve Trendli					
	I (0)			I(1)		
	t-İstatistik değeri	Kritik değer	[p. değeri]	t-İstatistik değeri	Kritik değer*	[p. değeri]
ENF	-2.183542	-4.004599 (%1)	[0.4957]	-3.871715	-4.004836 (%1)	[0.0150]
		-3.432452 (%5)			-3.432566 (%5)	
		-3.139991(%10)			-3.140059(%10)	
YU	-2.240229	-4.004599 (%1)	[0.4643]	-13.31770	-4.004836 (%1)	[0.00000]
		-3.432452 (%5)			-3.432566 (%5)	
		-3.139991(%10)			-3.140059(%10)	

Tablo 1 ve Tablo 2'deki ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre enflasyon ve genç işsizlik serilerinin düzeyde durağan olmadığı ancak birinci farkları alındığında durağan hale geldiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla aynı dereceden bütünsellik olmaları nedeniyle söz konusu iki seri arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı araştırılabilmektedir.

Johansen Eşbütünleşme Testi yapılmadan önce güvenilir bir model oluşturmak amacıyla seriler için uygun gecikme uzunluklarını belirlemek isabetli olacaktır. Veriler aylık olduğu için maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak alınmış ve sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur. Tabloya göre Ardışık Modifiye Edilmiş LR test istatistiği (LR), Son Tahminci Hatası (FPE), Akaike (AIC) Bilgi Kriteri'ne göre en uygun gecikme uzunluğu 12 iken Schwarz Bilgi Kriteri (SC) ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri'ne (HQ) göre 3'tür. Schwarz Bilgi Kriteri (SC) 3 gecikmeyi en uygun gecikme uzunluğu olarak işaret ettiği için model 3 gecikme sayısı dikkate alınarak tahmin edilmiştir.

Tablo 3. Uygun Gecikme Uzunluğu Seçimi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-900.8846	NA	48.35552	9.554334	9.588639	9.568232
1	-245.0006	1290.946	0.048818	2.656091	2.759003	2.697783
2	-91.50141	298.8767	0.010035	1.074089	1.245610	1.143576
3	-80.31650	21.54131	0.009301	0.998058	1.238188*	1.095340*
4	-78.36146	3.723892	0.009505	1.019698	1.328436	1.144775
5	-70.38221	15.02970	0.009114	0.977590	1.354936	1.130462
6	-68.61939	3.283140	0.009334	1.001263	1.447218	1.181930
7	-59.89808	16.05829	0.008882	0.951302	1.465865	1.159764
8	-56.62962	5.948932	0.008953	0.959044	1.542215	1.195300
9	-51.10143	9.944902	0.008813	0.942872	1.594652	1.206924
10	-45.74709	9.518824	0.008692	0.928541	1.648929	1.220387
11	-43.94659	3.162788	0.008902	0.951816	1.740812	1.271457
12	-34.71378	16.02306*	0.008428*	0.896442*	1.754047	1.243879

Eşbütünleşme testi için en uygun gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine (SC) göre 3 olarak belirlenmiş olup seriler değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisi Johansen eşbütünleşme testi ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 4 aracılığıyla raporlanmıştır. Tabloya göre iz test istatistiği 16.62001 olup %5 anlamlılık düzeyindeki 15.49471 kritik değerinden mutlak değerce büyük olduğu için enflasyon ve genç işsizlik değişkenleri arasında eşbütünleşme olmadığını öne süren H_0 hipotezi reddedilmekte olup söz konusu iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu kabul edilmektedir. Diğer taraftan hesaplanan 15.48332 değerindeki maksimum özdeğer test istatistiği, %5 anlamlılık düzeyindeki 14.26460 kritik değerinden mutlak değerce büyük olup değişkenler arasındaki H_0 hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında en az bir eş bütünleşme vektörü olduğunu ifade eden alternatif hipotez kabul edilmiştir.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

İz (Trace) Testi				
Ho: Hipotezler	Özdeğer	İz İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Olasılık
$r = 0$	0.082562	16.62001	15.49471	0.0337
$r \leq 1$	0.002703	0.506136	3.841466	0.4768
Maksimum Özdeğer Testi				
Ho Hipotezi	Özdeğer	Maximum Özdeğer İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Olasılık
$r = 0$	0.082562	15.48332	14.26460	0.0252
$r \leq 1$	0.002703	0.580506	3.841466	0.4768

Açıklama: "r" simgesi koentegrasyon vektörünün sayısını ifade etmekte olup gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriteri (SC) kriterine göre 3 olarak alınmıştır.

Engle ve Granger (1987), değişkenler arasında anlamlı en az bir eş bütünleşme vektörü tespit edildiğinde, bu değişkenler arasında en az bir neden-

sonuç ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Granger (1988) değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin vektör hata düzeltme modeli (Vector Error Correction Model, VECM) yardımıyla tespit edilebileceğini ifade etmektedir.

Aralarında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilen genç işsizlik ve enflasyon değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı ve yönü VECM'e dayalı Granger nedensellik testi ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Granger Nedensellik testinin hipotezleri şu şekilde ifade edilmektedir.

H_0 : Seriler arasında granger nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 : Seriler arasında granger nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 5 yardımıyla Granger nedensellik test sonuçları ele alındığında, olasılık değeri 0.05'ten büyük olup H_0 hipotezi kabul edilmekte ve genç işsizlikten enflasyona doğru nedensellik ilişkisi olmadığı gözlenmektedir. Ancak % 5 önem düzeyindeki olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için enflasyondan genç işsizliğe doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek alternatif hipotez kabul edilmekte ve genç işsizlik ile enflasyon arasında tek taraflı bir ilişki olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 5. Vektör Hata Düzeltme Modeli Dayalı Granger Nedensellik Test Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	df	χ^2 İstatistiği	Olasılık Değeri	Karar
YU → ENF	4	5.167969	0.2705	Genç işsizlikten enflasyona doğru % 5 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi yoktur.
ENF → YU	4	11.37802	0.0226	Enflasyondan genç işsizliğe doğru % 1 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi vardır.

4.SONUÇ

Küresel ölçekte makroekonomik sorunların başında gelen enflasyon ve genç işsizlik olguları tüm ülke ekonomileri açısından çözüme kavuşturulması gereken temel sorunlar arasındadır. Türkiye, tarihsel süreç içerisinde bu sorunlarla karşı karşıya gelen ülkeler arasında olup, tam istihdam ve fiyat istikrarı hedeflerini sağlamaya yönelik para ve maliye politikalarını sıkça uygulamaya koymuştur.

Bu çalışmada, 2005-2021 yılları arasındaki süreçte Türkiye ekonomisi için enflasyon ve genç işsizlik arasındaki uzun dönem ilişkisi Johansen eşbütün-

leşme testi ile analiz edilmiştir. Ayrıca söz konusu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı ve yönü VECM'e dayalı Granger nedensellik testi tahmin edilmiştir.

Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarındaki iz testi istatistiğine göre, enflasyon ve genç işsizlik değişkenleri arasında en az bir bütünleşme vektörü söz konusudur. Diğer bir deyişle bu iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. Maksimum özdeğer test istatistiğine ait sonuçlara göre de değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu belirlenmiştir.

VECM'e dayalı Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, genç işsizlikten enflasyona doğru nedensellik ilişkisi olmayıp enflasyondan genç işsizliğe doğru %1 önem düzeyinde nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, genç işsizlik ile enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ve enflasyondan genç işsizliğe doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu söylenebilmektedir. Enflasyonu düşürmek için takip edilen daraltıcı politikalar işsizliğe, işsizliği önlemek için takip edilen genişletici politikalar da enflasyona yol açacağından, bu iki değişken arasındaki ilişki daha uzun yıllar boyunca önemini koruyacak gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, E. (2012). "Phillips Eğrisi: Enflasyon-İşsizlik Değiş-Tokuşu Teorik Bir İnceleme", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 62(2): 100.
- AKYILDIZ, H. ve EROĞLU, Ö. (2004). "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1): 43-62.
- ANYANWU, J. (2014). "Does Intra-African Trade Reduce Youth Unemployment in Africa?", African Development Review, 26(2), 286-309.
- ARTAN, S. (2004). Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Literatür ve Uygulama. (Doktora Tezi), Ulusal Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=4KV5mb8pWROXgxUKSOgPNw&no=KjHFRcVbrLwCCConfqVC7uQ>
- AYKIRI, M. (2008). Ekonomik Büyüme- Enflasyon- İşsizlik İlişkisi; Türkiye Üzerine bir Uygulama. (Yüksek Lisans Tezi), Ulusal Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSoruSonucYeni.jsp>
- BALCI İZGİ, B. ve KONU, A. (2019). "Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: BRICS Ülkeleri ile Türkiye Panel ARDL Uygulaması", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(1), 95–112.
- BAYRAK, M. ve KANCA, O. C. (2013). "Türkiye'de Philips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(3): 101.
- BAYRAK, R. ve TATLI, H. (2016). "Short- and Long-Term Analysis of Some Factors Effecting Youth Unemployment in Turkey", Theoretical & Applied Economics, 23(3), 229–242.
- CVECIC, I. ve SOKOLIC, D. (2018). "Impact of Public Expenditure in Labour Market Policies and Other Selected Factors on Youth Unemployment", Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 31(1), 2060-2080.
- ÇONDUR, F. ve BÖLÜKBAŞ, M. (2014). "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", Amme İdaresi Dergisi, 47(2), 77-93.
- DİCKEY, D. A. ve FULLER, W. A. (1981). "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", Econometrica, 49(4): 1057-1072.
- DİDİN SÖNMEZ, F., ve ÖZERKEK, Y., (2018). "Türkiye'de Bölgesel Genç İşsizliğin Belirleyicileri", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 40(2), 297–318.
- DOĞRUEL, A. S. ve DOĞRUEL, F. (2005). Türkiye'de Enflasyonun Tarihi. TCMB Yayınları, Ankara.
- D'LPPOLITO, N. (2011). "Youth Unemployment the Cases of Denmark and Italy", Department of Economics Copenhagen Business School, Number of UBS: 180279.
- ENGLE, R. ve GRANGER, C. (1987). "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing". Econometrica, 55(2): 251-276.
- GRANGER, C.W.J. (1988) "Some Recent Developments in a Concept of Causality", Journal of Econometrics, 39(1-2): 199-211.

- GÜL, E., KAMACI, A. ve KONYA, S. (2012). "Enflasyon ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Test Edilmesi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi", International Conference on Eurasian Economies, <http://avekon.org/papers/861.pdf>
- GÜNAYDIN, D. ve ÇETİN, M. (2015). "Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, 17-34.
- HEPSAĞ, A. (2009). "Türkiye'de Enflasyon ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Sınır Testi Yaklaşımı", İktisat Fakültesi Mecmuası, 59 (1), 169-190. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/uiufm/article/view-File/1023006579/1023006103>
- KABAKLARLI, E. ve GÜR, M. (2011). "Türkiye'de Genç İşsizlik Sorunu ve Ekonomik Belirleyicilerinin Uzun Dönem Eş-Bütünleşme Analizi". https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/7371/Turkiye_de_Genc_Issizlik_Sorunu_ve_Ekono.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- KARLUK, R. (2002). Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim. Beta Yayıncılık, İstanbul.
- KAYA, S. P. (2012). Enflasyonun Çeşitli Ekonomik Modeller Kullanılarak Ölçülmesi ve Tahmin Performanslarının Karşılaştırılması (Doktora Tezi), Ulusal Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=UhgCJ-JmqATD9lhmr6wU7g&no=MMKaQ3cB8yBFdAb6bmO6rw>
- KÜÇÜKKALE, Y. (2000). Phillips Eğrisi Üzerine Lugas Değişkenlik Hipotezi Türkiye Örneği 1950-1995 (Doktora Tezi), Ulusal Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- MANKIW, N. G. (2010) Makroekonomi, (Çev: Ö. F. Çolak), Ankara, Efil Yayınevi, Ankara.
- ÖZTÜRK, N. (2006). "Ekonomide Devletin Değişen Rolü", Amme İdare Dergisi, 39 (1): 25.
- PARASIZ, İ. (2001). Enflasyon, Kriz ve Ayarlamalar: Dünyada ve Ülkemizde Kalkınma Makro Ekonomi Sorunları. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PEKİN, T. (1996). Makro Ekonomi, Bilgehan Basımevi, İzmir.
- PHİLLİPS, P. ve PERRON, P. (1988). "Testing For A Unit Root in Time Series Regressions", Biometrika, 75(2): 335-346.
- O'HIGGINS, N. (1997). "The Challenge of Youth Unemployment", International Social Security Review, 50(4): 63-93.
- OHWOFA, B. ve AIYEDOGBO, J.O., (2012), "Poverty and Youth Unemployment in Nigeria, 1987-2011", International Journal of Business and Social Science, 3(20), 269-278.
- SAMUELSON, P. A. ve SOLOW, R. M. (1960). "Problem of Achieving and Maintaining a Stable Price Level: Analytical Aspects of Anti-Inflation Policy", American Economic Review, 50(2), 177-194.
- SERTKAYA, Y. ve OKUR, A., (2016). "Türkiye'de Genç İşsizliğinin Belirleyicilerine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz", Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3, 155-168.
- SNOWDON, B. ve VANE, H. R. (2012). Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü. Efil Yayınevi, Ankara.

- SOYLU, B. ve AYDIN, B. N. (2020). "Genç İşsizliğin Gelişimi, Belirleyicileri ve İktisadi Politikalar: Avrupa Birliği-Türkiye Karşılaştırması", EKEV Akademi Dergisi, 24(82), 339-360.
- SÖNMEZ, F. D. ve ÖZERKEK, Y. (2018). "Türkiye'de Bölgesel Genç İşsizliğin Belirleyicileri", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 40(2), 297-318.
- ŞAHİN, H. (2006). Türkiye Ekonomisi. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- ŞAHİN, H. (2014). Türkiye Ekonomisi. Ezgi Kitabevi (14. Baskı), Bursa.
- TOPÇU, M. ve BİÇİMVEREN, L. (2020). "Türkiye'de Bölgesel Genç İşsizlik: Belirleyiciler Cinsiyete Göre Değişken Mi?", İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 7(2), 51-68.
- TURHAN, S.E. (2007). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Ulusal Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ (TÜSİAD), (2002). Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri: Gelişmekte Olan Ülke Deneyimleri Işığında Türkiye Analizi. TÜSİAD Raporları, İstanbul, Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/341, 21.
- WAJID, A. ve KALIL, R. (2013). "The Impact of Inflation and Economic Growth Unemployment: Time Series Evidence from Pakistan", Proceedings of 3rd International Conference on Business Management (ISBN: 978-969-9368-07-3)
- YAŞA, M. (1980). Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978), Apa Ofset Basımevi, İstanbul.
- ZENGİN, G. (2016). "Enflasyon ve İşsizlikle Mücadele Yöntemleri ve Çözüm Önerileri: Türkiye Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Açık Bilim. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/420508/yokAcikBilim_10136441.pdf?sequence=-1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ İLE ENFLASYON İLİŞKİSİ: VAR ANALİZİ YAKLAŞIMI

Doruk DERELİ⁵

Nazife Zeynep ÇAKIR⁶

1. GİRİŞ

İmalat sanayinin ülke ekonomileri içerisindeki yeri, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin en temel belirleyicilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ekonominin tarihsel gelişim sürecinde, geçmiş yıllarda ülkelerin tarım sektörünün başı çektiği doğal kaynaklara dayalı ekonomik yapıları, günümüz dünyasında yerini imalat sektörü ve buna paralel olarak gelişim gösteren hizmet sektörüne devretmiştir.

Sanayi sektörü Avrupa'da Sanayi Devrimi ile ortaya çıkarken, günümüz dünyasında ekonomik büyümenin kilit sektörü olarak değerlendirilmektedir. Sanayi sektöründe, imalat sanayide yüksek teknoloji kullanan ve bu teknolojilerini ihraç eden ülkeler sanayileşmiş ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında sanayileşme sürecinde olan ülkeler ise, sanayileşmiş ülkelerin seviyesini yakalayabilmek adına yüksek teknolojlili ürünleri ithal etmek durumundadır. Sanayi sektörünün gerek ekonomide yarattığı katma değer, gerekse yüksek teknolojlili ürün bakımından en önemli kolunu imalat sanayi oluşturmaktadır. Bu noktada gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer alan Türkiye'nin, imalat sanayide gelişmesi küreselleşen dünyaya uyum sağlaması açısından oldukça önem arz etmektedir.

⁵ Arş.Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ddereli@ku.edu.tr.

⁶ Arş.Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, zeynepcakir@comu.edu.tr.

Türkiye ekonomisi 1980 yılı itibariyle, dünyada küreselleşen ekonomik sisteme entegre olma yolunda ilk adımlarını atmıştır. 1980 yılına kadar olan dönemde uygulanan ithal ikameci ekonomi politikalarında başarı elde edilememesi, 1980 sonrasında ihracata dayalı sanayi politikalarına geçiş yapılmasına neden olmuştur. 80'li yılların başından itibaren gerçekleştirilen yapısal dönüşümler ile Türkiye ekonomisi, dış ticaretin serbestleştiği ve imalat sanayinin ülke ihracatının en önemli sektörlerinden biri haline geldiği bir döneme geçiş yapmıştır. Ülke Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'nın (GSYİH) önemli bir kısmını oluşturan imalat sanayi, üretim sürecinde kullandığı girdilerin büyük bir kısmının dışa bağımlı olması sebebiyle, döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmalar ile enflasyona karşı oldukça duyarlı bir yapıya sahiptir.

Enflasyon Türkiye ekonomisinde ilk olarak 1970'li yılların son kısmında kendini gösterirken, bu tarihten günümüze kadar geçen süreçte ülke ekonomisinin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Ülke ekonomilerinde sektörel rekabetin teşvik edilmesi ve rekabet gücünün artırılmasının yanında, enflasyon oranlarının düşürülmesi de ekonomik gelişmelerin sağlanması noktasında oldukça büyük önem arz etmektedir. Nitekim, literatürde yapılan çalışmalar, enflasyonun sektörel bazda yarattığı en önemli maliyetin belirsizlik olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin enflasyonla mücadelesinin bu denli uzun süredir devam etmesi, enflasyon oranlarının artışı ile ekonomide ortaya çıkan belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Enflasyonun ekonomide yarattığı belirsizlik ortamı, fiyat dalgalanmalarına karşı duyarlı olan imalat sanayisinde önemli bir risk faktörünü ortaya çıkarmaktadır. Enflasyon, piyasalarda ekonomik birimlerin makroekonomik değişkenlerde meydana gelen değişimleri algılamasını engellerken, gelecekle ilgili olumsuz beklentilerin oluşmasına yol açmaktadır.

Enflasyonun belirsizliği, ekonomide karar alıcılar tarafından belirlenen para ve maliye politikalarının yanı sıra, kaynak dağılımı verimliliği ile ekonomik büyümeyi etkileyerek reel sektör üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu olumsuzluklar, yerli ve yabancı yatırımcıların yatırım kararları ile ekonomik birimlerin tüketim kararlarını negatif yönde etkilemektedir. Ekonomide uzun dönemli yaşanan enflasyon, piyasalarda nispi fiyatların bozulmasına neden olurken, bu durum sektörler arasındaki kaynak aktarımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında enflasyon, kaynak dağılımını etkileyerek piyasalarda spekülasyon faaliyetleri teşvik ederken, reel yatırımlarda düşüşe neden olmaktadır.

Bu çalışmada, ekonomik büyümenin öncü sektörlerinden biri olan imalat sanayinin enflasyon ile olan ilişkisi VAR modelleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında, 1985-2020 yılları arasında Türkiye'de imalat sanayinin GSYİH içerisindeki yüzdelik payı ile yıllık enflasyon verileri kullanılmıştır. Gran-

ger nedensellik testi ile nedensellik ilişkilerinin araştırıldığı çalışmada, değişkenler arasındaki etkileşim etkilerini ortaya çıkarmak için etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırma analizleri kullanılmıştır.

2 -TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME SÜRECİ

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde, sermaye ve bilgi birikiminin yeterli düzeyde sağlanamaması ile eğitilmiş işgücünün yetersiz kalması, ülkenin hızlı bir sanayileşme sürecine girmesini engellemiştir (Şahin, 2006: 43).

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulması ile başlayan ve 1929 yılında yaşanan Ekonomik Buhan dönemine kadar süren tarihsel süreçte, sanayileşme yolunda önemli reformlar yapılmıştır. Ancak dünya genelinde yaşanan 1929 ekonomik krizi Türkiye'yi de etkisi altına alırken, bu durum Türkiye'nin sanayileşme sürecini sekteye uğratmıştır (Şanlı, 1997: 58). Krizin ardından geçen 3 yıllık süreçte, tarım kesiminin gelişmesi adına ekonomide yeni düzenlemeler yapılırken, dış ticarete yabancı yatırımcıların sermayesine kısıtlamalar getirilmiştir. Sanayi sektöründe üretilen malların fiyatları üzerinde denetlemeler yoğunlaştırılırken, bununla birlikte faiz oranları sabitlenmiştir. Bu dönemde devletin, kamu yatırımlarını çoğunlukla sanayi ve madencilik sektörüne yaptığı görülmektedir.

1934-1938 yılları arasında, ülkede ulusal sanayinin temellerini atmak adına Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı yürürlüğe getirilmiştir. Bu plan çerçevesinde, devlet eliyle kurulan ve denetlenen bir sanayileşme sürecinin temelleri atılmıştır. Bu süreçte sanayileşmenin, sadece belli bir bölgeyi kapsayacak şekilde değil, bölgeler arası gelişmişlik farklarını engellemek ve etkin kaynak dağılımını sağlamak adına farklı bölgelere yayılması amaçlanmıştır (Akçay, 2002: 35).

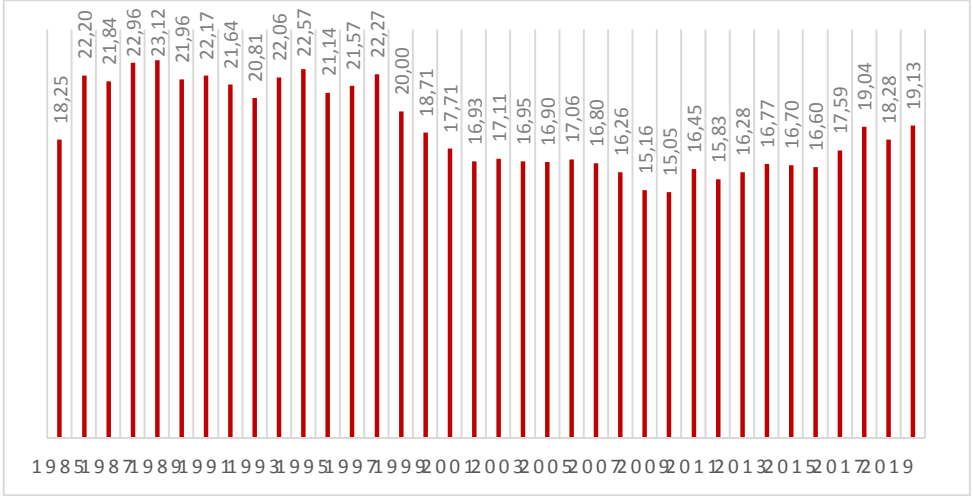
Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nda sağlanan başarı neticesinde, İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı hazırlıklarına 1936 yılı itibariyle başlanılmıştır. İkinci Plan'da ilkinden farklı olarak, çoğunlukla ithal edilen ara ve yatırım mallarının ülke içerisinde üretimine ağırlık verilmesi planlanmıştır. Ancak bu plan II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamıştır (Kepenek, 2000: 69).

Türkiye her ne kadar II. Dünya Savaşı'na katılmamış da olsa, kamu harcamalarının büyük kesiminin askeri harcamalara ayrılması neticesinde, 1940-1945 yılları arasında %6,5 oranında küçülmüştür. 1960 yılına kadar olan süreçte ise, yabancı sermaye kısıtlamaları kademeli olarak gevşetilirken, ithalat serbestleştirilmiş ve günümüze kadar devam eden kronikleşmiş dış açık probleminin ilk emareleri görülmeye başlanmıştır. 1960-1980 yılları arasındaki süreçte, sanayileşmede merkezi planlamanın ön planda olduğu bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde ithal ikameci politikaların uygulanması, sanayi sektörünün yeniden ivme kazanmasına neden olmuştur (Eşiyok, 2006: 15).

1980 sonrası uygulanan politikalar değerlendirildiğinde, kamu yatırımlarının sanayi yatırımları içindeki rolünün azaltılmasının hedeflendiği görülmektedir. Bu hedef doğrultusunda, kamunun sahip olduğu işletmeler zaman içerisinde özel sektöre devredilmiştir. Bu dönem içerisinde sektörel rekabetin piyasa koşullarında belirlenmesi, dış ticarete uygulanan kısıtlayıcı politikaların ortadan kaldırılması ve fiyatların belirlenmesinin piyasaya bırakılması konularında önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu politikalar neticesinde, ekonomideki iç ve dış denge arasında hızlı bir bozulma yaşanırken, 1994 yılı itibarıyla Türkiye para ve sermaye piyasaları ile döviz piyasalarında eşanlı olarak ciddi bir kriz yaşamıştır. Bu durum ülkede hiperenflasyon görülmesine neden olurken, sanayi sektöründe maliyetler hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Ekonomide istikrarın yeniden sağlanması adına 5 Nisan 1994 tarihinde ekonomik önlemlerin uygulamaya konulduğu bir plan yürürlüğe getirilmiştir (Parasız, 1995: 181).

90'ların başı itibarıyla Türkiye, dünya ile entegre olmayı amaçlayan sanayi stratejisine geçiş yaparken, bu doğrultuda 1995 yılında Gümrük Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur (Arısoy, 2005: 47). Ancak 1999 yılında dünya geneline yayılan Asya Krizi, Türkiye'de yabancı sermayenin yurtdışına çıkmasına sebebiyet verirken, bu durum cari dengenin bozulmasını beraberinde getirmiştir (Karağöl, 2013: 75).

Türkiye'de Şubat 2001 yılı itibarıyla yaşanan bankacılık krizi, her sektörü olduğu gibi imalat sanayi sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde iktidara gelen yeni hükümet, kalkınma planı doğrultusunda yeni endüstriyel politikalar oluşturmak adına rapor hazırlamıştır. Bu rapor neticesinde, ihracat hacmini artırmaya yönelik teşviklerin artırılması, yabancı yatırımcıların ülke içerisinde yatırım yapmalarının özendirilmesi ve yurtdışından fon sağlanması öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Bu dönem içerisinde uygulanan politikalar, imalat sanayisinde beklenen üretim ve istihdam artışını sağlayamamıştır (Bayülken ve Kütükoğlu, 2010: 15; Kılıç ve Torun, 2018: 19; Akcan, 2019: 240).

Grafik 1. Türkiye İmalat Sanayi Katma Değerinin GSYİH'daki Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası (World Bank) veri tabanından elde edilmiştir.

Grafik 1'de görüldüğü üzere, Türkiye ekonomisinde 1995-1998 yılları arasında geçen periyotta imalat sanayinin yarattığı katma değer GSYİH'daki payı %5,34 oranında artış göstermiştir. Ancak 1998-2010 yılları arasındaki değerlendirildiğinde, imalat sanayi ihracatında meydana gelen artışa rağmen, ekonomide oluşturduğu katma değer bakımından GSYİH'daki payı %32,42 oranında düşüş göstermiştir. 2010-2020 yılları arasındaki süreç içerisinde, imalat sanayinin oluşturduğu katma değer yeniden ivme kazanırken, söz konusu 10 yıllık dönemde bu oranın %27,1 oranında artış gösterdiği görülmektedir.

3- EKONOMETRİK ANALİZ

3.1- Ekonometrik Yöntem

3.1.1- Vektör Otoregresif Model (VAR)

Sims (1980) tarafından geliştirilen VAR modellerinde, tüm değişkenler içsel-dışsal değişken ayrımı yapılmadan içsel değişken olarak kabul edilmekte, değişkenlerin gecikmeli değerlerine modelde bağımsız değişken olarak yer verilmektedir (Sims, 1980: 15-20).

Sims (1980) ile Stock ve Watson (1990), VAR modellerinin amacının parametre tahmini olmadığını, değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak olduğunu ifade etmişlerdir (Enders, 2014: 91). Değişkenler arasındaki ilişkileri ve

etkileşimleri ortaya çıkarma esaslı VAR modellerinde aranan temel şart değişkenlerin durağan olmasıdır.

Y ve X değişkenleri için VAR modeli denklemleri aşağıdaki gibi yazılmaktadır (Tarı vd., 2019: 468).

$$Y_t = \alpha_{10} + \sum_{i=1}^p \alpha_{11i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_{12i} X_{t-i} + u_{1t} \quad (1)$$

$$X_t = \alpha_{20} + \sum_{i=1}^p \alpha_{21i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_{22i} X_{t-i} + u_{2t} \quad (2)$$

Denklemin sağ tarafında değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer aldığı VAR modelinde, α_{10} ve α_{20} sabit parametreyi, p gecikme sayısını, u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerini ifade etmektedir.

VAR modelinde, “p” gecikme sayısının doğru belirlenmesi oldukça önemlidir. Gecikme sayısının olması gerekenden küçük seçilmesi durumunda parametre tahmincileri tutarlılık özelliğini, büyük seçilmesi durumunda ise etkinlik özelliklerini kaybetmektedirler (Kadılar, 2000: 54-56).

Değişkenlerin gecikmeli değerlerine denklemde yer vererek değişkenler arasındaki dinamik etkileşim etkilerini sağlaması, geleneksel ekonometriden ayrılarak herhangi bir iktisat teorisine dayanmaması ile içsel ve dışsal değişken ayrımını gerektirmemesi VAR modelinin sağladığı avantajlardır.

VAR modellerinde değişkenler arasındaki etkileşim ve ilişkilerin tespitinde, Granger Nedensellik Testi, Etki-Tepki Fonksiyonu ve Varyans Ayrıştırma Analizi kullanılmaktadır.

Granger Nedensellik Testi

Granger nedensellik testi kullanılarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin tespit edilebilmesi için değişkenlerin durağan olmaları gerekmektedir (Enders, 1995: 327). Bir değişkenin cari dönemdeki değerinin açıklanmasında diğer değişkenin gecikmeli değerinin etkisi varsa bu durumda değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilir (Mert ve Çağlar, 2019: 339-340). Nedensellik ilişkisi bir değişkenden diğerine şeklinde tek yönlü olabildiği gibi çift yönlü de olabilmektedir.

Eşitlik (1)'de yer alan α_{12} veya Eşitlik (2)'deki α_{21} katsayılarından biri $\neq 0$ ise değişkenler arasında tek yönlü nedensellik, iki katsayıda $\neq 0$ ise bu durumda çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Etki – Tepki Fonksiyonu

Etki – tepki fonksiyonu, VAR modelinde bir değişkende meydana gelen tesadüfi bir şoka (etkiye) diğer değişkenin vereceği tepkiyi gösteren fonksiyon olarak tanımlanmaktadır. Etki-tepki fonksiyonu VAR modellerinde değişkenler

arasında meydana gelen etkileşim etkilerini ortaya koyan önemli araçlardan biridir.

Varyans Ayrıştırma Analizi

Varyans ayrıştırma analizi, modelde yer alan değişkenlerde ortaya çıkan değişimlerin yüzde kaçının kendisinden kaynaklı, yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklı olduğunun tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Ayrıca analiz sonuçları değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri hakkında da bilgi vermektedir (Enders, 1995: 310-312).

VAR modelinin ilk aşaması, değişkenlerin durağanlıklarının araştırılmasıdır. Durağanlığın tespiti için Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testleri kullanılacaktır.

3.1.2. Birim Kök Testleri

Augmented Dickey Fuller (ADF) (1981) Testi

ADF testi, zaman serilerinin durağanlık araştırmalarında en çok tercih edilen testlerden biridir. Dickey ve Fuller (1981) tarafından önerilen testte, ilgili seride otokorelasyon olması durumuna karşılık bu problemi ortadan kaldırmak amacıyla bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri modelin sağ tarafında bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Bağımsız değişkenin gecikme sayısının doğru belirlenmesi ADF testi için önem taşımaktadır. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde genellikle bilgi kriterlerine başvurulmaktadır (Dickey ve Fuller, 1981).

ADF test denklemleri, modelin sabit terim ya da trend bileşenini içerip içermemesi bakımından farklılık göstermektedir.

Modelin sabitsiz ve trendsiz, sabitli, sabitli ve trendli olması üzerine ADF birim kök testi için kullanılan denklemler Eşitlik (3)'deki gibidir (Asteriou ve Hall, 2007: 297).

$$\begin{aligned} \Delta y_t &= \rho y_{t-1} + \sum_{i=1}^q \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \\ \Delta y_t &= \mu + \rho y_{t-1} + \sum_{i=1}^q \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \\ \Delta y_t &= \mu + \beta_t + \rho y_{t-1} + \sum_{i=1}^q \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (3)$$

Modellerde yer alan Y_t durağanlığın araştırıldığı değişkeni ifade etmekte iken μ sabit terimi, β_t trendi, Δy_{t-i} ise gecikmeli bağımlı değişken değerini göstermektedir.

ADF testi için hipotezler Eşitlik (4)'deki gibi olmaktadır.

$$H_0: \rho = 0 \quad (4)$$

$$H_1: \rho < 0$$

Temel hipotez birim kökün varlığını, alternatif hipotez ise serinin durağan olduğunu ifade etmektedir.

Phillips Perron (PP) (1998) Testi

PP testi, modelde otokorelasyonla birlikte hata teriminde değişen varyansın varlığı durumunda güvenilir sonuçların elde edilebilmesi amacıyla ADF testinin geliştirilmesi ile elde edilen parametrik olmayan bir birim kök testidir. PP birim kök testinde hata terimindeki otokorelasyon ve değişen varyans için Newey-West tahmincisi kullanılmaktadır. PP testi de ADF testi ile aynı modellere (sabitli ve trendsiz, sabitli, sabitli ve trendli) sahiptir (Phillips ve Perron, 1988).

PP testi için hipotezler Eşitlik (5)'teki gibi olmaktadır.

$$H_0: \rho = 0 \quad (5)$$

$$H_1: \rho < 0$$

ADF testinde olduğu gibi temel hipotez birim kökün varlığını, alternatif hipotez ise serinin durağan olduğunu ifade etmektedir.

3.2- Veri Seti ve Model

Türkiye'de 1985-2020 döneminde imalat sanayi sektörü ile enflasyon arasındaki ilişkinin tespit edilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. İmalat değişkeninin GSYİH içerisindeki yüzdelik payı ile enflasyonun yıllık yüzdelik değişimini gösteren veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir.

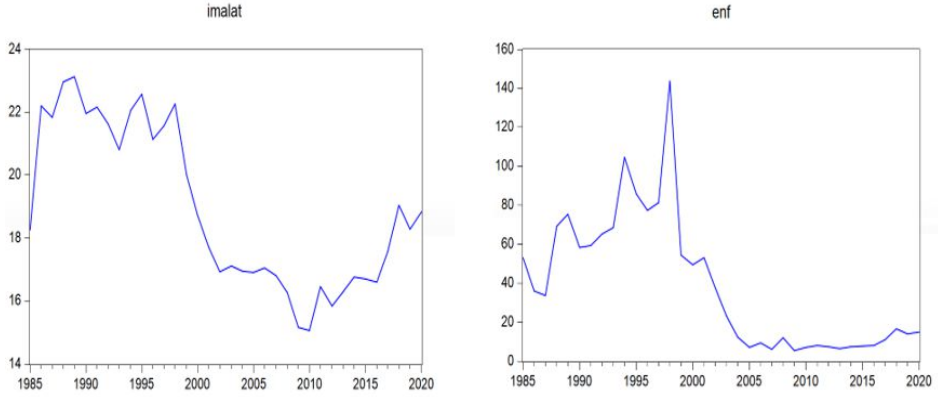
Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Değişken Tanımı
İmalat Sanayi Sektörü	İmalat (% GSYİH)
Enflasyon (GSYİH Deflatör)	Enf (% Yıllık Değişim)

Türkiye'de 1985-2020 dönemi için imalat sanayi sektörü ile enflasyon arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada kullanılan değişkenlere Tablo 1'de yer verilmiştir.

3.3- Ampirik Bulgular

VAR modelinde ilk aşama değişkenlerin durağanlıklarının araştırılmasıdır. Bu doğrultuda değişkenlere ait grafikler aşağıda yer almaktadır.

Grafik 2. İmalat ve Enflasyon Değişkenlerine Ait Grafikler

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 2'ye bakılarak önsel bir bilgi olarak imalat ve enflasyon değişkenlerinin ortalamaya dönmeyen bir eğilim sergiledikleri ve bu doğrultuda durağan olmadıkları söylenebilir.

Değişkenlere ait grafiklerin incelenmesinin ardından durağanlık sınamasında sık tercih edilen birim kök testlerinden olan ve hipotezleri Eşitlik (4) ile (5)'te yer alan ADF ve PP birim kök testleri kullanılarak değişkenlerin durağanlıkları test edilmiştir.

Tablo 2. Birim Kök Testi Sonuçları

Birim Kök Testi	ADF		PP	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Değişkenlerin Düzey Değerleri	ADF Test İst.		PP Test İst.	
İmalat I(0)	-2.22	-0.51	-1.37	-2.76
Enf I(0)	-1.24	-2.72	-1.70	-2.63
Birim Köklü Değişkenlerin Birinci Dereceden Farkları	ADF Test İst.		PP Test İst.	
İmalat I(1) (Fİmalat)	-3.29 ^b	-3.85 ^b	-7.25 ^a	-7.52 ^a
Enf I(1) (FEnf)	-6.07 ^a	-6.78 ^a	-8.35 ^a	-8.27 ^a

* a değişkenlerin %1, b %5 ve c %10'de durağan olduğunu göstermektedir.

* Fİmalat ve FEnf birinci farkları alınarak durağan hale getirilen imalat ve enflasyon değişkenlerini ifade etmektedir.

Tablo 2’de yer alan ADF ve PP birim kök testleri incelendiğinde, imalat ve enflasyon değişkenlerinin I (1) seviyesinde durağan oldukları görülmektedir.

VAR modelinde uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi için bilgi kriterlerine ve ilgili istatistiklere başvurulmuştur. Farklı gecikme uzunlukları için ayrı ayrı hesaplanan bilgi kriterleri ve istatistiklerinin değerleri Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

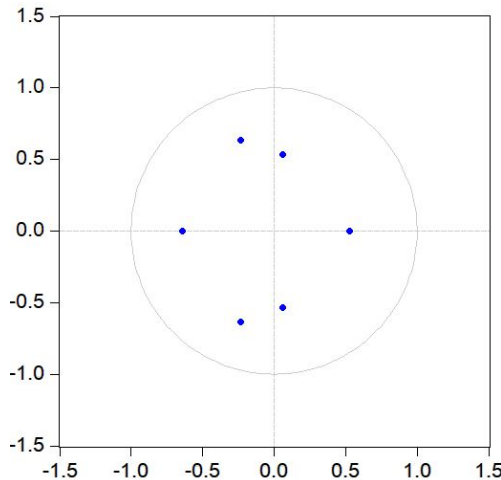
Lag (Gecikme Uzunluğu)	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-172.4837	NA	265.4177	11.25701	11.34953*	11.28717*
1	-169.1649	5.995283	277.6670	11.30096	11.57851	11.39143
2	-166.8758	3.839855	311.4593	11.41134	11.87392	11.56213
3	-159.9705	10.69204*	260.8608*	11.22390*	11.87151	11.43501
4	-156.3230	5.177033	271.8571	11.24665	12.07928	11.51807

* LR: Likelihood Ratio Değerini, AIC; Akaike Bilgi Kriterini, SW: Schwartz Bilgi Kriterini, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriterini, FPE: Final Prediction Error kriterini ifade etmektedir.

Tablo 3’te yer alan bilgi kriterleri ile istatistiklerin değerleri incelendiğinde uygun model olarak VAR (3) modelinin seçilmesine karar verilmiştir.

Gecikme uzunluğunun belirlenmesi ile uygun model olarak seçilen VAR (3) modelinin varsayımdan sapmaları incelenerek en iyi model olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir.

Şekil 1. VAR (3) Modelinin Birim Çember Grafiği

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

VAR modelinde otoregresif karakteristik köklerin mutlak değerce 1'den küçük olması modelin durağan değişkenlerden oluştuğu anlamına gelmektedir (Mert ve Çağlar, 2019: 224-225).

Şekil 1 incelendiğinde, karakteristik köklerin birim çember içerisinde yer aldığı ve modelin istikrar koşulunu sağladığı görülmektedir.

Modelin istikrar koşulunun yanında varsayımdan sapmalarının da test edilmesi gerekmektedir.

Tablo 4. Ekonometrik Varsayımlardan Sapmaların Tespiti

Test	Test İstatistiği		Olasılık
White (Değişen Varyans Testi)	38.14024		0.3723
LM (Otokorelasyon Testi)	1.GU	6.309579	0.1774
	2.GU	3.119306	0.5383
	3.GU	5.073724	0.2800
	4.GU	2.533649	0.6388
Jarque Bera (Normallik Testi)	6.987908		0.1365

*GU: Gecikme Uzunluğu.

VAR (3) modelinin ekonometrik varsayımlarının sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi, modelin tahmin sonuçlarının güvenilirliği açısından son derece önemlidir. Tablo 4 incelediğinde, değişen varyans ile otokorelasyon durumlarıyla karşılaşmadığı ve modelin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Sonuç olarak, VAR (3) modelinin en iyi model olabilmesi için tüm koşulları sağladığı görülmektedir.

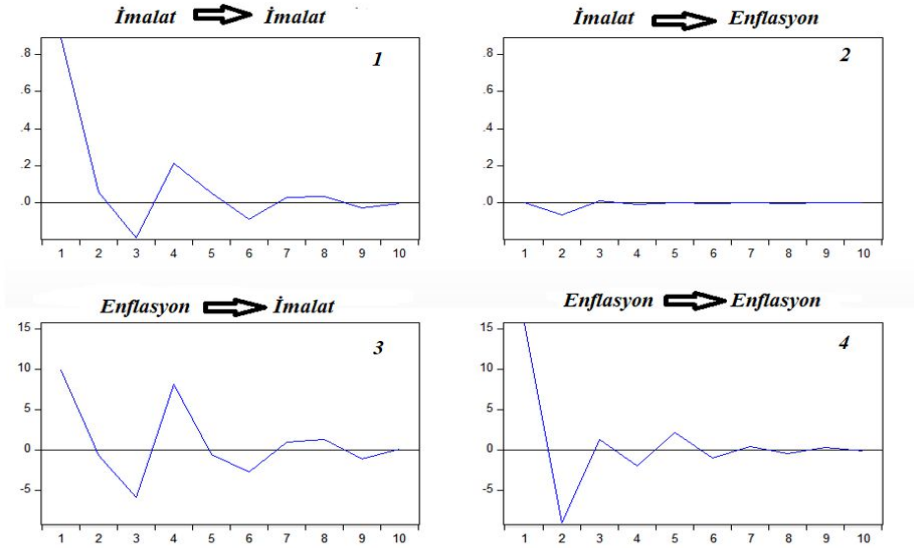
Tablo 5. Granger Nedensellik Testi Sonucu

Hipotez	F İstatistiği	Olasılık
Enflasyon imalatın Granger nedeni değildir.	0.0665	0.9777
İmalat enflasyonun Granger nedeni değildir.	3.3580	0.0347

* Granger Nedensellik Testi için gecikme uzunluğu olarak VAR (3) modeli ile çalışıldığından 3 seçilmiştir.

Tablo 5'te yer alan değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin araştırıldığı Granger nedensellik testine ait sonuçlar incelendiğinde, enflasyon imalatın nedeni değildir şeklinde kurulan temel hipotezin reddedilemediği, imalat enflasyonun nedeni değildir şeklindeki hipotezin ise reddedildiği görülmektedir. Granger nedensellik testi sonucuna bakılarak, imalat sanayi sektörü ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisinin imalat sanayi sektöründen enflasyona doğru olduğu söylenmektedir.

Grafik 3. Etki – Tepki Fonksiyonları

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bir numaralı grafik incelendiğinde, imalat sanayi sektöründe meydana gelen bir şok ilk iki dönem kendisini üzerinde pozitif bir tepki göstermekte iken, üçüncü dönemde tepkinin seyri negatife dönmüştür. Yaklaşık dokuzuncu dönemden sonra imalat sanayi sektörünün kendi üzerindeki tepkisi kaybolmaktadır.

İki numaralı grafik enflasyona verilen bir şoka imalat sanayi sektörünün tepkisini göstermektedir. Enflasyona verilen bir şokun imalat sanayi sektörünü ilk iki dönem negatif etkilediği ve üçüncü dönemden itibaren imalat sanayi sektörünün tepkisinin kaybolduğu görülmektedir.

Üç numaralı grafik imalat sanayi sektörüne verilen bir şoka enflasyonun tepkisini göstermektedir. İmalat sanayi sektöründe yaşanan bir şoka ele alınan tüm dönem boyunca enflasyonun tepkisinin oldukça inişli-çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir.

Enflasyon değişkeninin kendi şoklarına tepkisini gösteren *dört numaralı grafiğe* bakıldığında, ilk dönem tepkisinin pozitif olduğu ikinci dönemde ise tepkisinin çok hızlı bir şekilde negatife döndüğü görülmektedir. Yaklaşık yedinci dönemden sonra kendi üzerindeki tepkisi kaybolmaktadır.

Üç ve iki numaralı grafiklerde yer alan etki-tepki fonksiyonlarının, Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçları destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Varyans Ayrıştırması

İmalat Değişkeninin Varyans Ayrıştırması		
Dönem	Fİmalat	FEnf
1	100.0000	0.000000
2	99.46034	0.539664
3	99.46613	0.533869
4	99.48293	0.517073
5	99.48408	0.515923
6	99.48681	0.513188
7	99.48715	0.512848
8	99.48693	0.513068
9	99.48709	0.512914
10	99.48707	0.512927
Enflasyon Değişkeninin Varyans Ayrıştırması		
Dönem	Fİmalat	FEnf
1	28.40923	71.59077
2	22.99938	77.00062
3	28.62441	71.37559
4	37.25169	62.74831
5	36.95887	63.04113
6	37.72629	62.27371
7	37.83392	62.16608
8	37.99778	62.00222
9	38.12345	61.87655
10	38.12279	61.87721

VAR modellerinde değişkenler arasındaki etkileşimi ortaya koymak için kullanılan analizlerden biri de varyans ayrıştırmasıdır. Tablo 6'da yer alan varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, ilk dönem imalat sanayi sektöründeki toplam değişimin tamamı kendisi tarafından, ikinci dönem ise yaklaşık %99,5'i kendisi tarafından açıklanmaktadır. Ele alınan dönemin sonunda ise, yaklaşık %99,4'ü kendisi tarafından, %0.51'i enflasyon tarafından açıklamaktadır.

Enflasyon değişkenine ait varyans ayrıştırma sonucuna bakıldığında ise, ilk dönem enflasyondaki toplam değişimin %71,5'i kendisi tarafından, yaklaşık %28,4'ü ise imalat sanayi sektörü tarafından açıklanmaktadır. İkinci dönem toplam değişimin %77'si kendisi tarafından, yaklaşık %23'ü imalat sanayi sektörü tarafından açıklanmaktadır. Son döneme ait veriler incelendiğinde ise, enflasyondaki toplam değişimin yaklaşık %62'si kendisi tarafından %38'i imalat sanayi sektörü tarafından açıklandığı görülmektedir.

Etki-tepki fonksiyonunda olduğu gibi, varyans ayrıştırma analizinden elde edilen sonucun da Granger nedensellik testinden elde edilen nedensellik ilişkisinin imalat sanayi sektöründen enflasyona doğru olduğu tespitini desteklediği görülmektedir. Bu neticede imalat sanayi sektöründe meydana gelen değişimlerin

enflasyon oranı üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu analiz sonucunda elde edilen en önemli bulgudur.

4- SONUÇ VE ÖNERİLER

Enflasyon özellikle 1980’li yılların başlarından itibaren günümüze uzanan, Türkiye ekonomisinin en temel ekonomik problemi olarak değerlendirilmektedir. Birçok farklı makroekonomik nedeni ve etkileri bulunan enflasyonun sektörel kaynaklı sorunlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi, ilgili politikaların geliştirilmesine katkıda bulunması açısından önem taşımaktadır. Sektörler içerisinde oldukça önemli bir paya sahip olan ve ülkenin gelişmişlik seviyesinin önemli göstergelerinden biri olan imalat sanayi sektörünün enflasyonla ilişkisinin tespit edilmesi, enflasyonun sektörel kaynaklarının belirlenmesine yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda, 1985-2020 dönemi için Türkiye ekonomisinde imalat sanayi sektörü ile enflasyon arasındaki ilişkinin VAR modelleri kullanılarak analiz edildiği bu çalışmanın neticesinde, elde edilen bulguların ilgili literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

VAR modelleri kullanılarak ekonometrik analizin yapıldığı çalışmada, analizin ilk aşaması olarak değişkenlerin durağanlıkları ADF ve PP birim kök testleri ile incelenmiş, ilk farkları alınarak değişkenler durağan hale getirilmiştir. Ardından VAR modelinin uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi için kullanılan bilgi kriterleri ve ilgili istatistikler neticesinde belirlenen VAR (3) modelinin, varsayımdan sapmaları ilgili testlerle sınanmış ve uygun model olduğu tespit edilmiştir. Granger nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin araştırıldığı çalışmada, imalat sanayi sektöründen enflasyon değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. VAR analizi kapsamında Granger nedensellik testi ile ilgili değişkenler arasında nedensellik ilişkilerinin araştırıldığı çalışmada, değişkenler arasındaki etkileşimleri ve ilişkileri daha detaylı bir şekilde raporlamak için etki – tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırma analizi kullanılmıştır. Granger nedensellik test sonucu ile etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırma analizi sonuçlarının birbirini desteklediği görülmektedir. Çalışmanın neticesinde, imalat sanayi sektörünün enflasyon oranı üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak çalışmanın, enflasyonun önemli bir kısmının sektörel kaynaklı olduğunu ifade eden literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir. Enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar belirlenirken, enflasyonun sektörel kaynaklarına da gerekli önemin verilmesi gerekmektedir. Çalışmada üzerinde durulan imalat sanayi sektörünün, enflasyonu düşürmede etkili olacağı için ilgili politikalar belirlenirken dikkate alınması ve ilgili sektörü kapsayan politikalarla birlikte stratejilerin de geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKCAN, A.T. (2019). Mortgage Krizi Öncesi ve Sonrasında Enflasyon - Faiz Etkileşimi: Türkiye Örneği, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2019 7(4) 239-244.
- AKÇAY M. A. (2002). DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı Atatürk ve Vargas Dönemleri (1920-1938): Türkiye ile Brezilya'nın Sanayileşme Kararlarının Karşılaştırılması, Planlama Dergisi Özel Sayı, Ankara.
- ARISOY, İ. (2005). "Türkiye'de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, Adana.
- ASTERİOU, D., ve HALL, S. G. (2007). Applied Econometrics. New York: Palgrave Macmillan.
- BAYÜLKEN, Y. ve KÜTÜKOĞLU, C. (2010). Türkiye'de Kalkınma ve İstihdam Odaklı Sanayileşme İçin Planlama Önerileri Oda Raporu. Ankara. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/202b17a1f9c784b_ek_0.pdf.
- DİCKEY, D. A., ve FULLER, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1057-1072.
- ENDERS, W. (1995). Applied Econometric Time Series.
- ENDERS, W. (2014). Applied econometric Time Series, Fourth Edition.
- EŞİYOK A. (2006). İktisadi Dönemler İtibarıyla Türkiye Ekonomisinde Kalkınma (1923-2004), Türkiye Kalkınma Bankası, Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- KADILAR, C. (2000). Uygulamalı Çok Değişkenli Zaman Serileri Analizi. Bizim Büro Yayınevi, Ankara.
- KEPENEK Y. vd., (2000). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- KILIÇ, F. ve TORUN, M. (2018). Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Cilt/Volume: 16 Sayı/Issue: 1 ss./pp. 18-40.
- MERT, M., ve ÇAĞLAR, A. E. (2019). Eviews ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- PARASIZ İ. (1995). Kriz Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PHİLLİPS, P. C., ve PERRON, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- SİMS, C. A. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1-48.
- ŞAHİN, H. (2006). Türkiye Ekonomisi, Bursa, Ezgi Yayınları.
- ŞANLI B. (1997). Sanayileşme Stratejileri ve Türk Dış Ticareti, İstanbul, Işık Yayınları.
- TARI, R., KOÇ, S., ve ABASIZ, T. (2019). Ekonometri. Umuttepe Yayınevi.
- WORLD BANK (2021). World Development Indicators-Data Bank.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2022 KÜRESEL ENFLASYON ŞOKUNUNUN ETKİLERİNİN GELİR DAĞILIMI POLİTİKALARI İLE HAFİFLETİLMESİ ÜZERİNE BETİMSSEL BİR ANALİZ

Özgür TOPKAYA⁷

1. GİRİŞ

2022 yılı tarihte görülmemiş fiyat dalgalanmaları ile hatırlarda kalacaktır. Amerika Birleşik Devletleri tüketici fiyat endeksi Haziran 2021-Haziran 2022 sonu itibariyle %9.1 yükselmiştir. Bu oran Kasım 1980 ile Kasım 1981 arası dönemden buyana gerçekleşen en büyük artışa sahip dönem olarak tarihe geçmiştir (US Bureau of Labor Statistics, 2022, bls.gov, 'Consumer Price...'). Enflasyon oranlarındaki artış ve yaşam maliyetlerinde görülen yükselme tüm dünyada toplum tarafından kriz ihtimalini gündeme getirmektedir. Nisan 2022 yılında görülen 8,3'lük Amerikan tüketici fiyatları endeksi yükselişi son 40 yılda Amerika'da görülen en yüksek artıştır. COVID-19 sürecinde gıda ve enerji maliyetlerinde görülen artışlara paralel olarak yükselmeye başlayan enflasyon Rusya-Ukrayna Savaşı ile şiddetlenmektedir. Birleşmiş Milletlerin Gıda ve Tarım Örgütünün verilerine göre Şubat ve Mart 2022 döneminde küresel olarak ticareti yapılan gıda ürünlerinin fiyatlarının %12,6 olarak arttığı ve bu oranında istatistiki olarak tutulmaya başlandığı 1990'dan buyana en yüksek oran olduğu ifade edilmektedir. Dünya Gıda ve Tarım Örgütü'nün tahıl fiyatı endeksinde görülen artış ise %17,9 şeklindedir. Bu oranın artışında ise küresel hububat ve işlenmemiş tahıl ürünlerindeki fiyat artışları gösterilmektedir. Zira dünyanın en büyük tahıl tedarikçilerinden biri olan Rusya ve Ukrayna arasında süregelen savaş ihracat kesintilerine sebep olmaktadır. Savaş aynı zamanda petrol fiyatlarının da artmasına neden olmaktadır (Donovan, 2022).

Türkiye'de dünyada görülen enflasyon trendine benzer bir trend sergilenmektedir. 1980 yılından 2006 yılına kadar enflasyonun çift haneli rakamlarda

⁷ Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ozgurtopkaya@gmail.com

ve yüksek seyrettiği (1980-2002 arası %25 ve üzeri), bu tarihten itibaren 2008 yılı hariç tek rakamlarda seyrettiği görölmektedir (TÜİK, 2014:553). Türkiye’de Temmuz 2022 dönemi TÜFE oranları bir önceki yılın aynı ayına göre %79,6’lık bir artışı ortaya koymaktadır. 2022 yılı Temmuz ayında bir önceki aya göre %2,37, bir önceki yılın Aralık ayına göre %45,72, bir önceki yılın aynı ayına göre %79,60 ve on iki aylık ortalamaları göre %49,65 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022).

Enflasyon çalışanların reel gelirlerinin azalmasında en temel faktörlerden birisidir. 1980’lerden itibaren çalışanların ücret zamlarının enflasyon oranlarına paralel olarak verilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu bağlamda çalışanların gelir düzeylerinin korunması ve sosyal, ekonomik ve siyasal bir takım problemlerin engellenmesi amaçlanmıştır. Başta toplumsal düzeyde ücretlerin asgari yaşam seviyesinin üzerinde tutulması sosyal amaçlardan birisidir. Bu şekilde sağlıklı bir toplumsal yapının oluşturulması amaçlanmaktadır. Fırsat eşitliği olarak tüm hanehalklarının toplumun ortalama yaşam standardına uygun bir hayat sürmeleri hedeflenmektedir. Ekonomik açıdan ise ücretlerin reel düzeyde korunması, toplumun çoğunluğunu oluşturan bu grubun belirli bir alım gücünde kalmasını ve ekonominin işleyişinin düzenli olmasını sağlamaktadır. Alım gücünün korunması ekonomideki mal ve hizmet arzı dengesini korumaktadır. Siyasal olarak ise ücretlerin enflasyona sabitlenmesi ile seçim dönemlerinde partilerin kaynağı olmayan artışlarla enflasyonu canlandırmaları önlenmektedir.

Çalışmada 2022 küresel enflasyon dönemi kavramı kullanılmakta, enflasyona sebep olan nedenler olarak da COVID-19’a bağlı olarak küresel enerji arzında görölen duraksama ve Rusya-Ukrayna Savaşı ele alınmakta, bu olayların ekonomik etkilerinin gelir dağılımı üzerine sonuçları sosyal politika çerçevesinde işlenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinde görölen artış olarak tanımlanmaktadır. Bir ekonomide enflasyon sözkonusu olduğunda paranın değeri düşmektedir. Bu durumda söz konusu para miktarıyla genellikle yıllık olarak belirlenen önceki döneme göre daha az mal veya hizmet alımı yapılabilmektedir. Bir ekonomideki enflasyon oranı sıklıkla mal ve hizmetlerden oluşturulan bir sepet kalemin zaman içerisindeki fiyat değişikliklerinin incelenerek karşılaştırılmasıyla bulunmaktadır (Eurostat, 2022).

Enflasyon, ortaya çıkış nedenleri bakımından talebin çektiği enflasyon ve maliyetin ittiği enflasyon olarak ikiye ayrılmaktadır. Talep enflasyonu olarak tanımlanan talebin çektiği enflasyonun arkasında, hükümetin harcamalarının ve

para arzının artması sonucu talep düzeyinde meydana gelen yükselişler belirleyici olmaktadır. Maliyet enflasyonunda ise üretim girdilerinin genel fiyat düzeylerinde görülen artışlar sonucu üretim maliyetlerinin artması etkili olmaktadır. Yıllık enflasyon değerleri bakımından sınıflandırıldığında ise enflasyon üçe ayrılmaktadır. Bunlar; sürünen enflasyon, dört nala enflasyon ve hiper enflasyon olarak literatürde yer almaktadır. Sürünen enflasyon için belirlenen değer yıllık %3 ila 8 arasındadır, dört nala için % 25 ila %80 ve hiper enflasyon için belirlenen değer aylık enflasyon haddinin %50 ve üzeri olması durudur (Ünsal, 2017:92-94; Alptekin, 2016:72-79).

Deflasyon, enflasyonun kavramının tersidir. Bu durumda mal ve hizmetlerin genel fiyatlarındaki düşüş olarak ifade edilmektedir. Deflasyon dönemlerinde ise paranın satın alma gücü artmakta, önceki döneme göre aynı birim para ile daha fazla mal veya hizmet satın alınabilmektedir (Eurostat, 2022a).

Son yıllarda ülkeler arasında enflasyon oranlarının birbirine yaklaştığını ortaya koyan ve küresel enflasyon olarak tanımlanan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu gelişmiş ülkelerle ilgili olmakla birlikte sadece gelişmiş ülkelerle sınırlı değildir. Bu çalışmaların bazıları ayrıca enflasyon hareketlerinde görülen benzer trendin 2000'li yıllardan itibaren arttığını vurgulamaktadır. Literatürde uluslararası alanda enflasyon trendinde görülen yaklaşmanın ülkelerin sahip oldukları özelliklere ve kullanılan enflasyon ölçüm tekniği de dahil olmak üzere bir takım diğer faktörlere göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmalarda elde edilen bulgular tüketici fiyatları endeksini öne çıkartırken genellikle enflasyonda görülen yaklaşımda sektörel farklılıkları gözardı etmektedir (Ha, Köse ve Ohnsorge, 2019:4).

Gelişmiş ekonomilerde enflasyonunun küresel bir faktörü olduğu üzerine yapılan çalışmalar bu ülkelerdeki enflasyon oranlarının %20 ile %51'i arasındaki oranının küresel gelişmeler ile yakın ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere enflasyon ölçüm yöntemine, zaman dönemine, metodoloji ve örneklem çeşitliliğine göre değişkenlik göstermektedir. Ciccarelli ve Mojon (2010) tarihli çalışmalarında küresel enflasyonun etkisini 1960-2008 dönemleri için 22 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi ülke için tüketici fiyatları endeksi üzerinden yapmışlardır. Yazarlar çalışmalarında küresel enflasyon faktörünün, dönemsel enflasyon ayrışması ile ilgili bulunan oranın %41'i ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Auer, Levchenko, ve Saure (2017) tarihli çalışmalarında 30 ülkeden oluşan örneklem üzerinde çalışmışlardır. Bu örneklem üzerinde küresel enflasyon faktörünün %51 oranında etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu oranın yarısını genel olarak ülkeler arasında mevcut girdi çıktı bağlantıları şeklinde birbirlerini etkileyen maliyet şokları oluşturmaktadır (Ha, Köse ve Ohnsorge, 2019:4).

İktisat teorisinde gelir dağılımı üzerine ilk çalışmaların Fizyokratlar döneminde F.Quesnay tarafından yapılan gelir akım şeması ile başladığı görülmektedir. 1650'li yıllardan itibaren çalışmalar yürüten akademisyenler ilk defa gelirin yeniden oluşumu ile gelirin kullanılması arasındaki ilişkiyi irdelemişlerdir. Fizyokratların ardından Klasikler gelirin yalnız doğuşu ve kullanılışı ile değil, tersine dağılımını da incelemişlerdir. Gelir dağılımı üzerine geniş bir tanım ilk defa Jean Baptiste Say tarafından yapılmış ve dağılım sorunu her bir üretim faktörünün bir faktör geliri olarak ortaya çıkışı olarak tanımlanmıştır. Klasikler gelir dağılımını ücret, rant ve faiz olarak belirlemişler girişimci konusu ise öngörenler şeklinde gölgede kalmıştır. Girişimci kavramını ve kar şeklindeki faktör gelirini iktisat literatürüne Joseph Schumpeter kazandırmıştır. Genel iktisat doktrininin karşısında ise Marksist iktisat teorisi ekonomide üretimi sağlayan iki faktör grubu olarak emek ve sermaye gruplarını ortaya koymuştur. Ona göre faktör gelirleri de ücret ve kar olarak şekillenmiştir. Marx ücretlilerin gelirlerinin sürekli olarak düştüğünü ileri sürerek yaşadığı dönemde ücretli grubun durumunun giderek kötüleşeceğinden bahsetmiştir (Aksu, 1993:10).

Vahşi kapitalizm, I. Dünya Savaşı, 1929 Bunalımı ve II. Dünya Savaşı gelir dağılımı konusunun sosyal politika alanında en önemli konulardan bir tanesi olmasına yol açmıştır. Bahsi geçen dönemlerde toplumsal düzeyde yaşanan yoksulluk ve gelir eşitsizliklerinin yol açtığı sosyal çalkantılar devletlerin de bir aktör olarak ekonomik hayata katılımını zorunlu kılmıştır. Bir dönem işveren olarak ekonomik hayatta yer alan devlet 1980'den sonraki süreçte düzenleyici bir aktör olarak işlev göstermektedir.

Günümüzde ekonomik alanda üç aktör öne çıkmaktadır. Bunlar devlet, işverenler ve çalışanlar şeklindedir. İşverenler grubu kendi içerisinde kendi hesabına çalışanlar ve istihdam sağlayan girişimciler (işverenler) olarak, çalışanlar ise ücretliler ve yevmiyeliler ve ücretsiz aile işçileri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu grupların ürettikleri mal ve hizmetler karşılığında elde ettikleri kar ve ücret şeklindeki gelirleri birincil gelir dağılımını; devletin topladığı vergiler ile bu gruplara yönelik ve bu grupların refahını arttırmak amacıyla yaptığı harcamalar ise ikincil gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Devletin ekonomik hayata katılımı derecesi ekonomi politik alanının konusunu teşkil ederken, gelir dağılımı alanında ortaya koyduğu tasarruflar ise gelirler politikası çerçevesinde ele alınmaktadır. Ulusal ve bölgesel ekonomiler dinamik ve farklı sistemlere sahip oldukları için her bir ekonomi için farklı gelirler politikası uygulanmaktadır. Bu durum toplumlar arasında farklı gelir dağılımı konusunu gündeme getirmektedir. Devlet gelirler politikası yoluyla işveren ve çalışan sınıfının insan onuruna yaraşır asgari yaşam standardını sağlayacak bir gelir düzeyinde geçinmelerini sağlamayı temel amaç edinmiştir.

Pandemi sürecinde devletlerin ekonomi ve gelirler politikalarını derinden etkileyen en önemli konulardan bir tanesini enflasyon oluşturmaktadır. İşverenlerin, Pandemi sürecinde çok büyük zorluklarla karşılaştıkları ve iflas etme noktasına geldikleri görülmüştür. Bu durum geçmiş gelir dağılımı politikalarının pek de ummadığı bir durumdur. Zira çalışan sınıfının sürekli yoksullaşacağı ve işveren sınıfının sürekli olarak zenginleşeceği öngörüsünün günümüz dinamik ve çok çeşitliliğe sahip ekonomisinde pek de geçerli olmadığı ortaya çıkmaktadır. İşlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan çalışanlara yönelik çok sayıda tedbirin uygulamaya konduğu da görülmüştür. Burada devletin Pandeminin gidişatına göre uyguladığı ekonomi ve gelirler politikalarının etkinliği öne çıkmaktadır.

3. 2022 KÜRESEL ENFLASYONUN NEDENLERİ VE SONUÇLARI ÜZERİNE

Enflasyonun tüm dünyada benzer eğilimlerle seyretmektedir. Küreselleşme olgusu bunun başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Ulusal ekonomilerin dünyada oluşturulan tedarik zinciri ağlarına bağlanması sonucunda ‘kelebek etkisi’ olarak ifade edilen ve dünyanın bir ucundaki kelebeğin kanat çırpmasının tüm dünyada hissedilmesini açıklayan durum tüm ekonomiler için geçerli hale gelmiştir.

2022 yılı Küresel Enflasyonun ortaya çıkış nedeni ile ilgili olarak temel iki neden gösterilmektedir (Lane, 2022:6; Donovan, 2022).

Süregelen pandemi; pandemi sürecinde yaşanan kapanmalar, darboğazlar, yeniden açılmalar, şirketlerin bilançolarında zarar açıklamaları enflasyonun önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Rusya-Ukrayna Savaşı ve Enerji şokları; Tedarikte görülen duraksama, küresel geçiş (ticaret şeklinde) enflasyonun önemli nedenleri arasında gösterilmektedir.

3.1. Süregelen COVID-19 Pandemisi

İlk başta finansal ya da ekonomik bir kriz olarak değil sağlık alanında bir Pandemi olarak başladığı (Armantier et al. 2021:444) ve diğer ekonomik dönemlerle büyük farklılıklar taşıdığı için COVID-19 Pandemisi talep ve arz yönlü duraksamalarla ifade edilen bir ekonomik kriz (Brianca et al., 2020; Victor ve ark., 2021:2) şeklinde tanımlanmaktadır. Tüm dünyada derin sosyo-ekonomik krizler yaratan Pandemi, işgücü, mal ve hizmet ve finansal piyasaları olumsuz etkilemiştir (Baqaee ve Farhi 2020; Victor ve ark., 2021:2). Ekonomide görülen bu resesyon durumu hem arz hem de talep yönünde daha da derinleşirse bu

durum zaman içerisinde yüksek fiyatlar ve yüksek işsizlik oranları ile tanımlanan stagflasyon dönemine girilmesine yol açabilir (Papanikolaou ve Schmidt, 2022:68, Victor ve ark, 2021:2).

Pandeminin başlangıcında sürecin deflasyonist veya enflasyonist yönde olacağına dair herhangi bir tanımlama yapmak mümkün olmamıştır. Tüketici talebinin zayıflaması (örn. Seyahat, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve konaklama hizmetleri alanları) ve süregelen ekonomik yavaşlamanın enflasyon üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu etkiler Amerikan ekonomisinde derhal ortaya çıkmıştır. Aylık TÜFE, Mart, Nisan ve Mayıs 2020'de %0.1, %0.4 ve %0,1 şeklinde düşüşe geçmiştir. Mart ayında görülen düşüş 1957 yılından bu yana çekirdek tüketici fiyatları endeksinde yer alan ürünlerde görülen 10. Düşüş olarak kayda geçmiştir. Öte yandan COVID-19 kaynaklı kapanmalar nedeniyle tedarik zincirinde meydana gelen duraksamalar, artan hükümet borçları ve FED'in ödemeler dengesinde meydana gelen eşi görülmemiş genişlemenin enflasyona yol açacağı da beklenmiştir. Ancak 2021'in başından itibaren mali destek paketleri başta olmak üzere uygulamaya konan programların enflasyonu yükselteceği yönünde görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır (Armantier et al., 2021:444-464; Jorda ve ark, 2022:1).

Papanikolaou ve Schmidt, 2022 tarihli çalışmalarında diğer ekonomik faktörlerle birlikte Pandeminin gelir dağılımına etkisini araştırmışlardır. Araştırmada kullanılan Pandemi ölçeğinde bir puanlık artış yönlü standart sapma, düşük kazançlı işlerde çalışanların yer aldığı düşük gelir grubundakilerin işsiz kalma olasılığında %9.2'lik artışla ilişkilendirilmektedir. Bu durum açıklanacak olursa Pandeminin şiddetinin artması düşük gelir gruplarındaki düşük ücretli çalışanların işsiz kalacağını ve işletmelerin özellikle yüksek nitelikli ve yüksek ücretleri dolayısıyla yüksek gelir grubundaki çalışanları elde tutmaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum yüksek gelir grubundaki çalışanların vasıflı olmaları, beyaz yakalı olmaları ve evden çalışmaya uygun niteliklere sahip olmalarıyla açıklanmaktadır (Papanikolaou ve Schmidt, 2022:85).

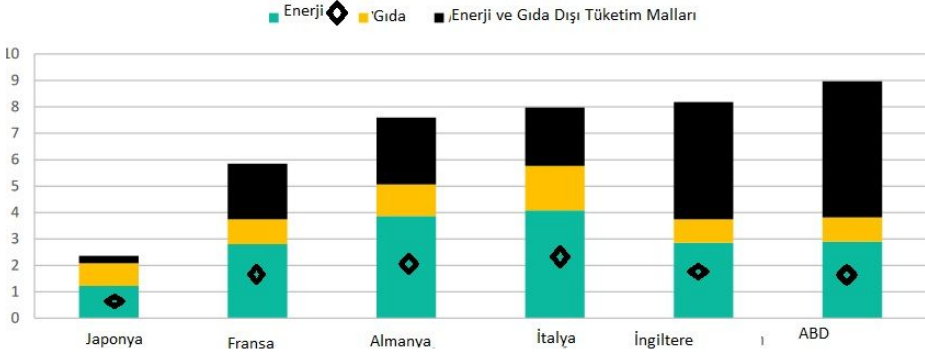
Larrimore ve ark. (2022) tarihli çalışmalarında Amerikada çalışan ve vergi kaydı olan çalışma çağındaki yetişkinlerin reel gelirlerinde 2020 yılında %20'lik bir düşüş yaşadıklarını ortaya koymuştur. Reel gelirlerde yaşanan düşüş piyasalardaki oynaklıklar sebebiyle olağan olarak görülsede ekonomik kriz dönemlerinde düşüş yaşanması daha olağandır. Sözelimi 2019 yılında çalışma çağındaki yetişkinlerin %26'sı düşüş yaşamışken 2020 yılında çalışma çağındaki yetişkinlerin %33'ü gelir kaybı yaşamıştır. Ayrıca Papanikolaou ve Schmidt 2022'nin çalışmasına paralel olarak farklı gelir gruplarının farklı gelir kayıpları yaşamakta oldukları da çalışmada ortaya konmuştur. Gelir grubu olarak en altta yer alan çalışanların %44'ü gelirlerinde büyük düşüş yaşamışlardır. Buna karşın

yüksek gelir grubunda yer alan çalışanların gelirlerinde büyük düşüşler göze çarpmamaktadır (Larrimore ve ark, 2022:3).

3.2. Rusya-Ukrayna Savaşı ve Enerji Şokları:

Enerji fiyatlarında 2022 yılında çok büyük artışlar meydana gelmektedir. Türkiye'nin de üyesi olduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü üyesi ülkelerin tüketici fiyatları endeksi ortalama enflasyon oranı Haziran 2022 itibari ile %10,3 olarak gerçekleşmiştir. Mayıs 2022 döneminde aynı oran %9,7 olarak ölçülmüştü. Aradaki artış farkı Haziran 1988 yılından buyana en keskin yükseliş olarak belirlenmiştir. Almanya, Japonya ve Hollanda hariç, yiyecek ve enerji fiyatları nedeniyle artan enflasyon tüm ülkelerde görülmektedir. OECD ülkelerinin üçte biri iki rakamlı enflasyonla karşı karşıyadır. En yüksek oran ise %78,6 ile ülkemizde ölçülmüştür. Enerjinin enflasyon üzerindeki etkisi OECD'nin G7 ülkeleri için hesapladığı ve aşağıda yer verilen Grafik 1'de görülmektedir. (OECD, 2022).

Grafik 1: OECD Üyesi G7 Ülkelerinde Enerji Darboğazının TÜFE'de Payı (Haziran 2022, Yıllık)

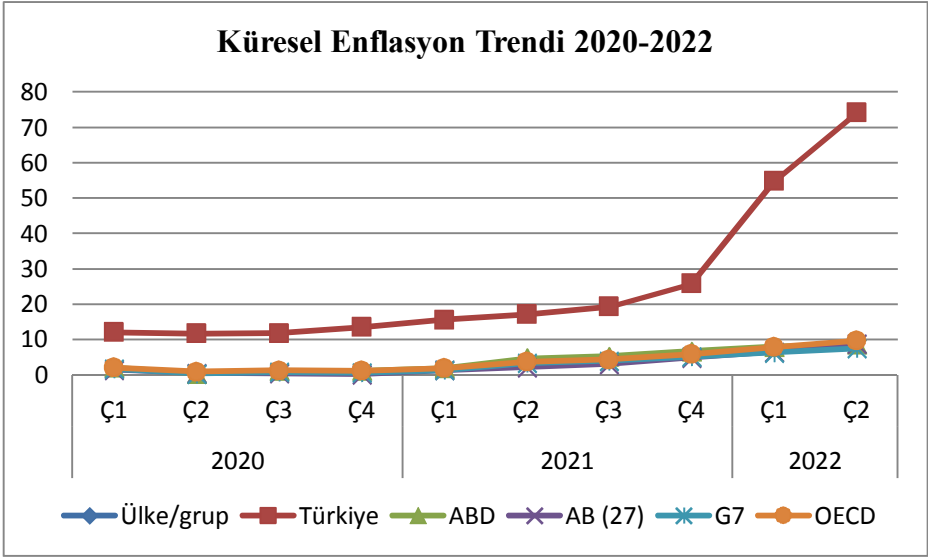

Kaynak: OECD (2022b). Consumer Price Index, Statistics News Release, Paris, 3 Ağustos 2022.

Grafik 1'de OECD üyesi ve G7 grubu olarak tanımlanan Japonya, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri TÜFE'de enerji fiyatlarında görülen artışın enflasyona oranı ile ilgili verilere yer verilmektedir. Sözgelimi Japonya'da görülen yaklaşık %2,5'lik TÜFE'nin %1,2'lik kısmı enerji fiyatlarında görülen artıştan kaynaklanmaktadır. Bu artış geçen yılın Haziran ayına göre gerçekleşen bir önceki yılın ayına göre meydana gelen değişim olarak ifade edilmektedir. Buna göre Fransa'da enerji fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre %2,9, Almanya'da %3,8, İtalya'da %4, İngiltere'de %2,8 ve ABD'de %2,8 artış görülmüştür.

Enerji fiyatlarında görülen artışı yıllık olarak değerlendirdiğimizde Japonya'da Haziran 2021-Haziran 2022 arasında %18; Fransa'da %33, Almanya'da %38, İtalya'da %48, Kanada'da %39, İngiltere'de %57, ABD'de %41 ve OECD ortalaması ise %41 artış göstermiştir.

Grafik 2: Küresel Enflasyon Trendi 2020-2022

Kaynak: Yazar tarafından OECD Veritabanından Derlenmiştir. (OECD, 2022b).

Not: Geçen yılın aynı dönemine göre yüzdelik değişim şeklinde Genel TÜFE oranları verilmektedir.

Grafik 2'de genel tüketici fiyatları endeksi çerçevesinde 2020-2022 ikinci çeyreğine kadar olan dönemler için üçer aylık enflasyon verileri yer almaktadır. Türkiye, ABD, Avrupa Birliği 27 Üye Ülkesinin ortalaması, G7 ülkelerinin ortalaması ve OECD üyesi ülkelerin tümünün ortalamalarına yer verilmektedir. Grafikte görüldüğü üzere ülkelerin iki yıllık dönemde enflasyon trendleri büyük benzerlik taşımakta hatta tek grafiğe kadar düşmektedir. Bu durum küresel enflasyonu vurgulamaktadır. Türkiye'de de küresel enflasyon trendine paralel fakat daha yukarı yönlü enflasyon yaşamaktadır. Enflasyonun diğer ülke trendlerine göre daha yüksek seyretmesinin temelinde döviz kurlarında görülen yükselme yatmaktadır. Türkiye'de enflasyonun belirleyicileri ithalat maliyetleri, mal ve hizmet tedarikinde yaşanan engeller ve üretim açığı yer almaktadır (Kavcıoğlu, 2022-17-19).

Gelişmiş ülkelerin küresel enflasyonla mücadeleleri, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik durumlarının kötüleşmesine yol açabilmektedir. Bunun en temel sebebi gelişmekte olan ülke ekonomilerinin finans sektörlerinin

kırılgan olması ve sürekli borçlanmaya gitmeleridir. Şuanda gelişmekte olan ülkelerde de bu durum gerçekleşmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası, Amerikadaki enflasyonu kontrol altına alabilmek için bir dizi önlem almaktadır. Bunlardan en bilineni ise faiz oranını yükseltmesidir. Enflasyon çok yüksek olduğunda, Merkez Bankası ekonominin yavaşlaması ve enflasyonun azalması için faiz oranlarını yükselterek piyasadaki parayı toplamaktadır. Enflasyon çok düşük olduğunda ise Merkez Bankası doğal olarak faiz oranlarını düşürmekte ve paranın faizden yatırımlara doğru yönelmesinin önünü açmaktadır (Federal Reserve Bank of Cleveland, 2022).

4. 2022 KÜRESEL ENFLASYON ŞOKUNDA GELİRLER POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE HÜKÜMETLERİN ALDIĞI TEDBİRLER

Küresel enflasyonla mücadelede temel olarak tüketici fiyatları endeksinde görülen değişimlerin hanehalklarının satın alma güçleri üzerinde oluşturdukları olumsuz etkilerin hafifletilmesi temel alınmaktadır. Enflasyona yol açan temel bir kalem üzerine alınan tedbirler yoluyla hanehalklarının artan fiyatlarla mücadele edebilmesine yardımcı olabilmesi kolaylaştırılabilmektedir. Tüketici fiyatları endeksi bir ürünün satın alınan fiyatı üzerine temellendirilmiştir. Satın alınan fiyat ise Avrupa birliği 2016 tarihli ve 792 sayılı düzenlemesinde “satın alıcılar tarafından ürünler için ödenen fiyat olarak tanımlanmaktadır. Bu fiyat içerisinde tüm vergiler dahildir” olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan tüketici fiyatları endeksinde enerji fiyatları ile ilgili aşağıdaki tedbirler alınabilir (Eurostat, 2022b);

Enerji ürünleri üzerine uygulanan vergilerin geçici olarak azaltılması yönünde tedbirler; Bu tedbirler kapsamında tüketim vergilerinde veya diğer vergilerde KDV indirimleri gerçekleştirilebilir. Tüketici fiyatları endeksinde giren ürünler üzerinde uygulanmakta olan vergilerde meydana gelen değişime bağlı olarak bu ürünlerin fiyatlarında değişiklikler meydana gelmesi standart bir uygulamadır. Ürünün satın alınması ile ilişkisi olmayan sözgelimi gelir vergisi indirimi gibi vergilerde değişiklik yapılmasının tüketici fiyatları üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

Tüketilen asıl enerji miktarı için hanehalkları tarafından ödenen fiyatlar üzerinde doğrudan etkisi bulunan tedbirler; Bu tedbirler satın alınan enerji ürünü birimi başına fiyat azaltmaları olarak tanımlanmaktadır. Petrol ve elektrik için devlet tüketicilere bir tazminat ödeyebilir Bu tazminat piyasa fiyatı ile devlet tarafından belirlenen azami bir fiyat arasındaki fark olarak belirlenebilir. Destek miktarı hanehalklarının farklı tüketim miktarlarına göre de belirlenebilir. Bu durumda tüketici fiyatları endeksi üzerinde alınan tedbirlerin etkisi faydalananların payına veya hanehalklarının tüketim yapılarına göre değişkenlik

gösterir. Bunun aksine toplu para ödenmesi ya da gelir desteği tedbirleri de hanehalklarının harcanabilir gelirleri üzerinde olumlu etkilere yol açabilmektedir, fakat bunların tüketici fiyatları üzerinde herhangi bir etkisi olmamaktadır.

Üçüncü bir tedbir ise hükümetin üzerinde etkileme gücü olduğu fiyatlarla ilgili olarak aldığı tedbirlerdir. Enerji tarifeleri, iletimi, benzin ve elektrik dağıtım ücretleri bu grupta yer almaktadır. Tüketici fiyatları endeksinde yer alan bir ürün söz gelimi enerji üzerine uygulanacak bir tedbir tüketiciler bunu satın almadan önce biliniyorsa uygulanmalıdır. Enerji ürünü üzerinde ilgili ayda bir etkisi olacaksa ve tüketiciler tedbir sonucu fiyatta indirim alabiliyorlarsa uygulanmalıdır. Fiyatların azaltılması ile ilgili bir tedbir, resmi olarak uygulamaya konmadan önce, hanehalklarının karşı karşıya kaldıkları fiyatlar ile ilgili olarak belirli fiyat programları ortaya konabilir. Geçmişe dönük tüketicilerin kayıplarını azaltma amaçlı programlar dikkate alınmamalıdır, çünkü enerji satın alındığında söz konusu indirimden tüketicilerin bilgisi yoktur. Ayrıca tüketici fiyatları endeksi genel olarak revize edilmez. Bu yüzden geriye dönük ödenekler dikkate alınmaz. Zira bunların endekse entegrasyonu daha önceden yayınlanmış tüketici fiyatları endeksi verilerini değiştirebilir.

Enerji dışında fiyatları yükselen benzer mal ve hizmetlerle ilgili olarak söz gelimi kamu ulaşım hizmetleri gibi mal ve hizmetlerle ilgili olarak da benzer tedbirler uygulamaya koyulabilir. Yukarıda çerçevesi çizilen tedbirler bu gibi ürünler içinde geçerlidir. Hanehalkı tüketimi ile ilişkili olmayan fakat doğrudan işletmelerle ilgili olan tedbirler tüketici fiyatları endeksi ile ilgili tedbirler kapsamı dışında kalmaktadır (Eurostat, 2022b).

4.1. İyi Uygulama Örnekleri

Rusya-Ukrayna Savaşı öncesi Almanya'da Pandeminin etkileri hafifletmekte, ekonomik faaliyetler canlanmaktaydı. Çip Krizinin hafiflemesi ve Pandemi tedbirlerinin gevşetilmesi sonrası ekonominin itici gücü konumundaki otomotiv sektöründe 2021'in sonunda ve 2022'nin başında düzelme göstermekteydi. Rusya-Ukrayna Savaşı ekonomide yeniden problemleri gündeme getirdi. Bu sorunların en büyüğü ise enerji ile ilgili. Rusya'dan gelen gaz akışının azalması, yüksek enerji fiyatları, ara girdi mallarının zor bulunması, zayıf dış talep, tüketici güveninin azalması, ve sıkı finansal tedbirler ise diğer problemler. Almanya, artan enerji fiyatlarına cevaben yoksul hanehalklarının gelir desteğini genişletiyor, petrol ile ilgili vergileri kesiyor ve işletmelerin iflasını önlemek adına likidite sağlıyor (IMF, 2022:2).

Almanya'da ücretler noktasında Ekim ayında asgari ücretlerde %15'lik bir artış yapılmış ve saatlik 10,45 Avro olan ücret 12 Avroya çıkarılmıştır. 2023 yılında toplam ücret artışlarının 0,6 ila 0,8 oranında olacağı beklenmektedir.

Buna karşın 2022'nin sonuna doğru tepe sendikal örgütler ile müzakerelerin başlayacağı ve mevcut enflasyona göre ücretlerin yeniden düzenlenebileceği şimdiden öngörülmektedir. Almanya'da işverenler ve sendikalar arasında mevcut olan sosyal diyalog mekanizması sayesinde enflasyon dönemlerinin en tehlikeli ve krizi derinleştiren ücret-fiyat sarmalı riski bulunmamaktadır. Sendikalar ücret artışı taleplerinde Avrupa Merkez Bankası enflasyon hedeflerine uyumlu hareket etmektedirler (IMF, 2022:17).

Rusya-Ukrayna Savaşı ve Pandemi henüz sonuçlanmadığı için gelirler politikası çervesinde alınan tedbirlerin kesin sonuçları öngörülemez de Almanya'nın aldığı tedbirlerin Mayıs 2022 döneminde %8,7 olarak artan TÜFE'yi Haziran 2022 döneminde %8,2'ye düşürdüğüne dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Beklenmeyen şekilde düşen enflasyon; hükümet tarafından hanehalkları ve işletmelere yönelik alınan geçici tedbirlere bağlanmaktadır (www.bloomberg.com, 2022).

5. SONUÇ

COVID-19 Pandemisinin yarattığı ekonomik sorunlar küresel düzeyde bir etki alanı bularak tüm dünyada hissedilmektedir. Son dönemde Pandeminin etkileri hafiflemeye başlamış olmasına rağmen ekonomik anlamda Pandemi döneminde ortaya çıkan küresel tedarik zincirindeki dağılım, talep yetersizliği ve lojistik ile ilgili sıkıntıların henüz aşılamamış olduğu görülmektedir. Bu durum temel gıdada ve enerjide ithalata bağımlı olan ülkelerde enflasyon oranlarının artmasına yol açmaktadır.

Son dönemde dünyada enflasyonu tetikleyen bir diğer önemli konu ise Rusya-Ukrayna Savaşıdır. Dünyanın iki büyük tahıl ve enerji tedarikçisinin savaşta olmaları bu ürünlerin tedarikini ortadan kaldırmaktadır. Ukrayna'nın tahıl ihracat edememesi ve Rusya'ya yönelik Avrupa tarafından uygulanan ambargolar nedeniyle enflasyon artışı görülmektedir.

Küresel enflasyonun belirleyicilerinin anlaşılması ve küresel enflasyonun yerel enflasyon ile ilişki derecesinin ortaya konması politika analizleri için hayati öneme sahip bulunmaktadır. Merkez bankaları kendi ulusal politikalarının geçerliliğinin dünyanın farklı bölgelerindeki merkez bankalarının politikalarına bağlı olduğunu bilmek zorundadır (Duncan ve Garcia, 2015:20).

Pandemi ve savaşın yol açtığı enflasyondan toplumun tüm kesimleri derinden etkilenmektedir. Enflasyon çalışanların reel gelir kaybı yaşamalarına neden olmakta ve toplumun refah düzeyi düşmektedir. Devletler gelirler politikası yoluyla çalışanların ve toplumun refahını korumakta sürdürülebilir bir sosyo-ekonomik düzeni güvence altına almaktadırlar. Gelirler politikası yoluyla devlet-

lerin bu dönemde toplumsal refahı korumak amacıyla aldıkları vergi düzenlemeleri, teşvikler ve istihdam garantileri gibi uygulamalar büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada enflasyonun sadece ülkemizde değil fakat aynı zamanda tüm dünyada bir problem olarak 2022’de gündemi meşgul ettiği irdelenmiştir. Bu kapsamda sadece devletin değil fakat aynı zamanda toplumun tüm paydaşlarının devletin yanında olması ve enflasyona karşı birlikte mücadele edilmesi çalışmada öneri olarak sunulmaktadır. Özellikle çalışma ilişkileri alanında işçi ve işveren örgütlerinin sosyal diyalog mekanizmalarının kuvvetlendirilmesi mu şekilde ortaya çıkan ani ekonomik şoklarda dayanıklılığı arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- AKSU, Ö.A. (1993). Gelir ve Servet Dağılımı, İstanbul.
- ALPTEKİN, V. (2016). Makro Ekonomi, Eğitim Yayınevi, Konya, ISBN: 978-605-9831-70-3.
- ARMANTIER, O.; KOŞAR, G., PORNERANTZ, R.; SKANDALIS, D.; SMİTH, K.; TOPA, G. Ve KLAUW, W. V. D. (2021). How Economic Crises Affect Inflation Beliefs: Evidence from the COVID-19 Pandemic, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 189, pp.443-469.
- AUER, R.A.; LEVCHENKO, A; SAURE, P. (2017). International Inflation Spillovers through Input Linkages, NBER Working Paper 23246, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- BAQAEE, D. VE FARHİ, E. (2020). Supply and Demand in disaggregated Keynesian Economies with an Application to the COVID-19 Crisis (No. W27152). National Bureau of Economic Research pp. 1-66.
- BRIANCA, P.; DURTE, J. ve FARÍA-e-CASTRO, M. (2020). Is the COVID-19 Pandemic a Supply of a Demand Shock, In *Economic Synopses*. St. Louis: Federal Reserve Bank of St. Louis.
- CİCCARELLİ, M. ve MOJON, B. (2010). Global Inflation, *Review of Economics and Statistics* 92(3):524-535.
- DONOVAN, P. (2022). Why is Inflation so High and Will it Stay That Way? An Economist Explains, May 12, 2022, Article Written By, Gayle Markovitz and Natalie Marchant, *World Economic Forum*, < <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/inflation-rising-economist-explains/>> Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2022.
- DUNCAN, R.; GARCÍA, E. M. (2015). Forecasting Local Inflation with Global Inflation: When Economic Theory Meets the Facts, Working Paper No. 235, Federal Reserve Bank of Dallas, Globalization and Monetary Policy Institute, pp. 1-33.
- EUROSTAT (2022a), Glossary: Inflation, <<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Inflation>> , Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2022.
- EUROSTAT (2022b). Treatment of Energy Prices Compensation Measures in the Harmonised Index of Consumer Prices (HICP), Methodological Note, Eurostat, Directorate C, UNIT C4, Price Statistics, Purchasing Power Parities, House Statistics, 12 July 2022.
- FEDERAL RESERVE BANK OF CLEVELAND (2022). "Why Does the Fed Care about Inflation", < <https://www.clevelandfed.org/en/our-research/center-for-inflation-research/inflation-101/why-does-the-fed-care-get-started.aspx> >, Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022.
- HA, J.; KÖSE, M. A. ve OHNSORGE, F. L. (2019). Policy Research Working Paper 8768, World Bank Group, pp. 1-49.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF) (2022). IMF Executive Board Concludes 2022 Article IV Consultation with Germany, Press Release PR22/268, pp. 1-88.
- KAVCIOĞLU, Ş. (2022). Briefing on 2022-II, Inflation Report, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, April 28,2022, Ankara.

- LANE, P. R. (2022). Inflation Shocks and Monetary Policy, Presentation, European Central Bank, Member of Executive Board, CEPR Paris Symposium, Paris, 1 June 2022, pp. 1-29.
- LARRİMORE, J.; MORTENSON, J. VE SPLİNTER, D. (2022). Income Declines during COVID-19, AEA Papers and Proceedings, American Economic Association, vol 112, pages 340-344, May.
- JORDA, O.; LİU, C.; NECHİO, F. VE RİVİERA-REYES, F. (2022), Why Is US Inflation Higher than in Other Countries?, FRBSF Economic Letter, Federal Reserve Bank of San Francisco, March 28, 2022, pp. 1-6.
- OECD (2022a). Quarterly Consumer Price Index Data, Database, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PRICES_CPI#> Access Date: 10 Ağustos 2022.
- OECD (2022b). Consumer Price Index, Statistics News Release, Paris, 3 Ağustos 2022.
- Papanikolaou, Dimitris; Schmidt, Lawrence D.W (2022). Working Remotely and Supply-Side Impact of COVID-19, The Review of Asset Pricing Studies 12, pp. 53-111.
- TÜİK (2022). Tüketici Fiyat Endeksi Temmuz 2022, Haber Bülteni, Yayım Tarihi: 03 Ağustos 2022, Saat: 10.00, Sayı: 45796.
- TÜİK (2014). İstatistik Göstergeler 1923-2013, ANKARA
- US Bureau of Labor Statistics (2022). Consumer Price Index Summary, Economic News Release, <<https://www.bls.gov/news.release/cpi.nr0.htm>> , Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2022.
- ÜNSAL, E. (2017) Makro İktisat, Genişletilmiş 11. Bası, Murat Yayınları, Ankara, ISBN:978-9944-66-816-3.
- www.bloomberg.com, "German Inflation Eases on Temporary Government Relief Measures", <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-29/german-inflation-eases-on-temporary-government-relief-measures>> Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022.
- VİCTOR, V.; KARAKUNNEL, J. J.; LOGANATHAN, S. VE MEYER, D. F. (2021). From a Recession to the COVID-19 Pandemic: Inflation-Unemployment Comparison between the US and India.

BEŞİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ⁸

Figen KILIÇ⁹
Mustafa TORUN¹⁰

1. GİRİŞ

Enflasyon bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve düzenli olarak artış eğilimi göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon bir ekonomide bir ya da birkaç tane mal ya da hizmetin fiyatının artması değil, ortalama bir tüketicinin yıl içinde kullandığı tüm mal ve hizmetlerin fiyatının artmasını ifade etmektedir (TCMB, 2013: 2). Bir ekonomide fiyat artışlarının enflasyon olarak nitelendirilebilmesi için aynı zamanda tüm mal ve hizmetlerin fiyatının tek seferlik değil de yıl içerisinde artış eğilimi göstermesi gerekmektedir.

Enflasyonun yaşandığı ekonomilerde yeri para satın alma gücünü yavaş yavaş yitirerek makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Enflasyonun makroekonomide neden olduğu en önemli etkiler; gelir dağılımını bozması, ekonomik büyümeyi düşürmesi, ekonomik dalgalanmalar, uluslararası rekabet gücünü azaltması, işgücü piyasasını bozması (TCMB, 2013: 7) ve dolarizasyon (para ikamesi) olarak kendini göstermektedir.

Enflasyon bir ekonomide yarattığı bu olumsuz etkilerden dolayı bir ülke ekonomisi için hayati öneme sahip olan bir makroekonomik değişkendir. Bu değişkenin bir ülkede kontrol altında tutulması yani fiyatların istikrarlı bir şekilde ekonomide seyir izlemesi ülkenin ekonomik büyümesi ve kalkınması açısından son derece önemlidir. Enflasyon Türkiye ekonomisinde farklı dönemlerde farklı

⁸ Bu çalışma Figen KILIÇ'ın Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TORUN danışmanlığında hazırlanmış olduğu (2015); "Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

⁹ Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga M.Y.O., Pazarlama ve Dış Ticaret Bölümü, Çanakkale/ Turkey. E-mail: figenkilic@comu.edu.tr.

¹⁰ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF İktisat Bölümü, mail: torun1980@gmail.com.

şekillerde gelişim göstermiş ve ekonomi yapıcılarını tarafından farklı şekillerde yö- netilmeye çalışılmıştır. Bir ülke ekonomisinin geçmişteki fiyatlarının genel seyri- nin durumunu ve bu seyre göre geçmişte ne tür para politikaları uygulandığını bilmek ve bu politikaların başarı/başarısızlık durumlarına göre gelecekteki para politikası stratejisini belirlemek son derece önemlidir.

Türkiye ekonomisinde Cumhuriyet'ten günümüze kadar geçen süre zar- fında enflasyonun tarihsel gelişim süreci ve bu süreçte uygulanan para politika- larını çeşitli alt dönemler altında incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın bu bölü- münde alt dönemlerin belirlenmesinde Türkiye ve dünyada meydana gelen eko- nomik, sosyal ve politik gelişmeler belirleyici olmuştur.

2. TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen dönem için farklı dö- nemlerde farklı iktisat politikaları uygulanmıştır. Bazı dönemlerde liberal politi- kalar uygulanırken bazı dönemlerde ise daha korumacı politikalar uygulanmış- tır. Uygulanan iktisat politikasının yapısının gereğine görede para politikaları uy- gulanmıştır. Yine bu para politikaları Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar geçen dönemde enflasyonun tarihsel gelişiminin seyrini belirlemiştir. Bu nedenden dolayı enflasyonun tarihsel gelişimi Cumhuriyet'ten günümüze kadar farklı alt dönemler altında incelenecektir.

2.1. 1923-1938 Dönemi

Osmanlı Devleti'nin son yılları sürekli olarak savaşlar içinde geçmiştir. Bu savaşlardan dolayı Osmanlı ekonomisi tam bir çözüme ve çöküntü içine girmiştir. Böyle bir ortamda başlayan Kurtuluş Savaşı, ülkenin zaten sınırlı olan fiziksel ve ekonomik kaynaklarını son noktasına kadar kullanmıştır. Bu ortamı tersine çevirmek isteyen başta Atatürk ve arkadaşlarının temel amacı, yıkılmış bir ülkeyi siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda gelişme gösteren, batıya dönük modern bir ülke konumuna getirmektir (Parasız, 2004: 5).

Bu amaçlara ulaşmak için para ve maliye politikalarının ciddi ve ödün vermeden uygulanması büyük önem arz etmiştir. Çünkü Cumhuriyet'in ilk yıl- larında üç denge hedefi üzerinde ciddi anlamda durulmuştur. Bu dengeler; bütçe denkliliği, fiyat istikrarı ve dış ticarete denkliliktir (Karaçor, 2007: 107). Ancak Cumhuriyet idaresi kurulduğunda bu dengeleri sağlayacak ve Türkiye ekonomi- sinde para politikasını yönetecek bir merkez bankası bulunmamaktadır. Cum-huriyet'in ilk kuruluş yıllarında Osmanlı Bankası'na verilen ayrıcalık hukuken devam etmiştir. Osmanlı Bankası'nın hukuksal devamlılığı altına bağlı paranın uygulanmasını da sağlamıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında finansal anlamda ciddi

sıkıntılar yaşanmasına rağmen, kağıt para basılmamıştır. Bu dönemde para basılmamasının temel nedeni Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan enflasyonun tekrar yaşanmasından korkulmasıdır. Bu nedenden dolayı bu dönemde hükümet, para değerinin istikrarlı kalmasına çok fazla önem vermiş ve bunu bir prestij göstergesi olarak saymıştır. Bunun içinde para politikası konusunda “sağlam para, istikrarlı para” ilkesini benimsemiştir (Şahin, 2007: 49-50).

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1929 yılına kadar uygulanan bu para politikası ilkesi sayesinde ekonomik istikrar sağlanmış ve enflasyonist süreç yaşanmamıştır. Bu olumlu süreç 1929 yılında yaşanan Büyük Buhrana kadar devam etmiştir. Büyük Buhran ve aynı yıla rastlayan dış borç ödemelerinden dolayı bu olumlu süreç bozulmaya başlamıştır. Bozulmayla birlikte deflasyonist bir süreç girilmiş ve Türkiye ekonomisinde fiyatlar genel seviyesi düşmeye başlamıştır. Bu olumsuz gelişmelerle birlikte kuruluş yıllarındaki liberal politikalar terk edilmiş, bunun yerine devletin sanayileşmede öncü rol üstlenmeye çalıştığı devletçi politikalara yönelinmiştir (Karaçor, 2007: 107-108).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında uygulanan “sağlam para, istikrarlı para” para politikası ilkesi, 1930 yılına kadar Osmanlı Bankası tarafından yürütülmüştür. 1930 yılına gelindiğinde yeni kurulan devletin, para politikasında söz sahibi olmak istemesi, kazanılan siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla güçlendirilmek istenmesi ve dünya çapında ulusal merkez bankalarının kurularak para politikalarının bağımsız bir şekilde yürütülmesi yönündeki eğilimler sonucunda Türkiye'de de bir merkez bankası kurulması yönünde çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, 11 Haziran 1930 tarihinde 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Kanunu kabul edilmiş ve bu kanunla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-TCMB, 2013: 12).

TCMB bu dönemde fiyat istikrarını sağlamak amacıyla klasik-ortodoks para politikası uygulamıştır. Bu politika kapsamında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) ve hatta İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP) kapsamında yatırım harcamalarının ve hazineye açılan kredilerin hızla artmış olmasına rağmen, Merkez Bankası para basma yoluna gitmemiş, emisyon hacmini sabit tutmuştur. Merkez bankasının bu para politikasının yanında hükümet 1937 yılında, “Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu” çerçevesinde 12 sayılı kararı almış ve bunu savaş sonuna kadar uygulamıştır. Bu kararın alınmasındaki amaç; dış ticareti geniş ölçüde takas ve kliring işlemlerine kaydırmak ve altın ve döviz rezervlerini korumaktır (Uludağ ve Arıcan, 2003: 336-337).

Bu dönemde yaşanan ekonomik gelişmeler ve uygulanan ekonomi politikaları göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ekonomisinde Cumhuriyet'in

kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geçen süre zarfında enflasyonda yaşanan gelişmeleri tablo 1 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 1. Türkiye Ekonomisinde Tüketici Fiyat Endeksinin Gelişimi (1923-1938)

Yıllar	TÜFE Endeks (1469=1)	TÜFE Değişim (1923=1 ve 1933=1)
1923	3582	1,0000
1924	4170	1,1642
1925	4500	1,2563
1926	4574	1,2769
1927	4016	1,1212
1928	4001	1,1170
1929	4253	1,1873
1930	3918	1,0939
1931	3705	1,0343
1932	3610	1,0079
1933	3225	0,9003
1934	3175	0,8864
1935	2949	0,8230
1936	2957	0,8255
1937	3003	0,8384
1938	2991	0,8350

Kaynak: (Karaçor, 2007: 109-110).

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye ekonomisinde Cumhuriyet'in kuruluşundan 1927'ye kadar çok sınırlı olsa enflasyon oranlarının arttığı, 1927 ve 1928 yılında fiyatların azaldığı, daha sonra 1929 yılında yaşanan krizle birlikte tekrar artış gösterdiği, ancak daha sonra krizin yarattığı deflasyonist etkilere bağlı olarak dönemin sonuna kadar azaldığı görülmektedir.

2.2. 1939-1949 Dönemi

İkinci Dünya Savaşı 1939 yılında başlamış, Türkiye savaşa girmemesine rağmen savaş ekonomisinin bütün ağırlığını yaşamıştır. Türkiye ekonomisi böyle bir ortamda savaş ekonomisinin yarattığı mal darlığını ortadan kaldırmak ve savaşın yükünü hafifletmek amacıyla, devletçi politikalar uygulamaya başlamıştır.

Bu dönemde devlet devletçi politikalar kapsamında üretim, tüketim ve bu yolla da fiyatları kontrol altında tutmak amacıyla üç tane önemli yasal düzenleme yapmıştır. Bu yasal düzenlemelerden ilki 1940 yılında çıkartılan Milli Koruma Kanunu'dur. Bu kanunla birlikte devlet, ekonomi üzerinde yasak ve kontrollerini artırmıştır (Şahin, 2007: 84). İkinci yasal düzenleme ise devletin gelirlerini artırmak için 1942 yılında çıkartılan Varlık Vergisi Kanunu'dur (Boratav,

2003: 85). Bu dönemde yapılan son yasal düzenleme ise 1945 yılında çıkarılan Çiftiği Topraklandırma Kanunu'dur (Öçal, 2005: 40).

Bu dönemde gerçekleştirilen bu yasal düzenlemelerle savunma harcamalarının karşılanması amaçlanmıştır. Ancak yapılan bu düzenlemeler savunma harcamalarının karşılanması için yeterli olmamıştır. Bunun üzerine merkez bankası kaynaklarına başvurulmaya başlanmış, bu doğrultuda merkez bankası karşılıksız para basarak emisyon hacmini genişletmiştir. Emisyon hacminin genişletilmesinin yanında iç borçlanmaya da bu dönemde gidilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler enflasyon oranlarının artmasına neden olmuştur (Toköz, 2004: 124).

Bu dönemde enflasyonda yaşanan artış, TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuş, değerlenen TL'yi dengelemek, ithalat artışını yavaşlatmak, ihracatta rekabet gücü kazanmak ve iç borç stokunu azaltarak borç çevrilebilirliğini sağlamak amacıyla 7 Eylül 1946 tarihinde Türkiye'de Cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonu gerçekleştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-TCMB, 2013: 13). Yapılan devalüasyonla 1 Dolar=1,30TL'den 1 Dolar=2,80TL'ye yükseltilmiş ve TL, dolar karşısında %115,4 oranında devalüe edilmiştir (Kepek ve Yentürk, 2005: 121). Yapılan bu devalüasyon ile fiyat ve miktar sınırlamalarını kaldıracak olan ithalat artışını sınırlı tutmak ve dışarıya satılmakta olan ürünlerin dolar cinsinden fiyatını düşürerek ihracatı artırmak ve bu yolla da dış ticaret açıklarını azaltmak amaçlanmıştır. Çünkü savaş yıllarında karşılıksız para basımından dolayı ortaya çıkan enflasyon, geleneksel ihracat ürünlerinin fiyatını dünya fiyatlarının üzerine çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda özel sermaye birikiminin yeni kaynaklarla beslenerek hızla genişlemesi ve bunun toplumsal ve ekonomik gelişmeyi beraberinde getirmesi hedeflenmiştir (Karaçor, 2007: 111).

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Liberal döneme kadar yaşanan ekonomik gelişmeler ve uygulanan ekonomi politikaları göz önünde bulundurulduğunda Türkiye ekonomisinde enflasyonda yaşanan gelişmeleri tablo 2 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 2. Türkiye Ekonomisinde Fiyat Endekslerinin Gelişimi (1939-1949)

Yıllar	Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE-1938=100)	(%) Değişim	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE1938=100)	(%) Değişim
1939	102	2,1	101	1,3
1940	111	8,5	127	25
1941	132	19,6	175	38,5
1942	221	66,7	340	93,7
1943	322	45,8	590	73,8
1944	330	2,5	459	-22,2
1945	333	0,9	445	-3,2
1946	320	-3,8	428	-3,8
1947	325	1,5	433	1,3
1948	330	1,4	467	7,7
1949	354	7,5	504	7,9

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014: 555).

Tablo 2 incelendiğinde Türkiye ekonomisinde enflasyon oranlarının İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte artış eğilimine girdiği ve bu artışın 1942 yılında en üst seviyeye ulaştığı görülmektedir. 1939-1942 yılları arasındaki enflasyon artışının TEFE'de TÜFE'ye göre daha belirgin bir şekilde gerçekleştiği, yani artışların TEFE'de daha yüksek olduğu görülmektedir. 1942 yılından sonra enflasyon artış oranı yavaşlamış, bu yavaşlama TEFE'de daha belirgin bir şekilde gerçekleşmiştir. Hatta bazı yıllarda gerek TÜFE'de ve gerekse de TEFE'de fiyatların artmayıp azaldığı, yani deflasyonun yaşandığı gözlenmektedir. 1946 devalüasyonundan sonra hem TÜFE'de hem de TEFE'de fiyatların tekrar arttığı, yani enflasyon oranlarının tekrar yükseliş eğilimine girdiği gözlemlenmektedir.

2.3. 1950-1959 Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Türkiye ekonomisinde 1940-1945 yılları arasında yoğun ve katı devletçilik politikaları uygulanmış, uygulanan bu katı ve yoğun devletçi politikalar 1946'daki devalüasyon ve çok partili hayata geçişle birlikte yumuşamaya başlamıştır. 1946 yılında yaşanan bu gelişmelerle birlikte 1946-1950 dönemi, Türkiye'de iktisat politikalarında önemli dönüşümlerin yaşandığı yıllar olmuştur. 1946 yılında başlayan bu dönüşüm 1950 yılında Demokrat Parti'nin (DP) genel seçimleri kazanıp iktidara gelmesiyle birlikte tamamlanmıştır. DP, seçim programında da vaat ettiği gibi, 1950-1959 yıllarını kapsayan dönemde, önceki dönemdeki devletçi politikaları terk ederek Liberal iktisat politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu durum uzun yıllar devletçi politikaların uygulandığı bir dönemin kapanmasına neden olmuş

ve serbest özel sektörün ön planda olduğu Liberal politikaların uygulandığı bir dönem başlatmıştır.

Bu dönemde önceki dönemlere göre para ve maliye politikasında yaklaşım farkları ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı yılları haricinde Cumhuriyet'ten 1950 yılına kadar süre gelen hükümetler, sıkı para ve maliye politikasından taviz vermemişlerdir. Para arzı ile fiyatlar genel seviyesi arasında sıkı bir ilişki olduğunu savunan Klasik Görüş doğrultusunda hareket etmişlerdir. Fiyat istikrarının sağlanabilmesi için para arzı istikrarlı tutulmaya çalışılmıştır. Bu sıkı para politikası, maliye politikasında da uygulanmış ve denk bütçe ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke gereği hükümetler harcamalarında bütçe gelirlerini aşmamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla emisyon hacmi makul ölçüler çerçevesinde istikrarlı bir seyir izlemiştir (Şahin, 2007: 126).

Liberal dönemle birlikte DP önceki dönemde uygulanan sıkı para ve maliye politikalarından vazgeçmiş, bunun yerine büyümeyi kolaylaştıracak ve büyümenin önündeki engelleri kaldıracak daha genişletici para ve maliye politikalarını uygulamaya başlamıştır. Bu genişletici para politikası sayesinde bu dönemde para arzı artırılmış ve faiz oranları düşürülerek kredi hacmi genişletilmiştir (Coşar, 2005: 34-35).

Bu dönemde uygulamaya konulan genişletici para ve maliye politikalarının sonuçları, iki farklı dönemde iki farklı şekilde gerçekleşmiştir. Bu dönemlerden birincisi 1950-1953 dönemidir. Bu dönemde genişletici para ve maliye politikaları uygulanmasına rağmen fiyat istikrarı korunmuştur. Bunun temel nedeni genişletici para politikasının yaratmış olduğu talep artışının üretim artışıyla karşılanmasıdır. İkinci dönemde yani 1954-1959 döneminde ise durum tersine dönmüştür. Bu dönemde arzda, yani üretimde düşüşler yaşanırken talebin sürekli beslenmesi, talep enflasyonuna neden olarak fiyatlar genel seviyesinin artmasına neden olmuştur (Eren, 2006: 138).

Liberal dönemden Planlı Kalkınma Dönemi'ne kadar uygulamaya konulan ekonomik gelişmeler ve uygulanan ekonomi politikaları göz önünde bulundurulduğunda Türkiye ekonomisinde enflasyonda (Toptan Fiyat Endeksi-TEFE ve Tüketici Fiyat Endeksi-TÜFE) yaşanan gelişmeleri tablo 3 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 3. Türkiye Ekonomisinde Fiyat Endekslerinin Gelişimi (1950-1959)

Yıllar	Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE-1938=100)	(%) Değişim	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE1938=100)	(%) Değişim
1950	339	-4,3	452	-10,2
1951	335	-1,1	482	6,7
1952	353	5,1	486	0,8
1953	370	4,8	498	2,3
1954	403	9	552	11
1955	451	11,9	592	7,2
1956	503	11,5	691	16,8
1957	565	12,5	821	18,7
1958	654	15,7	945	15,1
1959	802	22,6	1.129	19,5

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014: 555).

Tablo 3 incelendiğinde Türkiye ekonomisinde enflasyon oranlarının 1950-1953 yılları arasında çok fazla değişim göstermediği görülmektedir. Hatta Liberal dönemin ilk iki yılında fiyatlar genel seviyesi gerileme göstermiştir. Bunun temel nedeni, bu yıllarda yaşanan üretim artışının talep artışından daha fazla olmasıdır. Ancak 1954 yılı ile birlikte enflasyon oranlarının dönemin sonuna kadar artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bunun temel nedeni 1954-1959 döneminde yaşanan talep artışının üretim artışıyla karşılanamamasıdır.

1953 yılından dönemin sonuna kadar enflasyon oranları artmış, ihracat ve ithalat oranları azalmış ve dönem sonuna kadar dış ticaret hacmi daralmıştır. Dış ticaret açıkları döviz rezervlerini azaltmış, döviz rezervlerinin azalması yatırım malları ithalatının daralmasına neden olmuştu (Kepenek ve Yentürk, 2005: 122-124). Bu nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak amacıyla, 4 Ağustos 1958 tarihinde “İktisadi İstikrar Tedbirleri” adı altında bir istikrar programı yürürlüğe konulmuştur. Bu program kapsamında devalüasyon gerçekleştirilmiş ve yapılan yeni devalüasyonla 1 dolar % 220 artışla 900 kuruşa çıkmış, dış ticarete kota getirilmiş, devlet sektöründeki fiyatlara zam yapılmıştır (Dikkaya ve Özyakışır, 2008: 118-119). Uygulamaya konulan bu istikrar programı ekonomik istikrarın tekrar sağlanması için yeterli olmamış ve istikrarsızlık ortamı her geçen gün daha da kötüye giderek Liberal dönem yerini 1960 yılında Planlı Döneme bırakmıştır.

2.4. 1960-1979 Dönemi

1950’li yılların başlarında elverişli olan dış ve iç şartlar, DP tarafından uygulanan genişletici para ve maliye politikaları ile birlikte ekonomide olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak 1954 yılından itibaren ekonomide yaşanan

olumlu gelişmeler tersine dönmüş, genişletici para ve maliye politikaları sayesinde ekonomi hızla enflasyonist bir sürece sürüklenirken, dış ticarete yaşanan dengesizliklere bağlı olarak ödemeler dengesinde önemli açıklar ortaya çıkmıştır. 1958 yılına gelindiğinde bu yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, ekonomide enflasyon oranları yükselmiş, reel gelir düşmüş, büyüme yavaşlamış ve ekonomi dışa bağımlı hale gelmiştir. Bu olumsuz gelişmeleri ortadan kaldırmak ve ekonomiyi tekrar istikrara kavuşturmak için 1958 yılında bir istikrar programı yürürlüğe konulmuştur. Bu programında başarısız olması sonucunda iç ve dış çevrelerde ekonominin bir plana bağlanması savunulmaya başlanmıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle de Liberal Dönem kapanmış, 1960-1979 dönemini temsil eden Planlı Kalkınma Dönemi başlamıştır.

27 Mayıs Darbesi'yle başlayan Planlı Döneme geçişin ilk somut adımı ise 1961 Anayasası'nda atılmıştır. 1961 Anayasası'yla planların hazırlanması ve yürütülmesi görevini üstlenecek olan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur (Yenal, 2003: 85-86). DPT'nin kurulmasıyla birlikte 1963-1978 yılları arasında üç tane beş yıllık kalkınma planı uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya konulan bu üç planın temel amacı, ithal ikameci sanayileşme stratejisiyle hızlı sermaye birikimi ve sanayileşme yoluyla milli gelirin arttırılmasını sağlamaktır (Ay, 2007: 20).

Bu amaçlara ulaşmak için uygulamaya konulan üç tane beş yıllık kalkınma planı ve bu planlar döneminde uygulanan para politikası, yine aynı dönemdeki enflasyonun temel belirleyicisi olmuştur. Birinci Beş Yıllık (BBYKP) ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (İBYKP)'nin para politikası amacı; fiyat istikrarını ön planda tutan ekonomik büyümeyi sağlamak ve bunu sağlamak için para arzı ve kredi hacmini milli gelirin üzerinde seyretmesini engellemektir. Kısacası enflasyona yol açmayacak para ve kredi politikası izleyebilmektir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (ÜBYKP)'nda ise emisyon hacmini kısıtlayıcı bir politika izlenmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 346-348). Planlı dönemde uygulanan bu para politikaları sonucunda enflasyonda yaşanan gelişmeleri tablo 4 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 4. Türkiye Ekonomisinde Fiyat Endekslerinin Gelişimi (1960-1979)

Yıllar	Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE-1968=100)	(%) Değişim	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE1968=100)	(%) Değişim
1960	861	7,4	1.189	5,3
1961	873	1,3	1.223	2,9
1962	906	3,8	1.293	5,7
1963	965	6,5	1.347	4,2
1964	972	0,8	1.363	1,2
1965	1.037	6,7	1.474	8,1
1966	1.094	5,5	1.545	4,8
1967	1.163	6,3	1.662	7,6
1968	1.211	4,1	1.715	3,2
1969	1.280	5,7	1.839	7,2
1970	1.431	11,8	1.962	6,7
1971	1.743	21,8	2.274	15,9
1972	2.010	15,3	2.683	18
1973	2.327	15,8	3.233	20,5
1974	2.686	15,4	4.200	29,9
1975	3.196	19	4.624	10,1
1976	3.720	16,4	5.345	15,6
1977	4.558	22,5	6.633	24,1
1978	6.987	53,3	10.123	52,6
1979	11.318	62	16.591	63,9

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014: 555-556).

Tablo 4 incelendiğinde Türkiye ekonomisinde enflasyon oranlarının 1960-1969 yılları arasında çok fazla değişim göstermesede dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Ancak 1970 yılına gelindiğinde enflasyon oranlarının arttığı ve bu artışın dönemin sonlarına doğru daha da hızlandığı görülmektedir.

Türkiye ekonomisinde 1970'li yıllarda enflasyon artış hızının giderek yükselmesinde birçok faktörün etkisi vardır. Enflasyonun artışına neden olan bu faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Şahin, 2007: 175);

- ✓ Para arzının kamu harcamalarının artmasından dolayı genişlemesi,
- ✓ 10 Ağustos 1970'de yapılan devalüasyonun fiyatlar üzerindeki etkileri,
- ✓ İthal edilen malların (özellikle petrol fiyatlarının)fiyatlarının yükselmesi,
- ✓ Tarım ürünlerinin taban fiyatlarının yükseltilmesi,
- ✓ Devlet Personel Kanunu'nda yapılan değişiklik sonucunda memur maaşlarına zam yapılması,
- ✓ Sendikacı kesimde işçi ücretlerinin fiyat artışlarını takiben ve onu karşılamak için yükseltilmesi ve

- ✓ Kıbrıs Barış Harekati'nin ekonomiye getirdiği dolaylı ve dolaysız maliyetler; silah ambargosu ve dış yardımların kısıntıya uğramasıdır.

Enflasyona neden olan bu faktörler Türkiye ekonomisinin dışarıdan gelen şokları bastırmada güçlük çektiğini ve ülkenin bu şoklara karşı ekonomik büyümenin yavaşlaması ve enflasyonun artması ile cevap verdiğini göstermektedir (Kılıçbay, 1984: 8). Dış şoklara karşı her geçen gün zayıflayan ekonomi 1970'li yılların sonuna gelindiğinde; yüksek enflasyon, işsizlik ve ödemeler dengesi açıkları ile karşı karşıya kalmış ve bir kriz ortamına sürüklenmiştir.

Bu kriz ortamını ortadan kaldırmak ve ekonomiyi tekrar istikrara kavuşturmak amacıyla 1978 ve 1979 yıllarında IMF ile anlaşarak, bazı istikrar tedbirleri yürürlüğe konulmuştur. Yürürlüğe konulan bu istikrar tedbirleri ile; TL dolar karşısında 1978 yılında %23, 1979'da %28,6 oranında devalüe edilmiş, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'nin ürettiği ürünlere büyük oranda zam yapılmış, emisyon hacmine sınırlamalar getirilmiş, ithalat kısılmış, ihracat teşvik edilmiş, kamu harcamaları disipline edilmiş, faizler yükseltilmiş, tarım ürünlerinin destekleme alımlarının kapsamı daraltılmış, Döviz Çevrilebilir Mevduatlar (DÇM) uygulamasına son verilmiş ve çalışanların maaş ve ücret artışlarına sınırlandırmalar getirilmiştir (Karluk, 2007: 416).

1978 ve 1979 yıllarında IMF ile anlaşarak uygulamaya konulan bu istikrar tedbirleri; siyasi istikrarsızlık ve zayıf hükümetlerce alınan istikrar önlemlerini etkili biçimde ve gereken sürede uygulanmasına olanak vermemesi, alınan istikrar önlemlerinin iç tutarlılıktan yoksun ve eksik yanlarının olması ve istikrar önlemlerinin mali çevrelerden yeterli finansal desteği görmemesi gibi nedenlerden dolayı başarısız olmuştur (Şahin, 2007: 191-192);

1978 ve 1979 yıllarında uygulamaya konulan istikrar tedbirlerinin bu nedenlerden dolayı başarısız olması, ekonomik bunalımın 1970'lerin sonuna gelindiğinde daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. 1979 yılında bir hükümet değişikliği olmuş ve yeni hükümet ekonominin tekrar istikrara kavuşması için 24 Ocak 1980 tarihinde "24 Ocak Kararları" olarak da bilinen istikrar kararlarını yürürlüğe koymuş ve Türkiye ekonomisinde yeni bir dönemin başlamasına zemin hazırlamıştır.

2.5. 1980-1993 Dönemi

1970'li yılların başında ortaya çıkan I. Petrol Krizi'yle birlikte dünya genelinde petrol fiyatlarında yaşanan artış ve 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nin getirdiği mali yük, Türkiye ekonomisini 1970'li yılların sonuna gelindiğinde bir kriz ortamına sürüklemiştir. Türkiye ekonomisini bu kriz ortamından çıkarmak için uygulamaya konulan 1978 ve 1979 istikrar programlarının başarısız olması, ülkenin tekrar ekonomik istikrara kavuşturulması için köklü bir takım değişimlerin

gerekliliğini ortaya koymuştur. Bunun üzerine ekonomide bozulan istikrarı tekrar yakalayabilmek için 24 Ocak 1980 tarihinde 24 Ocak Kararları olarak da bilinen istikrar kararları yürürlüğe konulmuş ve devletin ön planda olduğu Planlı Dönem resmen kapanarak, Neo-Liberal dönem olarak adlandırılan yeni dönem başlamıştır.

Uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları'nın temel amaçları; ekonominin dış rekabete açılmasını, yabancı sermayenin özendirilmesini, dış satımın artırılmasını, ekonomide devletin payının azaltılmasını, devletin ekonomiye müdahalesinin en alt seviyeye indirilmesini, özel kesimin sermaye birikiminin özendirilmesini ve desteklenmesini, piyasa mekanizmasının özgür bir şekilde işlemesini sağlamak (Çavdar, 1992: 227) ve en önemlisi de enflasyonu yani fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen artışları kontrol altına almak ve enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlığı istikrara dönüştürmektir (Akalın, 2006: 172-173).

24 Ocak Kararları'nın temel ve öncelikli hedefi enflasyon oranlarını düşürerek bozulan fiyat istikrarının tekrar istikrara kavuşturulması yoluyla, ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Temel ve öncelikli hedef parasal bir değişken olduğundan 24 Ocak Kararları ile ağırlıklı olarak para politikası araçları kullanılmıştır. Bu kapsamda döviz kuru büyük oranda devalüe edilmiş, kamu fiyatları artırılmış ve faiz oranları yükseltilmiş, döviz kurlarının günlük belirlenmesi uygulamasına geçilerek serbest faiz politikası benimsenmiş, Sermaye piyasası kurulu oluşturulmuş ve mevduat sertifikaları gibi yeni finansal araçların çıkartılmasına izin verilmiştir (Karaçor, 2007: 116).

24 Ocak Kararları kapsamında enflasyonu düşürmek amacıyla uygulamaya konulan kararlar, özetle sıkı para ve kredi politikalarından oluşmaktadır (Tecer, 2003: 78). Uygulamaya konulan bu politikalar sonucunda enflasyonda yaşanan gelişmeleri tablo 5 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 5. Türkiye Ekonomisinde Fiyat Endekslerinin Gelişimi (1980-1993)

Yıllar	Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE-1983 ve 1987=100)	(%) Değişim	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE-1983 ve 1987=100)	(%) Değişim
1980	22.795	101,4	34.377	107,2
1981	30.546	34	47.027	36,8
1982	39.221	28,4	59.725	27
1983	51.536	31,4	77.941	30,5
1984	76.479	48,4	117.145	50,3
1985	110.895	45	167.751	43,2
1986	149.265	34,6	217.406	29,6
1987	207.329	38,9	287.193	32,1
1988	360.130	73,7	483.346	68,3
1989	588.092	63,3	792.204	63,9
1990	942.712	60,3	1.206.536	52,3
1991	1.563.958	65,9	1.874.942	55,4
1992	2.660.293	70,1	3.039.281	62,1
1993	4.418.747	66,1	4.814.220	58,4

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014: 556).

Tablo 5 incelendiğinde Türkiye ekonomisinde enflasyon oranlarının 1980 yılında üç haneli rakamlar seviyesine ulaştığı görülmektedir. Uygulamaya konulan sıkı para politikası sayesinde enflasyon 1983 yılına gelindiğinde, %31,4 seviyesine düşürülmüştür. Ancak 1984 yılından itibaren sıkı para politikasının gevşetilmesi sonucunda enflasyon oranları tekrar artış eğilimine girmiştir. Bu artış eğilimi 1988 yılında en üst seviyeye ulaşmıştır.

1988 yılında işlerin tekrar ters gitmesi üzerine ekonomide istikrarsızlık ortaya çıkmış ve ekonomi bir krize girmiştir. Bu krizi ortadan kaldırmak ve ekonomiyi tekrar istikrara kavuşturmak amacıyla 1988 yılının Şubat ayında, 4 Şubat 1988 istikrar tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya konulan bu tedbirler çerçevesinde; faizler yükseltilmiş, ithalatta maliyetler arttırılmış, ihracata daha yoğun teşvik sağlanmaya çalışılmıştır. 24 Mayıs 1989'da altın ve diğer kıymetli madenlerin ithalatı ve ihracatı serbest bırakılmış ve 11 Ağustos 1989'da kambiyo rejimine önemli ölçüde serbestleşme getirilmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 54).

1988 ve 1989'da ekonomiyi tekrar istikrara kavuşturmak amacıyla alınan istikrar tedbirlerinin ve bu tedbirler kapsamında uygulamaya konulan yasal düzenlemelerin istenilen başarıyı sağlayamaması, sermaye piyasalarındaki serbestleşmeye bağlı olarak kısa vadeli sermaye hareketlerini (sıcak para) hızlandırmıştır. 1984'ten sonra sürdürülen terörle mücadele, 1990'da Körfez Savaşı'nın çıkması ve 1991'de genel seçimlerin yapılması kamu kesimi açıklarını hızla arttırmış ve bunun üzerine Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)'nin GSMH'ya

oranı artmıştır. Bu olumsuz ekonomik gelişmeleri ortadan kaldırmak ve ekonomiyi tekrar istikrara kavuşturmak amacıyla 5 Nisan 1994 ekonomik istikrar kararları alınarak, yürürlüğe konulmuştur (Karluk, 2007: 421). Yürürlüğe konulan bu kararlar yeni bir dönemin başlamasına zemin hazırlamıştır.

2.6. 199-2000 Dönemi

Türkiye ekonomisinde 24 Ocak Kararları 1980-1983 döneminde olumlu sonuçlar vermiş, ancak bu olumlu süreç 1984 yılından sonra seyrini değiştirmeye başlamıştır. Bu değişimle birlikte 1980'li yılların ortalarından itibaren ekonomide istikrarsızlık artmış, bu istikrarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla 1988 ve 1989'da istikrar programı yürürlüğe konulmuşsa da, olumlu bir sonuç alınmamıştır. 1990'lı yılların başında varolan istikrarsızlık her geçen gün derinleşmiş ve 1994 yılına gelindiğinde en üst seviyeye ulaşmıştır. Bunun üzerine bu olumsuz gidişatı ortadan kaldırmak amacıyla, 1994 tarihinde 5 Nisan Kararları uygulamaya konulmuştur.

Uygulamaya konulan 5 Nisan Kararları'nın temel amaçları; finansal piyasalarda istikrarı sağlamak, kamu gelir-gider dengesini sağlamak için kamu kesimi tarafından üretilen mallara zam yapmak, kamu kesiminin borçlanma gereğini azaltmak, ödemeler bilançosu açıklarını azaltarak ödemeler bilançosu dengesini sağlamak, enflasyonu düşürerek fiyat istikrarını sağlamak, KİT'lerin özelleştirilmesini sağlamak ve sürdürülebilir iktisadi bir kalkınmanın sağlanabilmesi için kurumsal ve yapısal reformları gerçekleştirmektir (Şahin, 2007: 223-224). Kurumsal ve yapısal reformlar dışındaki amaçlar 5 Nisan Kararları'nın kısa vadeli amaçlarını oluştururken, kurumsal ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi 5 Nisan Kararları'nın uzun vadeli amacını oluşturmaktadır (Gürsoy, 2009: 137).

Bu amaçlara ulaşabilmek için 5 Nisan Kararları kapsamında; döviz kurlarında istikrar sağlamak, ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak amacıyla TL, yabancı paralar karşısında devalüe edilmiştir. MB'nin hazineye açacağı kısa vadeli avans oranı kademeli olarak düşürülmüş, mevduata yüzde yüz garanti getirilerek tasarruflar teşvik edilmiş, harcamalarda tasarrufa gidilmiş, kamu gelir-gider dengesini sağlamak ve kamu kesimi borçlanma gereğini azaltmak için fiyat düzenlemelerine gidilmiş, ekonomideki kayıp ve kaçakları azaltacak, kayıtdışı ekonomiyi sisteme dahil edecek vergi düzenlemeleri ve denetlemeleri getirilmiştir (Karaçor, 2007: 119).

5 Nisan Kararları kapsamında uygulamaya konulan bu politikalar da anlaşıldığı üzere, bu dönemde dengesizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla sıkı para ve maliye politikaları uygulanmıştır (Erdem ve diğerleri, 2009: 258-259).

5 Nisan Kararları kapsamında uygulamaya konulan bu sıkı para ve maliye politikalarının enflasyon oranları üzerindeki etkisini tablo 6 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 6. Türkiye Ekonomisinde Fiyat Endekslerinin Gelişimi (1994-2000)

Yıllar	Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE-1994=100)	(%) Değişim	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE-1994=100)	(%) Değişim
1994	9.115.875	106,3	10.624.985	120,7
1995	17.137.846	88	19.762.471	86
1996	30.911.933	80,4	34.775.575	76
1997	57.411.783	85,7	63.218.658	81,8
1998	106.017.630	84,7	108.629.843	71,8
1999	174.787.793	64,9	166.270.834	53,1
2000	270.777.960	54,9	251.801.511	51,4

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014: 556).

Tablo 6 incelendiğinde Türkiye ekonomisinde enflasyon oranlarının 1994 yılında üç haneli rakamlar seviyesine ulaştığı görülmektedir. Uygulamaya konulan sıkı para politikası sayesinde enflasyon, 1994 yılından itibaren 1990'lı yılların sonuna kadar bazı yıllar artsa da genel olarak azalış eğilimi göstermiştir.

5 Nisan Kararları'ndan sonra enflasyon oranlarında 1990'lı yılların sonuna kadar azalış yaşanmış, ancak 5 Nisan Kararları diğer makroekonomik değişkenlerde aynı olumlu seyri yakalayamamıştır. Özellikle bu dönemde kamu gelir-gider dengesi daha da bozulmuş ve toplam dış borçlarda artış yaşanmıştır.

Bu bağlamda 5 Nisan Kararları'nın performansı değerlendirildiğinde alınan kararlar, reel sektörde çok ciddi daralmalara neden olmuş, ancak kararlar finansal piyasalardaki paniği kontrol altına aldığı için piyasadaki olumsuz gidişatı durdurabilmiştir. Ancak ekonomide kalıcı ve düzenli bir istikrar sağlanamadığı için, bu olumsuz gidişatı ortadan kaldıramamıştır. Durum böyle olunca Türkiye ekonomisinde kriz gündemden düşmemiştir. Varolan bu durumu tekrar istikrara kavuşturmak amacıyla hükümet, Aralık 1999'da IMF ile yapılan bir stand-by anlaşması ile çerçevesi çizilen ve enflasyonu kademeli olarak düşürmeyi amaçlayan Enflasyon ile Mücadele Programını (EMP) uygulamaya koymuştur (Şahin, 2007: 238-249).

EMP uygulandığı ilk yılda Kasım ayında ortaya çıkan ve ülkeden çok ciddi anlamda para çıkışına neden olan bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Kasım 2000 Krizi programın hedeflerinden sapmasına neden olmuş, ancak program uygulanmaya devam etmiştir. Kasım 2000 Krizinden sonra ortaya çıkan Şubat 2001 Krizi ise programın sonlandırılmasına neden olmuştur.

2.7. 2001 Sonrası Dönem

Kasım 2000 Krizi'nin daha yaraları sarılmamışken Kasım 2000 Krizi'nden yaklaşık üç ay sonra, 19 Şubat 2001 tarihinde dönemin Başbakanı ile Cumhurbaşkanı arasında Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında ortaya çıkan siyasi kriz, dövizle karşı spekülasyon bir saldırıyı başlatarak Şubat 2001 Krizi'nin patlak vermesine neden olmuştur. Siyasi krizin yarattığı istikrarsız ekonomik yapı sonucunda yerli paradan kaçış ve yabancı paraya geçiş işlemleri çok yüksek boyutlara ulaşmış, yabancılar ülkeden çıkış yaparken, ekonomik birimler döviz alımına yönelmişlerdir. Faiz oranları %1000'lerin üzerindeyken, MB'nin net iç varlıkları hedefinden taviz vermemesi 20, 21 ve 22 Şubat'ta krizin her geçen gün derinleşmesine neden olmuştur. 23 Şubat 2001'de MB'nin rezervleri 5,3 milyar dolar azalmıştır. Bankalar arası para piyasasında gecelik faizler %7500'e yükselirken, Hazine %144 ile borçlanmak zorunda kalmıştır. Şubat 2001 Krizi ile Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı istikrar programı sona ermiştir. İstikrar programının sona ermesinden sonra Türkiye ekonomisinde serbest dalgalı kura geçildiği ilan edilmiştir. Bu sisteme geçiş ile birlikte döviz çapasına dayalı EMP sona ererken, IMF'nin destek verdiği programda çökmüştür. 2001 yılının ilk altı ayında 18 bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na aktarılmasıyla, finansal kesimdeki olumsuzluklar reel kesime artarak yansımaya başlamıştır. Bankaların görev zararlarının artması banka batışlarını hızlandırmış, faaliyetlerine devam etmek isteyen bankalar ortak arayışı telaşına girmiş ve bankacılık sektöründe yaşanan sarsıntı Türkiye ekonomisinde yaklaşık on sekiz bin kişinin işsiz kalmasına neden olmuştur (Turan, 2011: 72).

Türkiye, Kasım 2000 ve Şubat 2001'deki iki krizle, uygulamış olduğu kur çapasına dayalı EMP'nin çökmesinden sonra, IMF'nin öncülüğü ve denetiminde 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde Şubat 2001 Krizini aşmak amacıyla iki aşamada açıklanan yeni bir istikrar programını uygulamaya koymuştur. İlk zamanlar ulusal program, daha sonra ise Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) olarak adlandırılan programın amacı; kriz sonrası oluşan belirsizliği, istikrarsızlığı ve güven bunalımını ortadan kaldırmak ve bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak alt yapıyı oluşturmaktır (Ay ve Karaçor, 2006: 71-72).

GEGP ile varılmak istenilen nokta siyaset ve ekonomiyi birbirinden ayırmak, ekonominin dışa açık bir yapı içerisinde sürdürülebilir bir gelişme sağlayarak yatırımı, istihdamı, kaynak kullanım sürecindeki verimliliği artırmak ve piyasa koşullarında rekabet gücünü yükseltmektir. Tüm bu gelişmeler sonucunda GEGP'nin nihai amacı; Türk halkının refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra ülke içinde sosyal ve psikolojik huzur ortamını sağlamaktır (Kol ve Karaçor, 2006: 388).

GEGP'nin belirlenen amaç ve hedefleri doğrultusunda öncelik yapısal ve kurumsal reformlara verilmiş, enflasyonun durdurulması ya da fiyat istikrarının sağlanması ikinci plana bırakılmıştır. Bu bağlamda programın ilk yılında yapısal ve kurumsal reformlar gerçekleştirilmiştir. TCMB yasasında yapılan düzenleme ile bankaya araçsal özerklik ya da bağımsızlık verilmiş ve bankanın öncelikli hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olduğu belirtilmiştir. IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının da gücüyle, sıkı para ve maliye politikaları izlenmiştir. Bankacılık kesiminde yapılan düzenlemelerle bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş, sermaye yapıları çok zayıf olan bankalar TMSF aracılığı ile bankacılık sistemi dışına itilmiştir. Ancak bankacılık kesiminde öngörülen geniş çaplı düzenlemeler tamamlanamamış, özellikle kamu bankalarının özelleştirilmesi gerçekleştirilememiştir (Şahin, 2007: 268-269).

Uygulama açısından GEGP enflasyonun önlenmesi ve fiyat istikrarının sağlanması için dalgalı kur ve aşırı sıkı maliye politikası uygulamasına gitmiştir. MB, kurların dalgalanmaya bırakıldığı Şubat 2001 sonrası dönemde Türkiye'de, döviz piyasalarının aşırı oynak olmasından dolayı döviz kuruna müdahalelerde bulunmuştur. Yani MB bu uygulamasıyla yönetimli dalgalanma uygulamasını gerçekleştirmiştir. Parasal istikrar ve böylelikle de fiyat istikrarı açısından gerekli olan bu müdahaleler; programın benimsediği dalgalı kur uygulamasının temel niteliğini ortaya koymaktadır. GEGP çerçevesinde ekonomide TCMB, dalgalı kur rejimini "örtülü kur çapası" olarak uygulamış, dolayısıyla devalüasyonu beklenen enflasyon oranının altında tutarak anti-enflasyonist bir program yürüttüğünü açıkça göstermiştir (Taşar, 2010: 83-84).

GEGP çerçevesinde uygulanan bu dalgalı kur rejimi ve uygulanan sıkı maliye politikaları çerçevesinde bu dönemde enflasyon oranlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde enflasyon oranlarında (Daha önceki dönemlerde Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) kullanılırken, son yıllarda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından TEFE yerine Yurtiçi Üretici Fiyatları Endeksi (YİÜFE) kullanılmaya başlanmıştır.) meydana gelen gelişmeleri tablo 7 yardımıyla incelemek mümkündür.

**Tablo 7. Türkiye Ekonomisinde Fiyat Endekslerinin Gelişimi
(2001-2021)**

Yıllar	Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE-1994 ve 2003=100)	Yurtiçi Üretici Fiyatları Endeksi (YİÜFE- 1994 ve 2003=100)
2001	68,53	88,6
2002	29,75	30,8
2003	18,36	13,9
2004	9,32	13,8
2005	7,72	4,54
2006	9,65	11,58
2007	8,39	5,94
2008	10,06	8,11
2009	6,53	5,93
2010	6,40	8,87
2011	10,45	13,33
2012	6,16	2,45
2013	7,40	6,97
2014	8,17	6,36
2015	8,81	5,71
2016	8,53	9,94
2017	11,92	15,47
2018	20,30	33,64
2019	11,84	7,36
2020	14,60	25,15
2021	36,10	79,90

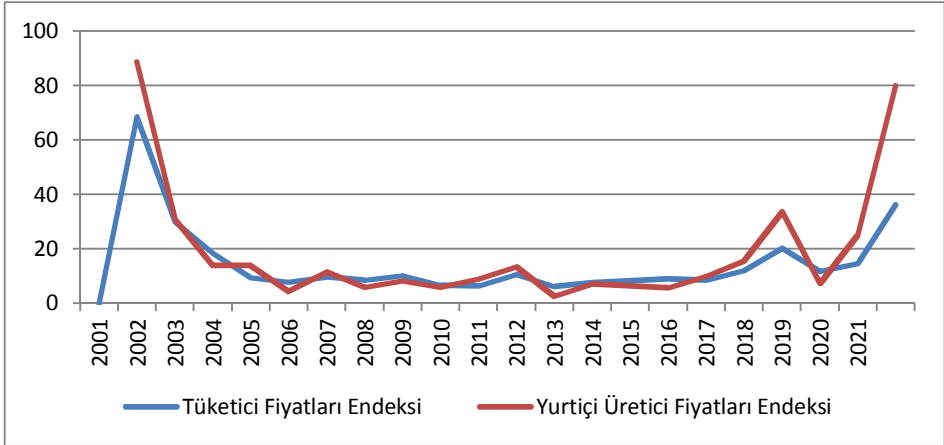
Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2015: 187-200 ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı veri tabanındaki verilerden derlenmiştir).

Şubat 2001 Krizi'nden sonra uygulamaya konulan GEGP'nin kararlılıkla uygulanması ve program kapsamında IMF'den alınan ek finansal desteğin piyasalarda güven ortamını artırmasıyla (Karaçor, 2007: 127) birlikte, uygulanan ekonomik politikalar ve yapısal reformlar sayesinde Türkiye'de önemli ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Bu yaşanan gelişmelerin en önemlilerinden birisi enflasyonda yaşanan gelişmelerdir. GEGP kapsamında uygulanan dalgalı kur rejimi ve sıkı maliye politikaları sayesinde 2001 yılında enflasyon oranları iki haneli rakamlar olarak gerçekleşirken, programın son yılında TÜFE %9,32 olarak gerçekleşmiş ve tüketici fiyatlarında enflasyon oranı ılımlı enflasyon seviyesine düşürülmüştür. 2005 yılında da YİÜFE %4,54 olarak gerçekleşmiş ve bir yıl gecikmeyle üretici fiyatlarında da ılımlı enflasyon seviyesine enflasyon oranları gerilemiştir. 2017 yılına kadar enflasyon oranlarında dalgalanmalar olsa da ılımlı enflasyon oranı korunmuştur. Ancak 2017 yılından sonra özellikle 2018 yılında döviz kurlarında meydana gelen ani artışların ithal girdi fiyatları ve enerji maliyetlerini de artırmasıyla birlikte gerek tüketici ve gerekse de üretici fiyatları endeksinde ani sıçrama yaşanmış ve enflasyon oranları son onbeş (15) yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2019 yılında döviz kurunun kısmen kontrol altına

alınması ile birlikte enflasyon oranları düşürülmüştür. Ancak 2020 yılında 2019 yılının son çeyreğinde ilk olarak Çin'de ortaya çıkan COVID-19 Pandemisinin küresel bir boyuta ulaşarak Dünya'nın geneline yayılması sonucunda ve enerji fiyatlarında meydana gelen artışında etkisiyle birlikte gerek tüketici ve gerekse de üretici fiyatları endeksi bütün Dünyada'da olduğu gibi artış eğilimi içine girmiştir.

GEGP'nin uygulamaya konulmasından günümüze kadar geçen dönemde enflasyon oranlarının gelişimi ve bazı dönemlerde göstermiş olduğu dalgalanmaları grafik 1 yardımıyla incelemek mümkündür.

Grafik 1. Türkiye Ekonomisinde Fiyat Endekslerinin Gelişimi (2001-2021)

Kaynak: Tablo 7'deki verilerden türetilmiştir.

Dönemin başında çok yüksek seviyelerde olan gerek TÜFE ve gerekse de YiÜFE oranları, programın ilk yıllarında ani düşüş göstermiştir. Bu düşüşle birlikte bazı yıllarda dalgalanmalar gösterse de 2018 yılına kadar stabil olarak kalmıştır. 2018 yılında döviz kurunda meydana gelen artış ile birlikte artış 2019 yılında tekrar kontrol altına alınmıştır. Ancak yılında COVID-19'un Dünya genelinde pandemi olarak ilan edilmesi ile birlikte tekrar artış eğilimine girmiştir.

3. SONUÇ

Türkiye ekonomisinde Cumhuriyet'in ilanından 1980 yılına kadar enflasyon oranları sürekli olarak dalgalı bir seyir izlese de üç haneli rakamları görmemiştir. Ancak 1973 yılında yaşanan I. Petrol Krizi ve 1970'lerin sonunda yaşanan II. Petrol Krizi'yle birlikte 1980 yılında gerek TÜFE ve gerekse de TEFE üç

haneli rakamlar seviyesine yükselmiştir. 1980 yılında uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları'yla enflasyon oranları kısmen de olsa kontrol altına alınarak düşürülse de 1994 yılındaki ekonomik krizle birlikte tekrar üç haneli rakamları görmüştür. Krize karşı uygulamaya konulan 5 Nisan Kararları enflasyon oranlarının azda olsa düşmesini sağlamış ancak ekonomide yapısal reformlar gerçekleştirilemediği için enflasyon oranları istenilen seviyeye çekilememiştir. Şubat 2001 Krizi'ne karşı uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) ile birlikte gerçekleştirilen yapısal reformlar ve uygulamaya konulan sıkı para politikası sayesinde 2017 yılına kadar enflasyon oranlarında dalgalanmalar olsa da ılımlı enflasyon oranı korunmuştur. Ancak 2017 yılından sonra özellikle 2018 yılında döviz kurlarında meydana gelen ani artışların ithal girdi fiyatları ve enerji maliyetlerini de artırmasıyla birlikte gerek tüketici ve gerekse de üretici fiyatları endeksinde ani sıçrama yaşanmış ve enflasyon oranları son onbeş (15) yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2019 yılında döviz kurunun kısmen kontrol altına alınması ile birlikte enflasyon oranları düşürülmüştür. Ancak 2020 yılında 2019 yılının son çeyreğinde ilk olarak Çin'de ortaya çıkan COVID-19 Pandemisinin küresel bir boyuta ulaşarak Dünya'nın geneline yayılması sonucunda ve enerji fiyatlarında meydana gelen artışında etkisiyle birlikte gerek tüketici ve gerekse de üretici fiyatları endeksi bütün Dünyada'da olduğu gibi Türkiye'de de artış eğilimi içine girmiştir.

Bugün gelinen son noktada Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşın etkisi (petrol ve gıda fiyatlarının artmasına neden olarak) ve pandemi koşullarının ortaya çıkardığı etkilerin tamamen ortadan kalkmamasından dolayı gerek Dünya ve gerekse de Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından birisi enflasyondur (TCMB, 2022: 1-3). Enflasyon oranlarının tekrar tek haneli ılımlı enflasyon seviyesine düşürülmesi son derece önemlidir. Bu durumun gerçekleştirilebilmesi için; enflasyonun önemli nedenlerinden birisi olan enerji maliyetlerini düşürmeye yönelik alternatif ve milli enerji kaynaklarına yönelmesi, tarımsal üretimde verimliliği artıracak uygulamaların (etkin sulama sistemleri, modern ekim yöntemleri gibi) hassasiyetle ve bilinçli bir şekilde uygulanması, Yeni Hal Yasası ile çiftçiden son kullanıcıya kadar gelen gıda ürünlerinin fiyat kontrollerinin titizlikle kontrol edilerek denetiminin yapılması ve pandemiden dolayı kırılgan tedarik zincirinin sağlanması ve mevcut aksaklıkların giderilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, U. S. (2007). "Üç Dönem Üç Ekonomi". Önsöz Basım Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Ay, Ahmet "Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye'de Büyüme", *Türkiye Ekonomisi Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ed. Ahmet Ay, Çizgi Kitabevi, Konya.
- AY, A. ve KARAÇOR, Z. (2006). "2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 16, 67-86.
- BORATAV, K. (2003). "Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002". Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, s.85.
- COŞAR, N. (2005). "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi*, 60-1, Ankara.
- ÇAVIDAR, T. (1992). "Türkiye'de Liberalizm (1860-1990)". İmge Kitabevi, Yayın No:41, Ankara.
- DİKKAYA, M. ve ÖZYAKIŞIR, D. (2008). "Türkiye Ekonomisinde Yeni Arayışlar: 1946- 1960 Dönemi". *Türkiye'nin Ekonomi Politikası (1923-2007)*, Editörler: Mehmet Dikkaya, Deniz Özyakışır, Adem Üzümcü, Orion Kitabevi: 55, Ankara.
- ERDEM, E.; ŞANLIOĞLU, Ö. ve İLGÜN M. F. (2009). "Türkiye'de Hükümetlerin Makro Ekonomik Performansı (1950-2007)", Detay Yayıncılık, Ankara.
- ASLAN, E. (2006). "Türkiye Ekonomisi". Ekin Kitabevi, Ankara.
- GÜRSOY, M. (2009) "Ekonomik ve Finansal Krizler Dünü ve Bugünü". MG Yayınları, İstanbul.
- KARAÇOR, Z. (2007). "Enflasyon Kültür ve Geleneği: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Analiz". *Türkiye Ekonomisi Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Editör: Ahmet Ay, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- KARLUK, S. R. (2007). "Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm". Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- KEPENEK, Y. ve YENTÜRK, N. (2005). "Türkiye Ekonomisi". Genişletilmiş ve Geliştirilmiş 18. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KILIÇBAY, A. (1984). "Türk Ekonomisinde Enflasyonun Anatomisi". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Fakülte Yayın No:507, İstanbul.
- KOL, E. N. ve KARAÇOR, Z. (2012). "2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri", *Maliye Dergisi*, Sayı 162, Ocak -Haziran, 379-395.
- ÖÇAL, T. (2005). "Türkiye Ekonomisi". 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- PARASIZ, İ. (2004). "Türkiye Ekonomisi". Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- ŞAHİN, H. (2007). "Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu". Yenilenmiş 9. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- TAŞAR, M. O. (2010). "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi". *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Niğde, Cilt:3, Sayı:1, 76-97.

- TECER, M. (2003). “*Türkiye Ekonomisi*”. Birinci Basım, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- TOKGÖZ, E. (2004). “*Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*”. 7. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.
- TURAN, Z. (2011). “Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Niğde, Cilt: 4, Sayı: 1, 56-80.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/Turkiye-Ekonomisinde-Haftalik-Gelismeler-ve-GenelGorunum-Raporu_18032022.pdf
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI (TCMB), *Enflasyon ve Fiyat İstikrarı*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi, Ankara 2013.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI (TCMB), *Enflasyon Raporu 2022-II*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi, Ankara 2022.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK), *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No:4361, Ankara 2014.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ KALKINMA BAKANLIĞI, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Kalkınma Bakanlığı, Ankara 2015.
- ULUDAĞ, İ. ve ARICAN E. (2003). *Türkiye Ekonomisi Teori-politika-Uygulama*. Der Yayınları, Yayın No:354, İstanbul.
- YENAL, O. (2003). “*Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*”. 1. Basım, Homer Kitabevi, İstanbul.

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'DE COVID-19 SALGINININ ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Burcu KILINÇ SAVRUL¹¹

Gülistan CAN¹²

1. GİRİŞ

İlk defa Çin'in Wuhan kentinde 1 Aralık 2019 tarihinde ortaya çıktığı tahmin edilen koronavirüs salgını kısa bir sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Günümüze kadar, 548 milyon kişiye bulaştığı, 6,34 milyon kişinin ölümüne sebebiyet verdiği ortaya konmuştur (<https://www.worldometers.info/coronavirus>, 2021).

COVID-19 salgınının, insan sağlığı üzerindeki etkilerinin yanı sıra ekonomik faaliyetler üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Pandeminin ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, ticaret gibi birçok parametrenin üzerinde olumsuz etkisi olmaktadır.

Pandeminin makroekonomik parametreler arasında en etkili olduğu unsurlardan biri de enflasyondur. Enflasyon en genel haliyle, mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen sürekli artışı ifade etmektedir. Enflasyon yatırımcılar, tüketiciler, üreticiler, tasarruf sahipleri ve hükümetler için önemli bir problem haline gelebilmektedir. Enflasyon kısa vadede yatırım varlıkları için olumsuz olabilirken uzun vadede satın alma gücünü negatif yönde etkilemektedir. Enflasyon genel olarak, mal ve hizmete olan talep fazlalığından ya da mal ve hizmet üretimindeki arz düşüklüğünden kaynaklanabilmektedir. Enflasyon, Tüketici Fiyat Endeksine göre belirlenmektedir. TÜFE'de yaşanan değişimler, mal ve hizmetlerdeki artış oranına işaret ediyorsa enflasyon, tam tersi olarak düşüş oranını yansıtıyorsa deflasyon olduğu durumu ifade etmektedir.

COVID-19 pandemisi ve enflasyon ilişkisinin temeli, salgının önlenmesine yönelik sokağa çıkma, hareketlilik kısıtlamaları ve sosyal mesafe kuralları gibi

¹¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, BİİBF, İktisat Bölümü, kilincburcu@hotmail.com

¹² Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, BİİBF, İktisat Bölümü, glstncn.17@gmail.com

önlemlerin ekonomi üzerinde oluşturduğu baskıya dayanmaktadır. Tüm bu kısıtlamalar hanehalkının tüketim alışkanlıklarının miktarını ve yönünü değiştirmiştir. Tüketim harcamalarında ciddi oranlarda düşüş yaşanmıştır. Diğer yandan pandeminin hafiflemesi ile talep patlaması, tedarik zincirinde yaşanan problemler, hammaddeye erişimdeki sorunlar arz ve talep yanlı enflasyon artışına neden olmuştur.

COVID-19 salgınını kontrol altına almaya yönelik önlemler, ekonomik faaliyetlerin büyük oranda zarar görmesine sebep olmuştur. COVID-19 ile birçok endüstri faaliyetlerini durdurmuş ya da ara vermiştir. Hükümetler destek programlarını finanse edebilmek için önemli düzeyde bütçe açıkları vermiştir. Bunun yanı sıra, pandeminin etkilerinin giderilmesi için uygulanan politikalar işsizlik, GSYİH düşüşü, vergi gelirlerinin düşmesi ve şirket iflasları gibi problemleri beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 salgınının enflasyon üzerindeki etkilerini incelemektir. İlk olarak, tarihsel süreçte ortaya çıkan pandemiler ve COVID-19 mevcut durum analizi incelenmiş, sonrasında pandemi ve enflasyon ilişkisine yer verilmiştir. Akabinde, Türkiye’de COVID-19 sürecinin enflasyon üzerinde yarattığı etkilere değinilmiştir. Son kısımda da sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE PANDEMİLER VE COVID-19 MEVCUT DURUM ANALİZİ

Salgın hastalıklar geçmişten günümüze insan hayatını ekonomik, sosyal, psikolojik yönlerden etkileyen önemli olaylardır. Tarih boyunca dünya, çok sayıda salgın hastalığa şahit olmuştur. Yakın dönemde ortaya çıkan salgınları şu şekilde sıralamak mümkündür: HIV/AIDS (1981-), SARS (2002-2004), Domuz Gribi (2009-2010), EBOLA (2014- 2016), MERS (2015-) (Türk vd., 2002: 623).

Tarihsel süreç boyunca ortaya çıkan salgın hastalıklar ve tahmini ölüm sayıları sayılarını Tablo 1’de incelemek mümkündür.

Tablo 1. Tarihsel Süreç Boyunca Ortaya Çıkan Salgınlar ve Neden Oldukları Ölümler

Zamanı	Adı	Tahmini Ölüm Sayısı
165-180	Antonie Salgını	5 milyon
541-542	Birinci Veba (Justinianus) Salgını	30-50 milyon
735-737	Japonya Çiçek Salgını	1 milyon
1347-1351	İkinci Veba Salgını	200 milyon
1520-	Yeni Dünya Çiçek Salgını	56 milyon
1629-1631	İtalya Vebası	1 milyon
1665-	Londra Büyük Vebası	100 bin
1817-1923	Kolera Pandemileri 1-6	> 1 milyon
1885-	Üçüncü Veba Salgını	12 milyon
1800 sonu	Sarı Humma Salgını	100-150 bin
1889-1890	Rus Gribi	1 milyon
1918-1919	İspanyol Gribi	40-50 milyon
1957-1958	Asya Gribi	1,1 milyon
1968-1970	Hong Kong Gribi	1 milyon
1981- Günümüz	HIV/AIDS	> 35 milyon
2002-2004	SARS	770
2009-2010	Domuz Gribi	200.000
2014-2016	Ebola	11.000
2015-Günümüz	MERS	850
2019-Günümüz	COVID-19	6.323.405 (07.05.2022)

Not: COVID-19 tahmini ölüm sayısı yazarlar tarafından güncellenmiştir.

Kaynak: (Türk vd., 2020: 614-615).

Tablo 1’de tarihsel süreç boyunca kayıt altına alınan ve çok sayıda ölüme neden olan hastalıklar yer almaktadır. Bunların ilki MS 165-180 döneminde görülen Antonie Salgını’dır. Bu salgını, 541-542’de Birinci Veba, 735-737’de Japonya Çiçek’i, 1347- 135’de İkinci Veba, 1520’de Yeni Dünya Çiçek’i, 1629-1631’de İtalya Vebası, 1665’de Londra Büyük Vebası, 1817-1923’te Kolera Pandemileri, 1885’te Üçüncü Veba, 1800’lerde Sarı Humma, 1889-1890’da Rus Gribi, 1918-1919’da İspanyol Gribi, 1957-1958’de Asya Gribi, 1968-1970’de Hong Kong Gribi, 1981’de ortaya çıkan HIV/AIDS, 2002-2004’te SARS, 2009-2010’da Domuz Gribi, 2014-2016’da Ebola, 2015’de ortaya çıkan MERS ve ilk defa 2019’da ortaya çıkan ve günümüzde devam eden Koronavirüs salgını izlemiştir (Can ve Kılıç, 2021: 19).

COVID-19 dünyanın yakın geçmişte yaşamış olduğu en büyük krizlerdendir. Pandemi ile birlikte tecrit, sosyal mesafe, sokağa çıkma yasakları gibi çeşitli kısıtlamalar uygulamaya konmuştur. Bu kısıtlamalar, pek çok sektörde ekonomik faaliyetleri aksatarak durma noktasına getirmiştir. Dolayısıyla ortaya faiz ve enflasyon artışları, kamu finansman açıkları gibi olumsuz durumlar çıkmıştır. Faiz oranlarının artması, tasarruf yatırım düzeyinin düşmesine, enflasyonda yaşanan artışın da sermayenin erimesine yol açtığı görülmüştür. Yüksek

faiz ve enflasyon oranları, üretimin düşmesine, işsizliğin artmasına, ihracatın düşmesine ve dolayısıyla dış ticaret dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Cari açık ve ekonomik daralma ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere sahiptir (Akalin, 1994: 24). Pandemiye önlemeye yönelik alınan kararların ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği süreç boyunca ortaya konmuştur.

Koronavirüs salgını süresince, tedarik zincirinde yaşanan problemler nedeniyle arz şoku, talebin piyasaya dahil edilememesinden kaynaklı olarak yaşanan talep şoku, işsizlik oranındaki yükselişler, sağlık harcamalarındaki artışlar ve sağlık sistemi üzerindeki baskının artması, finans sektöründe yaşanan sıkıntılar gibi çok sayıda sorunla karşılaşmıştır (Eryüzlü, 2020; 13-14).

Koronavirüsün etkileri sektörel olarak incelendiğinde, en çok etkilenen sektörler petrol ve tarım ürünleri olurken, bu sektörleri üretim endüstrisi takip etmiştir. Üçüncül sektörler ise, otelcilik, emlak ve konut, eğitim, sağlık ve ilaç endüstrisi, finans endüstrisi, turizm ve havacılık, gıda sektörü, bilgi teknolojisi, spor endüstrisi ve medya ve araştırma geliştirmedir (Nicola vd., 2020).

COVID-19'un sosyal, politik ve ekonomik olayları önemli düzeyde etkileyen özellikleri olduğu görülmüştür. COVID-19 salgınının etkileri ülkeler arasında benzer sonuçlara sahiptir (Farre vd., 2020, s. 6).

Dünya tarihinde pek çok ekonomik kriz yaşanmıştır. COVID-19 krizi genellikle diğer krizler arasında en çok 2008 yılında ABD'de konut piyasasında ortaya çıkan ve kısa vadede tüm dünyaya yayılmış olan Küresel Finansal Kriziyle karşılaştırılmaktadır. Ancak bu iki kriz birçok açıdan birbirinden farklıdır. En önemli farkı, iki kriz öncesi ekonomik durumdaki farklılıklardır. COVID-19 öncesi bankacılık sektörü yeterli sermaye yapısına sahip ve ekonomik denge iyi durumdayken 2008 krizi öncesi bu durum söz konusu değildir. Diğer yandan, pandeminin farklı gelire sahip ülkeleri ayırmaksızın tüm dünya ülkelerinde yaşanması, ekonomi teşviklerinin uygulanabilirliğinin COVID-19'da salgını önlemek için alınan önlemlerin krizi daha da derinleştirmesi açısından diğer krizlerden farklıdır (WTO, 2020a: 2-3; Fernandes, 2020: 5).

3. COVID-19 SALGINININ ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dünyanın neredeyse tamamında uzun süredir varlığını devam ettiren COVID-19 krizi, sağlığın yanı sıra ekonomi üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Dünya ekonomisi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve hükümetler gibi birçok oluşumun COVID-19 pandemisine cevap verememesi nedeniyle yüksek enflasyon ile ağır hasar almıştır (Ruiz Estrada, 2021: 203).

COVID-19 pandemisi 2020 ve 2021 yılları için küresel boyutta enflasyonist ortamlara neden olmuştur. Pandeminin hızla yayılması dünya ekonomisini

önemli ölçüde etkilemiştir. Dünyada 2020 yılında %1,9 ve 2021 yılında %3,4 oranında enflasyon kaydedilmiştir. Diğer yandan 2019 yılında ortalama %2,2 oranında enflasyon tespit edilmiştir (Dünya Bankası, 2022).

COVID-19 pandemisinin etkilerini hemen enflasyonist ya da deflasyonist olarak sınıflandırmak zor olmuştur (Cochrane 2020: 40; Binder 2020: 725). Bir yandan özellikle seyahat, eğlence gibi sektörlerdeki tüketici talebinde yaşanan düşüşler ve uzun süreli ekonomik yavaşlamalar enflasyonun aşağı yönlü bir seyir izlemesine yol açmıştır. Bunun sağlaması çekirdek enflasyon ile yapılmıştır. 2020 yılının Mart, Nisan ve Mayıs aylarında çekirdek enflasyon sırasıyla %0,1, %0,4 ve %0,1 oranında gerçekleşmiştir. Mart ayında meydana gelen düşüş, 1957 yılından itibaren yaşanan yalnızca 10 düşüşten biridir. Diğer yandan, COVID-19 pandemisi kaynaklı kısıtlamalar tedarik zincirinde meydana gelen kopmaların, FED bilançosunda yaşanan aşırı genişleme ve hükümet borçlarındaki artışın enflasyonun artış yönünde bir seyir izleyeceği beklentisini oluşturmuştur. Ek olarak, ekonomide meydana gelen bir kötüleşme durumu, hanehalklarında enflasyonun yükseliş trendine gireceği yönünde bir beklenti oluşmaktadır (Kamdar 2019: 9; Candia vd., 2020: 23; Kamdar 2019: 29).

Genellikle pandemilerin başlangıçlarında deflasyonist baskılar meydana gelmektedir. Bunun nedeni; iyileşme gerçekleşene kadar bir risk yükselişi söz konusu olmasıdır. COVID-19 salgını esnasında dolaşımda büyük miktarlarda para bulunmamaktadır. Çünkü, ekonomik aktivitedeki azalma talepte ve dolaşımdaki para miktarında azalmaya sebep olmuştur. Bu da deflasyona yol açmıştır. Enflasyon ise büyük ölçüde hükümet politikalarına bağlıdır. Çeşitli uygulamalar ile pandeminin kısa sürmesi durumunda deflasyon önlenecek, uzun sürmesi durumunda ise deflasyon artacaktır.

Diğer yandan, devletin sağlık hizmetlerine aktardığı miktarlar ekonomi üzerinde önemli baskılar oluşturmaktadır. Sağlık kaynaklı bir kriz olan COVID-19 krizi bir sarmal olarak karşımıza çıkmaktadır. Pandeminin durdurulması için yapılan sağlık harcamalarındaki artış ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Sağlık harcamalarının yapılacak herhangi bir kısıtlama pandemiyi daha da derinleştirerek ekonomiyi negatif yönde etkileyecektir.

Pandeminin ekonomik boyutunun kayıplarını gidermeye yönelik olan politikalar ise işsizlik, GSYİH düşüşü, vergi gelirlerinin düşmesi ve şirket iflasları gibi yüksek maliyetlere neden olmaktadır. Ancak devletin karantina, tecrit gibi önemleri kaldırarak ekonomide iyileşme sağlamaya çalışması gelişmiş ülkelerin başarı elde etmiş politikaları ile uyuşmamaktadır. Diğer yandan, hükümet bireylere ve şirketlere sübvansiyon ve gelir desteği sağlaması durumunda, ekonomik olarak karşılaşılabilecek bunalım düzeyinin düşeceği ortaya konmuştur (Bresser-Pereira, 2020: 241).

Enflasyon üzerindeki en belirleyici faktörlerden biri enflasyon beklentisidir. Pandeminin enflasyonist sonuçlar doğurmaya başlaması ile enflasyon beklentisinde artış gözlenmiştir. Enflasyon beklentisi, borçlanma, tasarruf, tüketim gibi kararların belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla gerçekleşen enflasyon üzerinde doğrudan etkilidir. Bu nedenle, enflasyon beklentileri politika yapıcılar için önemli bir değişken haline gelmektedir. Bir kriz esnasında enflasyonda meydana gelen değişimlerin izlenmesi, maliye ve para politikalarında yapılacak değişikliklerin reel ekonomiye yansımaları öngörmek için oldukça önemlidir (Armantier vd., 2021: 443; Akcan, 2019: 240).

Pandemi esnasında hanehalkının tüketim tercihlerinde de önemli değişimler meydana gelmiştir. Söz konusu değişimler ile enflasyonun doğru tahmin edilebilmesi güçleşmiştir. Enflasyon, bir önceki yıl ölçülen tüketim yapısı referans alınarak ölçülen mal ve hizmet sepetinin ortalama yıllık fiyat değişimini vermektedir. Söz konusu sepetin yapısı tüketim kalıplarındaki değişim doğrultusunda, bir yıldan diğerine az miktarda değişir. Ancak, pandemi esnasında tüketim sepeti yapısında meydana gelen büyük değişim enflasyonun doğru hesaplanmasına engel teşkil etmiştir. Karantina uygulamaları sırasında, genel tüketim büyük ölçüde düşmüştür. Özellikle konaklama, akaryakıt, ulaşım gibi harcama kalemlerinde büyük düşüşler görülmüştür. Öte yandan gıda kaleminde artış yaşanmıştır (Gautier vd., 2020: 2).

Dünyada COVID-19 döneminin enflasyon oranlarında meydana getirdiği değişimin daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için G7 gibi ülke gruplarında gerçekleşen enflasyon oranlarına aşağıda yer alan Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. G7 Ülkelerine Enflasyon Oranları (2019-2021)
(Yüzdellik Değişim Oranları)

Ülke/Yıl	2019	2020	2021
Kanada	1,95	0,72	3,40
Fransa	1,11	0,48	1,64
Almanya	1,45	0,51	3,14
İtalya	0,61	-0,14	1,87
Japonya	0,47	-0,02	-0,23
Rusya Federasyonu	4,47	3,38	6,69
Birleşik Krallık	1,74	0,99	2,52
ABD	1,81	1,23	4,70

Kaynak: IMF

Tablo 2’de G7 ülkelerine ait enflasyon oranları verilmiştir. Tablo incelendiğinde Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve ABD’de 2019 yılındaki enflasyon oranları 2020 yılına geldiğinde tüketim alışkanlıklarının yönü ve mik-

tarında meydana gelen değişimlerle birlikte 2020 yılında düşüş trendine girmiştir. 2021 yılında ise, pandeminin hafiflemesi ile talep patlaması ve tedarik zincirinde meydana gelen aksamalar, hammaddeye ulaşımdaki zorluklar üretim miktarını düşürmüş ve arz-talep yanlı gelişen bir enflasyon artışı yaşanmıştır. Japonya’da ise, enflasyon dünya genelinin aksine düşüş trendine girmiştir.

4. TÜRKİYE’DE COVID-19 SALGINININ ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bütün Dünya ülkelerinde görülen COVID-19 salgını Türkiye’de de ilk olarak 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. COVID-19 salgınının yayılmasını önlemek ve ekonomi, sağlık üzerindeki etkilerini azaltmak için çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu noktadan hareketle ilk olarak TCMB politika faizini düşürerek para politikası tedbirlerini yürürlüğe sokmuştur. Merkez Bankası bir hafta vadeli faiz oranını %10.75’ten %9.75’e düşürmüştür. Bunun yanı sıra, çeşitli politika kararları da alınmıştır. Bankaların ihtiyaç duydukları tüm likiditenin verilmesi, ihracat ve döviz kazandırıcı hizmetlerin reeskont kredilerine yönelik vade uzatımı olanağının verilmesi, reel sektöre yönelik olan kredi akımını devam ettirmek için bankalara hedefli likidite imkanlarının tanınması, Ekonomik İstikrar Kalkanı isminde bir destek paketi uygulamaya konulması gibi çok çeşitli önlemler de alınmıştır (Çetin, 2020: 344-345). Tüm bu önlemler Türkiye’de enflasyon oranları üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak belirleyici olmuştur.

Pandemi, kriz gibi olağanüstü durumlarda, arz ve talep şoklarının yaşandığı dönemlerde enflasyon oranlarının hesaplamasındaki veri kullanımı konusu önem arz etmektedir. TÜİK tarafından enflasyon sepeti ve ana harcama gruplarının ağırlıkları pandemi öncesi Şubat 2020’de hesaplanmıştır. Dolayısıyla, enflasyon hesaplanmasında gecikmeli veriler kullanılmaktadır. Pandemi gibi olağandışı durumların olmadığı dönemlerde beklenen ve gerçekleşen enflasyon arasında çok fark bulunmamaktadır. Ama koronavirüs gibi kriz dönemlerinde, belirlenen ağırlıkların tüketim kalıplarındaki değişiklikleri göstermesi zordur (Kaymaz, 2021: 744).

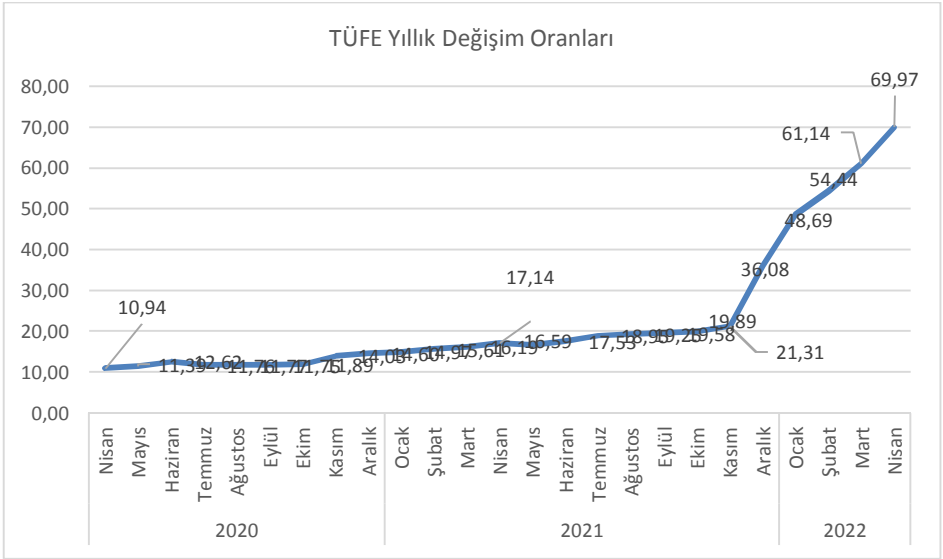
Tüketici Fiyat Endeksi değişim oranları Tablo 3’de yer verilmiştir. Türkiye’de pandeminin 2019 Mart ayında başlaması ile beraber Nisan ayları baz alınarak karşılaştırılması yapılmıştır. Değişim oranları incelendiğinde; 2020-2021 yılları arasındaki TÜFE değişim oranı ile 2021- 2022 yılları arasında önemli yüzdelik değişim farkları bulunmaktadır. Bir önceki yılın aynı ayına göre, sırayla 2020, 2021 ve 2022 Nisan ayı değişim oranları %10,94, %17,14 ve %69,97 olarak belirtilmiştir. On iki aylık ortalama ise 12,66, 13,7 ve 34,45 ile 2021’den 2022’ye artan oranda bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. TÜFE Değişim Oranı (%), Nisan 2022

	Nis 22	Nis 21	Nis 20
Bir Önceki Aya Göre Değişim Oranı	7,25	1,68	0,85
Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim Oranı	31,75	5,45	3,16
Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim Oranı	69,97	17,14	10,94
On İki Aylık Ortalamalara Göre Değişim Oranı	34,46	13,70	12,66

Kaynak: TÜİK

Aşağıdaki Grafik 1’de yıllık TÜFE yüzde değişim oranları verilmiştir. Grafik incelendiğinde, 2020 Nisan ve 2021 Kasım ayları arasında yükseliş trendinde olan enflasyon %10,94’ den %21,31’e çıkmıştır. Bu tarihten itibaren, pandeminin hafiflemesi ile talep patlaması ve tedarik zincirinde meydana gelen aksamaların ve hammaddeye ulaşımdaki zorlukların üretimi düşmesi enflasyon oranlarında sıçrayışa neden olmuştur. Ocak 2022’de %36,08 olan oran, Nisan 2022’de 69,97 seviyesine yükselmiştir.

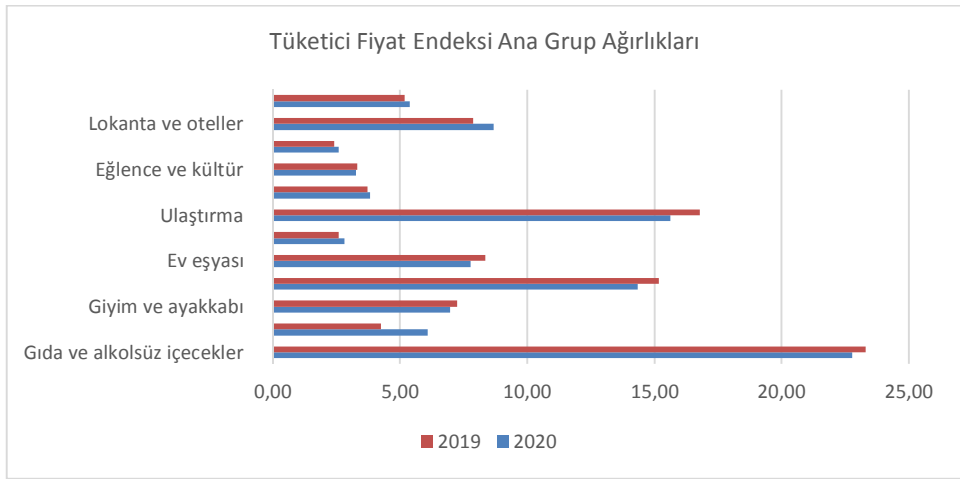
Grafik 1. TÜFE yıllık değişim oranları (%), Nisan 2022

Kaynak: TÜİK

Harcama gruplarının ağırlıklarında meydana gelen değişimlerin hesaplanması ile elde edilen enflasyon oranları, kriz, salgın gibi olağanüstü ani harcama değişimlerinin meydana geldiği dönemlerde hanehalkının gelirini hangi harcama kalemlerine ayırdığını gösterme konusunda yetersizdir. COVID-19 pandemisi ile beraber hanehalkının çalışma düzeni, yaşam şekli, harcama kalemleri değişmiştir. Toplam harcamaları oluşturan kategorilerin payı büyük ölçüde değişim geçirmiştir (Kaymaz, 2021: 745).

Aşağıda yer alan Şekil 1’de pandemi öncesi ve pandemi dönemi tüketim alışkanlıklarının kıyaslanabilmesi için 2019 ve 2020 yılına ait ana harcama gruplarına yer verilmiştir. Çeşitli mal ve hizmetler, lokanta ve oteller, eğitim, eğlence, haberleşme, sağlık, alkollü içecekler ve tütün gibi harcama kalemlerinde yapılan tüketimin 2020 yılında 2019 yılına göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Diğer yandan ulaştırma, ev eşyası, konut, giyim ve ayakkabı ve gıda ve alkolsüz içecekler gibi ana harcama gruplarında 2020 yılında 2019 yılına kıyasla düşüş yaşanmıştır.

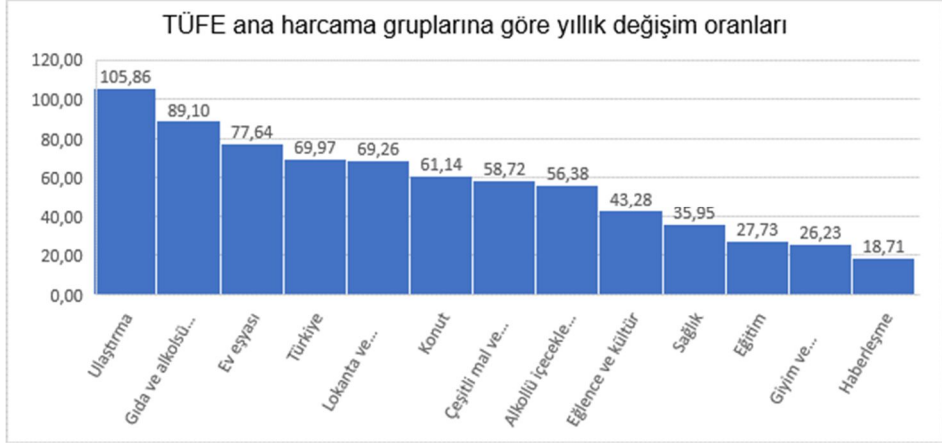
Şekil 1. 2019-2020 Tüketici Fiyat Endeksi Ana Grup Ağırlıkları (%)

Kaynak: TÜİK

TÜFE ana harcama gruplarına göre yıllık değişim oranları incelendiğinde ise, en yüksek artışın %105,86 ile ulaştırma ana grubunda gerçekleştiği görülmektedir. İkinci %89,10 ile gıda ve alkolsüz içecekler olurken üçüncü grup ise, ev eşyası olmuştur. Yıllık en düşük artışın görüldüğü grup ise, %18,71 ile haberleşme olmuştur. Bunu %26,23 ile giyim ve ayakkabı, %27,73 ile eğitim takip etmiştir.

Grafik 2. TÜFE ana harcama gruplarına göre yıllık değişim oranları (%), Nisan 2022

Kaynak: TÜİK

Aşağıda yer alan Tablo 4'te Nisan 2022'de çeşitli harcama grubu ağırlıklarına, bir önceki aya göre, bir önceki yılın aralık ayına göre, bir önceki yılın aynı ayına göre, on iki aylık ortalamalara göre değişim oranlarına yer verilmiştir. Harcama grubunda en büyük paya, 25,32 ile gıda ve alkolsüz içecekler sahip olurken en küçük pay 2,03 ile eğitime ait olmuştur. On iki aylık ortalama değişim oranına göre, en büyük değişim pandeminin hafiflemesinin mobilitelerde artış meydana getirmesiyle birlikte %49,07 ile ulaştırmada olmuştur. En düşük on iki aylık ortalama değişim ise, %8,77 ile haberleşmeye aittir.

Tablo 4. Ana harcama gruplarının genel endeksteki aylık ve yıllık değişime olan etkisi (%), Nisan 2022

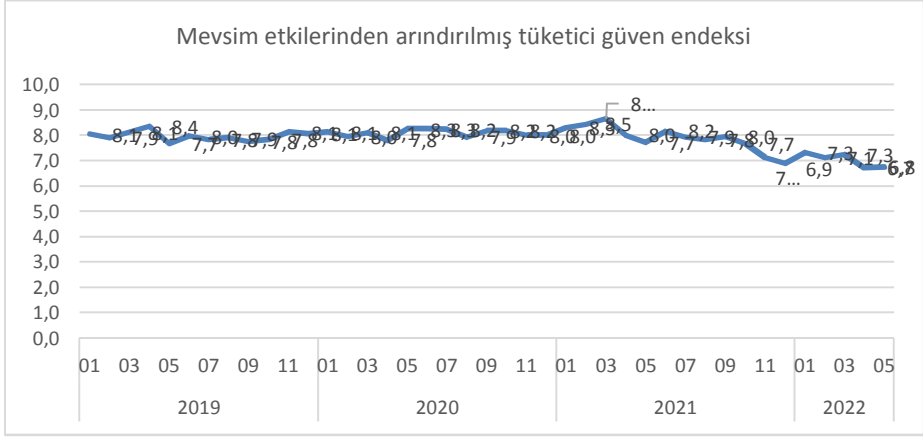
	Harcama grubu ağırlıkları	Bir önceki aya göre değişim oranı	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı	On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)
Türkiye (TÜFE)	100,00	7,25	31,71	69,97	34,46
Gıda ve alkolsüz içecekler	25,32	13,38	42,76	89,10	42,84
Alkollü içecekler ve tütün	4,31	4,02	32,35	56,38	20,55
Giyim ve ayakkabı	6,42	6,96	8,93	26,23	14,78
Konut	14,12	7,43	32,03	61,14	31,70
Ev eşyası	8,86	4,92	30,77	77,64	40,53
Sağlık	3,24	1,31	26,32	35,95	23,71
Ulaştırma	16,80	5,12	38,41	105,86	49,07
Haberleşme	3,78	2,87	10,63	18,71	8,77
Eğlence ve kültür	3,06	3,21	18,53	43,28	22,85
Eğitim	2,03	2,89	15,26	27,73	17,25
Lokanta ve oteller	7,11	6,95	28,58	69,26	36,74
Çeşitli mal ve hizmetler	4,96	0,93	21,31	58,72	31,15

Kaynak: TÜİK

Salgını önlemek için uygulanan kısıtlamalar tüketici harcamaları üzerinde oldukça etkili olmuştur. Tüketim harcamalarında meydana gelen düşüşün önemli itici gücü, tüketici güvenidir. Geleceğe yönelik belirsizlik içerisinde bulunan hanehalkı, bunu tüketimine yansıtarak harcamalarının miktarını ve yönünü değiştirmiştir.

2019-2022 dönemine ait mevsim etkilerinden arındırılmış tüketici güven endeks verileri incelendiğinde genel seyir üzerinde takip eden endeks Mart 2021’de salgının etkilerinde düşüş meydana gelmesi ile artış göstermiş sonrasında tekrar düşüş trendine girmiştir. Kasım 2021’de enflasyon oranlarında yaşanan sıçrayışla beraber tüketici güven endeksi daha yüksek oranda düşmeye devam etmiştir.

Grafik 3. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Tüketici Güven Endeksi, Mayıs 2022

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de COVID-19 salgınının enflasyon üzerindeki etkileri TÜFE değişim oranı, tüketici fiyat endeksi ana grup ağırlıkları, ana harcama gruplarının genel endekste ki aylık ve yıllık değişim oranları, tüketici güven endeksi gibi veriler yardımıyla inceleme altına alınmıştır. Bu doğrultuda, ekonomi üzerinde ciddi baskı oluşturan enflasyonun dizginlenmesine yönelik Uluslararası Para Fonu (2020) ve Dünya Bankası (2020) tarafından; sağlık hizmetlerine fon aktarımını artırmak, merkez bankalarının ana kontrolleri, kamu hizmetlerinde sübvansiyonları artırmak, vergi indirimi ve acil durumlar için mali kurtarma paketleri gibi çeşitli ekonomi politika önerilerini dikkate almak önem arz etmektedir. Söz konusu politika önerileri sadece yüzeysel problemlere sahip ülkelerde işe yararmıştır. Bunun yanı sıra bu politika önerileri bir dizi probleme çözüm niteliğinde olmuştur. Söz konusu problemler; uluslararası sermaye hareketsizliği, hızla artan kamu harcamaları, kısa vadede para birimlerinde meydana gelen hızlı değer kaybı, savunmasız ticaret ve üretim yapısı ve dış borcun hızla artması olarak sıralanabilmektedir (Ruiz Estrada, 2021: 203).

5. SONUÇ

Küresel boyutta etkileri süren COVID-19 salgınına durdurmak için alınan tectrit, sokağa çıkma ve sosyal mesafe kuralları gibi tedbirler ekonomi üzerinde ciddi baskılar oluşturmuştur. Büyüme, işsizlik, ticaret gibi birçok parametrenin üzerinde olumsuz etkisi olan pandeminin makroekonomik göstergelerden enflasyon üzerindeki sarsıcı gücü kaçınılmaz olmuştur. Hükümetlerin uyguladıkları

ekonomi politikaları pandeminin başlangıcında deflasyonist etkilere sebep olmasına rağmen tedarik zincirinde yaşanan problemler, hammaddeye ulaşım zorlukları, kısıtlamaların kaldırılması ile talepte yaşanan önemli artış hem arz hem de talep yönlü enflasyona neden olmuştur.

Pandeminin ilk dönemlerinde ekonomik aktivitede meydana gelen azalma ile talepteki ve dolaşımdaki para miktarındaki azalış ile oluşan deflasyonist etkileri hafifletmek için yapılabilecek uygulamalardan biri olarak, özel sektör borçlanma kısıtlarını gevşetmek düşünülebilirdi. Bu gevşemeyle, sermaye fiyatlarının artması ile sermayeyi ortadan kaldırmak yerine tüketimi yumuşatmak için borçlanma yoluna gidilebilirdi. Bu yöntem pandeminin başlarında deflasyonu önleyebilir ancak pandeminin uzun sürmesi bu yöntemi başarısız kılarak deflasyonu daha da arttırabilirdi. Diğer yandan gelirin yeniden dağıtımını da deflasyonist etkileri hafifletmek için etkili yöntemlerdendir. Gelirin yeniden dağıtımını finanse etmek amacıyla vergilerin yükseltilmesi yolu seçilebilmektedir. Böylece, riskler ve eşitsizlik azalacağı için deflasyonist etkiler azalabilecektir.

COVID-19 salgının hafiflemeye başlaması ile deflasyonist etkilerin yerini enflasyonist etkilere bıraktığı gözlenmiştir. Enflasyonist etkiler daha çok hükümet politikalarına bağlıdır. Sağlık kaynaklı bir kriz olan COVID-19 krizi bir sarmal olarak karşımıza çıkmaktadır. Salgının durdurulmasına yönelik politikalar ekonomi üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Diğer yandan, ekonomi üzerindeki baskıyı düşürmek için sağlık harcamalarını azaltmak, pandeminin daha da derinleşmesine ve ekonominin olumsuz etkilenmesine yol açacaktır.

Enflasyonun önlenmesine yönelik Uluslararası Para Fonu (2020) ve Dünya Bankası (2020) çeşitli politika önerilerinde bulunmuştur. Bunlar; kamu hizmetlerinde sübvansiyonları artırmak, vergi indirimi, merkez bankalarının ana kontrolleri, acil durumlar için mali kurtarma paketleri ve sağlık hizmetlerine fon aktarımını artırımı gibi çeşitli ekonomi politikaları önermiştir (Ruiz Estrada, 2021: 203). Enflasyonun en belirleyici unsurlarından biri de, enflasyon beklentileridir. Uzun vadeli para politikası hedefleri ile tutarlı kalabilmesi sağlamak için bu konu politika yapıcılar tarafından dikkatle izlenmelidir. Ek olarak, enflasyonun dizginlenmesinde para politikaları ile uyumlu maliye politikaları uygulanması da önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- TÜRK, A.; BİNGÜL, B. A. & AK, R., (2020). Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences 2020 Special Issue*, 612-632.
- AKALIN, G., (1994). Kamu Kesimi Finansman Açıkları ve Ekonomik Dengeler Üzerine Etkileri, X. Türkiye Maliye Sempozyumu, 17-31. Erişim Tarihi: 12.03.2022. http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2016/11/Maliye-Sempozyumu_10.pdf
- AKCAN, A.T. (2019). Mortgage Krizi Öncesi ve Sonrasında Enflasyon - Faiz Etkileşimi: Türkiye Örneği, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2019 7(4) 239-244.
- ARMANTIER, O., KOŞAR, G., POMERANTZ, R., SKANDALIS, D., SMİTH, K., TOPA, G., & VAN DER KLAUW, W. (2021). How economic crises affect inflation beliefs: Evidence from the Covid-19 pandemic. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 189, 443-469.
- BİNDER, C. (2020). Coronavirus fears and macroeconomic expectations. *Review of Economics and Statistics*, 102(4), 721-730.
- BRESSER-PEREIRA, L. C. (2020, July). Financing COVID-19, Inflation and the fiscal constraint. In *Forum for Social Economics* (Vol. 49, No. 3, pp. 241-256). Routledge.
- CAN, G. & KILIÇ, F. (2021). Türkiye'de COVID-19 Salgınının Tüketici ve Üretici Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 17-27.
- CANDIA, B., COIBION, O., & GORODNİCHENKO, Y. (2020). *Communication and the beliefs of economic agents* (No. w27800). National Bureau of Economic Research.
- COCHRANE, J. H. (2020). 12 Coronavirus monetary policy. *Economics in the Time of COVID-19*, 105.
- ÇETİN, A. C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Genel Ekonomik Faaliyetlere ve Hisse Senedi Borsa Endeksine Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(2), 341-362.
- ERYÜZLÜ, H. (2020). COVID-19 Ekonomik Etkileri Ve Tedbirler: Türkiye'de "Helikopter Para" Uygulaması. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3 (1), 10-19. DOI: 10.46737/emid.745621
- FARRE, L., FAWAZ, Y., GONZALEZ, L. & GRAVES, J. (2020). How the Covid-19 lockdown affected gender inequality in paid and unpaid work in Spain.
- FERNANDES, N. (2020), "Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on The World Economy". *Erişim Tarihi: 28.04.2022*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3557504.
- GAUTIER, E., ULGAZI, Y., VERTIER, P. (2020). Inflation and households' inflation expectations during the Covid -19 pandemic. <https://blocnotesdeleco.banque-france.fr/billet-de-blog/inflation-et-son-anticipation-par-les-menages-pendant-le-covid-19>. Erişim Tarihi: 11.04.2022
- IMF (2022). G7 Ülkelerine Enflasyon Oranları. <https://data.imf.org/?sk=4FFB52B2-3653-409A-B471-D47B46D904B5&slid=1485878855236>. Erişim Tarihi: 07.05.2022

- KAMDAR, R. (2018). The inattentive consumer: Sentiment and expectations. *Manuscript*. https://rupalkamdar.github.io/pdfs/Inattentive_Consumer.pdf.
- KAYMAZ, V. (2021). Covid-19 Enflasyon Sepeti. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (60), 735-753.
- NİCOLA, M., ALSAFİ, Z., SOHRABİ, C., KERWAN, A., AL-JABİR, A., İOSİFİDİS, C., & AGHA, R. (2020). “The Socioeconomic Implications of the Coronavirus Pandemic (COVID19)”, A Review. *International Journal of Surgery*, 78, 185-193.
- RUIZ ESTRADA, M. A. (2021). How much unemployment and inflation is going to be generated by COVID-19?. *Transnational Corporations Review*, 13(2), 202-210.
- RUIZ ESTRADA, M. A. (2021). How much unemployment and inflation is going to be generated by COVID-19?. *Transnational Corporations Review*, 13(2), 202-210.
- TUİK (2022). Tüketici Fiyat Endeksi. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Nisan-2022-45793>. Erişim Tarihi: 14.06.2022
- TUİK (2022). Tüketici Güven Endeksi. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Guven-Endeksi-Mayis-2022-45805&dil=1>. Erişim Tarihi: 22.06.2022
- World Bank (WB). (2020). Statistics Section. Retrieved from: <http://www.worldbank.org/depweb/english/modules/basicdata/datanotbasic.html>
- World Bank (2022). A Global Database of Inflation. <https://www.worldbank.org/en/research/brief/inflation-database>. Erişim tarihi: 04.06.2022
- WORLDOMETER (2022). Coronavirus Cases’ Data. <https://www.worldometers.info/coronavirus>. Erişim tarihi: 25.04.2022
- WORLD TRADE ORGANIZATION (WTO), (2020a). Trade Statistics And Outlook: Trade Set To Plunge As COVID-19 Pandemic Upends Global Economy. *Erişim Tarihi: 28.04.2022*. https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.pdf.

YEDİNCİ BÖLÜM

COVID-19 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ ENFLASYONUN TURİZM İŞLETMELERİNE ETKİLERİ

Mehmet POLAT¹³

1. GİRİŞ

SARS, Ebola ve H1N1 gibi son zamanlarda yaşanan salgınlardan farklı olarak, koronavirüs (COVID-19), sistemik bir küresel sağlık krizi, finansal kriz ve COVID-19 durgunluğu olarak bilinen ekonomik gerileme ile birlikte gelen dünyanın en ölümcül salgını olmaya devam etmektedir. COVID-19'un yayılmasını sınırlamak için dünya çapındaki hükümetler, ülkeleri içinde birtakım kısıtlamalar koyarak veya sınırlarına girişi yasaklayarak sert önlemler almıştır. Bu durum da küresel endüstri için, özellikle de küresel seyahat ve konaklama endüstrisi için büyük bir darbe ile sonuçlanmıştır (Fotiadis vd., 2021:1; Şerbetçi vd., 2021:2230). Yaşanan pandemi nedeniyle tatil rezervasyonları iptal edilmeye başlanmış ve belirsizliğin devam etmesinin yanında insanların yaşadığı korku bu olumsuz süreçlerin daha da uzamasına neden olmuştur. Seyahat kısıtlamaları nedeniyle başta hizmet sektörü ve diğer sektörler ciddi anlamda kriz yaşamış ve bu durum istatistiklere de yansımıştır.

UNWTO'nun (2020) verilerine göre uluslararası gelişler 2020'nin ilk çeyreğinde %22 düştü ve tüm yıl için %60 ila %80 arasında bir düşüş kaydetmesi ve bunun da yaklaşık 1 trilyon ABD Doları zarara yol açması beklenmektedir. Ayrıca, sosyal mesafe, birçok konaklama tesisinin faaliyetlerini durdurmak veya önemli ölçüde küçültmek zorunda kaldığı konaklama sektörünü baskı altına almıştır (Fotiadis vd., 2021:1). Bu nedenle, COVID-19 pandemisinin dünya çapında seyahat ve turizm sektörü üzerinde ciddi bir etkisi olacağına dikkat çekilmektedir (Chang vd., 2020:2).

Yaşanan salgın nedeniyle küresel piyasalardaki tüm sektörler olumsuz olarak etkilenmiştir. Ülkelerin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle birçok çalışan ya

¹³ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBMYO, Turizm ve Otel İşletmeciliği, polat.m@outlook.com

işinden ayrılmak zorunda kalmış ya da yarı zamanlı çalışma sistemine dahil olmuştur. Bu durum küresel piyasalardaki hemen hemen tüm sektörlerde üretim ve hizmetin aksamasına yol açmıştır. Bu nedenle arz talep dengesi bozulmuş ve fiyatlarda tüm dünyada bir artış yaşanmıştır. Fiyatlar genel düzeyindeki artış ise doğal olarak enflasyonun artmasına neden olmuştur.

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak yükselmesi ve insanların alım gücünün azalması anlamına gelmektedir. Hükümetlerin en büyük sorunlarından biri olan bu makroekonomik değişken insanların satın alma tercihlerini direkt olarak etkilemektedir. Enflasyonun yüksek olduğu toplumlarda yaşayan insanlar öncelikle zorunlu ihtiyaçlarını giderme yoluna gitmektedirler. Bu nedenle eğlence ve tatil ihtiyaçlarını erteleyebilmektedirler. Bu durum hizmet sektörünü olumsuz etkileyerek turizm işletmelerinin gelirlerini ciddi oranda azaltabilmektedir.

Bu bölümün amacı, COVID-19 (Koronavirüs) salgınından sonra oluşan enflasyonun turizm işletmelerine olan etkilerini değerlendirmektir. Özellikle Türkiye'deki enflasyonun diğer ülkeler ile kıyaslandığında daha fazla olduğu dikkate alındığında turizm işletmelerinin birçok açıdan olumsuz etkilenebileceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda hem turizm işletmeleri açısından hem de tüketiciler açısından enflasyon özelinde birtakım değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

2. TÜRKİYE'DE TURİZM İŞLETMECİLİĞİNİN ÖNEMİ

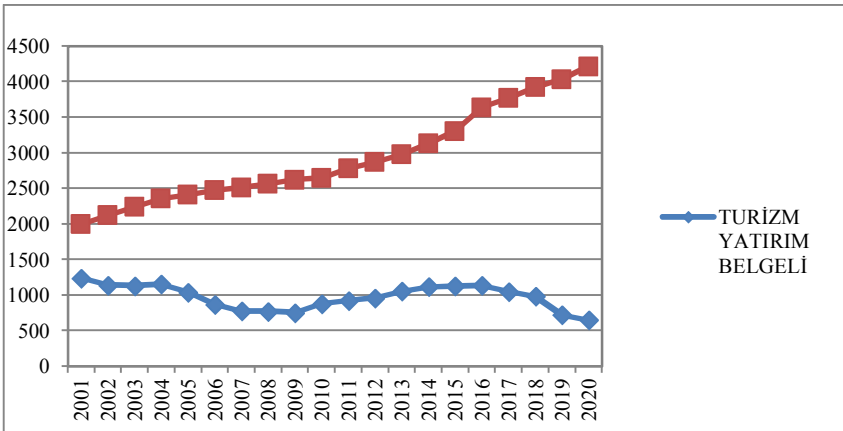
Günümüzde ulaştığı boyutlarla en önemli faaliyet alanlarından birisi haline gelen turizm, yarattığı ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve psikolojik fonksiyonları ile farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin ilgisini çekmektedir. İlkel tarımın hâkim olduğu, doğal turistik arz potansiyeline sahip olan az gelişmiş ekonomiler turizmi yabancı sermaye yatırımları ile ulaşılacak bir çıkış noktası olarak görürken, zengin doğal ve sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylara sahip küçük ekonomiler ise varlıklarını turizme dayandırmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise, eğer varsa doğal ve sosyo-kültürel potansiyel turistik arz verilerinden yararlanarak gelişme sürecinde karşılaştıkları darboğazları turizmi kullanarak aşmaya çalışmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise, sosyal devlet anlayışından hareketle vatandaşlarının mutluluğu, biraz da ekonomik verimliliğin artırılması gibi düşüncelerle turizme ilgi göstermektedir (Timur ve Bardakoğlu, 2015:35). Ekonomideki verimliliğin artırılması turizm sektöründeki işletmelerin verimliliği ile yakından ilişkilidir. Turizm işletmeleri denildiğinde akla ilk gelen işletmeler; otel, seyahat acentası, tur operatörleri, restoran, kafe, barlar ve benzeri işletmeler olmaktadır. Bu işletmeler genellikle insanların hizmet ihtiyaçlarına cevap vermektedir.

Turizm olayının kendine özgü karmaşık yapısı birbirinden farklı yapıda birçok işletmenin sektörde faaliyet göstermesine neden olmakta ve bu durum

turizm işletmelerinin tanımını güçleştirmektedir. Dolayısı ile turizm işletme ya da işletmeciliği kavramı hakkında genel ifadeleri içeren bir açıklama yapılması en doğru yöntem olacaktır. Turizm işletmeleri; geçici süre ile yer değiştirme olayından ortaya çıkan başta konaklama ve seyahat ihtiyaçlarının ve buna bağlı olarak diğer ihtiyaçların giderilmesini amaçlayan mal ve hizmet üretimini, bunların pazarlanmasını sağlayan ekonomik birimler şeklinde ifade edilebilir (Barutçugil, 1989:75). Turizm işletmeleri turistik ihtiyaçların karşılanması için üretim faktörlerinin bilinçli ve sistemli şekilde bir araya getirilerek, en yüksek karlılık hedefiyle ekonomik prensiplere uygun olarak mal ve hizmetlerin hazırlanmasını sağlar (Olalı ve Korzay, 1993:129). Turizm işletmesi, işletme faaliyetlerinin sonunda katma değer yaratarak ulusal ekonomide, ekonominin gelişmesinde uyarıcı ve sürükleyici bir fonksiyon yerine getiren ekonomik birimdir (Oral, 2005:86; Timur ve Bardakoğlu, 2015:36). Türkiye gibi turizm sektörünün gelişmesini sürdürdüğü ülkelerde turizm işletmeciliğinin önemi geçmişten günümüze kadar geçen süreçte ekonomiye sağladığı katkılar nedeniyle hala önemini korumaktadır.

Özellikle 1980 yıllarına kadar Türkiye’de yavaş gelişen turizm işletmeleri bu tarihten itibaren ekonomiye sağladığı ciddi katkı nedeniyle daha fazla ilgi görmeye başlamış ve hükümet tarafından verilen desteklerle gelişimini hızlandırmıştır. Bu dönemde daha çok yabancı turist hedef olarak görüldüğü için kıyı turizmüne daha fazla ağırlık verilmiş ve kıyı gölgelerindeki otel sayıları hızla artmaya başlayarak turizm işletmeciliğinin sektörel anlamda ilerlemesini sağlamıştır. Bu bölgelerde gelişen otelcilik sektörü aynı zamanda turizm işletmelerinin çeşitlenerek çoğalmasını da teşvik etmiştir. Aşağıdaki tabloda 2001-2021 yılları arasındaki turizm işletmeciliği kapsamında faaliyet gösteren tesislerin istatistikî verilerine yer verilmektedir.

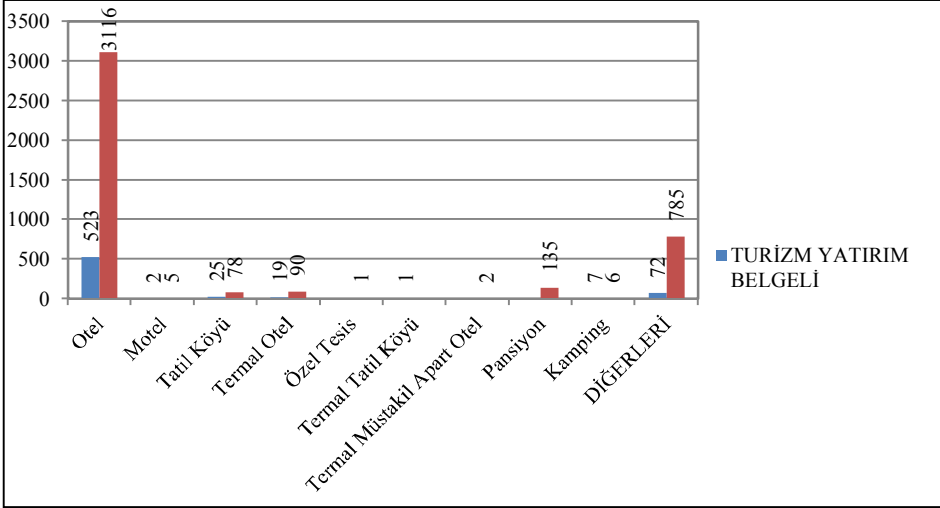
Tablo 1. Tesis İstatistikleri

Kaynak: (TÜİK, 2021)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Türkiye'deki turizm işletmelerinin önemli bir bölümünü oluşturan turizm yatırım ve turizm işletme belgeli tesislerin yıllara göre değişimini gösteren istatistiksel veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır. Turizm yatırım belgeli işletmelerin sayılarının yıllar içerisinde sürekli olmayan artışlar ve azalışlar göstererek son yıllarda düşüş gösterdiği gözlenmektedir. Turizm işletme belgeli işletmeler ise 2001 yılından itibaren düzenli bir artış seyri gerçekleştirerek 2020 yılına gelindiğinde 4 binin üzerinde tesise ulaşmıştır. Verilere göre son yirmi yıl içerisinde turizm işletme belgeli tesis sayısının iki katına çıkması turizm işletmeciliğinin Türkiye'de ekonomik anlamda giderek daha fazla ilgi gördüğünü kanıtlamaktadır. Bu gelişimin gelecek yıllarda da artarak devam edeceği düşünülmektedir.

Tablo 2. Türlerine Göre Turizm Belgeli Konaklama Tesislerinin Sayısı

Kaynak: (KTB, 2022a)

Türlerine göre turizm işletmeleri incelendiğinde ise turizm yatırım ve turizm işletme belgeli tesisler içerisinde en büyük payı oteller oluşturmaktadır. 2020 yılı verilerine göre turizm yatırım belgeli 523 otel işletmesi bulunurken turizm işletme belgeli otel sayısı 3116 tesise yükselmiştir. Bu açıdan bakıldığında turizm işletmelerinden en fazla gelir getiren grubun otel işletmeleri olduğu sonucuna varılabilir. Dolayısı ile otel işletmelerinin hem yerli hem de yabancı turistlere hizmet vererek ülke ekonomisine ciddi oranda katkıda bulunduğu söylenebilir.

Tablo 3. Turizm Geliri, Gideri ve Ortalama Harcama

YILLAR	GELEN ZİYARETÇİ SAYISI	ÇIKAN ZİYARETÇİ SAYISI	TURİZM GELİRİ (1000 \$)	ORTALAMA HARCAMA (\$)	TURİZM GELİRİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI (%)	TURİZM GİDERİ (Milyon \$)
2004	20 753 734	20 262 640	17 076 607	843	4,2	2 954
2005	25 045 142	24 124 501	20 322 111	842	4,1	3 395
2006	23 924 023	23 148 669	18 593 951	803	3,4	3 271
2007	27 239 630	27 214 988	20 942 500	770	3,1	4 043
2008	31 137 774	30 979 979	25 415 067	820	3,3	4 266
2009	31 759 816	32 006 149	25 064 482	783	3,9	5 090
2010	32 997 308	33 027 943	24 930 997	755	3,2	5 875
2011	36 769 039	36 151 328	28 115 692	778	3,4	5 531
2012	37 715 225	36 463 921	29 007 003	795	3,3	4 593
2013	39 860 771	39 226 226	32 308 991	824	3,4	5 254
2014	41 627 246	41 415 070	34 305 903	828	3,7	5 470
2015	41 114 069	41 617 530	31 464 777	756	3,7	5 698
2016	30 906 680	31 365 330	22 107 440	705	2,6	5 050
2017	37 969 824	38 620 346	26 283 656	681	3,1	5 137
2018	46 112 592	45 628 673	29 512 926	647	3,8	4 896
2019	51 747 198	51 860 042	34 520 332	666	4,6	4 404
2020	15 971 201	15 826 266	12 059 320	762	1,7	1 105
2021	21 507 658	20 307 350	16 850 958	830	-	1 156

Kaynak: (KTB, 2022b)

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2022 verilerine göre 2004 yılından 2020 yılına kadar hemen hemen bütün yıllarda gelen turist sayısında düzenli artış yaşanmıştır. Ancak 2020’de ortaya çıkan Koronavirüs salgını ve kısıtlamalar nedeniyle gelen yabancı turist sayısında ciddi bir azalma olmuştur. 2004 yılında Türkiye’ye yaklaşık 20 milyon turist gelmiş ve ortalama her bir turist 843 dolar harcama yapmıştır. 2010 yılında ziyaretçi sayısı yaklaşık 33 milyona ulaşmış ortalama kişi başı harcama ise 755 dolar civarında olmuştur. Koronavirüs öncesi döneme bakıldığında 2019 yılı için yaklaşık 52 milyon turist girişi olmuş kişi başı ortalama harcama ise 666 dolar seviyelerinde kalmıştır. Yıllar itibarı ile turist sayısındaki artışa rağmen ortalama harcamalardaki düşüş dikkat çekmektedir. Bunun bir nedeninin Türk lirasının dolar karşısında yaşadığı değer kaybı olduğu düşünülebilir. Türkiye’nin turizmde elde ettiği gelirin gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı 2004 yılında %4,2 iken 2010 yılında %3,2’ye düşmüş 2019 yılında ise %4,6’ya yükselmiştir. Veriler dikkate alındığında turizm sektörünün Türkiye ekonomisine anlamlı bir şekilde katkı yapması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4. Yerli ve Yabancı Turistlerin Harcamaları

YILLAR	YABANCI		VATANDAŞ		YABANCI + VATANDAŞ
	TURİZM GELİRİ (1000 \$)	ORTALAMA HARCAMA (\$)	TURİZM GELİRİ (1000 \$)	ORTALAMA HARCAMA (\$)	GSM+Marina Hizmet Harcamaları (1000 \$)
2004	13 061 118	759	3 862 552	1 262	152 937
2005	15 725 813	766	4 374 383	1 214	221 915
2006	13 918 757	722	4 463 614	1 153	211 580
2007	15 936 347	692	4 703 850	1 121	302 303
2008	19 612 296	742	5 418 439	1 191	384 332
2009	19 063 702	697	5 690 629	1 222	310 150
2010	19 110 003	670	5 558 366	1 231	262 627
2011	22 222 454	709	5 638 484	1 168	254 753
2012	22 410 364	715	6 354 378	1 241	242 261
2013	25 322 291	749	6 760 180	1 252	226 519
2014	27 778 026	775	6 289 260	1 130	238 617
2015	25 438 923	715	5 843 074	970	182 780
2016	15 991 381	633	5 964 853	978	151 206
2017	20 222 971	630	5 908 752	903	151 933
2018	24 028 311	617	5 345 472	801	139 142
2019	28 704 946	642	5 688 271	796	127 116
2020	9 097 118	716	2 886 859	926	75 343
2021	12 711 044	774	4 064 880	1 048	75 033

Kaynak: (KTB, 2022b)

Türkiye'deki turizm sektörü hala gelişimini sürdürmektedir. Türkiye'ye yabancı turistlerin ilgisi her geçen gün artmakta iken yerli turistlerin de turizme katılımı yıldan yıla artarak devam etmektedir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde yabancı turistler kadar yerli turistlerin de turizm için kayda değer harcamalar yaptığı görülmektedir. 2004 yılında yabancılardan elde edilen turizm geliri 13.061.118.000 dolardır ve bir yabancı turist ortalama 759 dolar harcama yaparken yerli bir turist ortalama 1262 dolar harcama yapmıştır. 2010 yılında yabancılardan 19.110.003.000 dolar gelir elde edilirken yerli turistlerden 5.558.366.000 dolar gelir elde edilmiştir. 2019 yılına gelindiğinde yabancılardan elde edilen gelir 28.704.946.000 dolar seviyelerine yükselirken yerli turistlerden elde edilen gelir ise 5.688.271.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. Veriler dikkate alındığında yerli turistlerin yabancı turistlere oranla yaklaşık iki katı harcama yaptığı görülmektedir. Ancak bu durum 2015 yılından itibaren değişmeye başlamış ve bu yıldan sonra yerli turistlerin de yabancı turistlere yakın bir harcama yaptığı görülmüştür. Yine de yıllar itibari ile yerli turistlerin turizme yaptığı harcamaların yabancı turistlere oranla daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

3. TURİZM VE ENFLASYON

Piyasa ekonomileri kadar eski olan ve ekonomi açısından en önemli konulardan biri olarak kabul edilen enflasyon, küreselleşme ile birlikte dünya ekonomilerinin gündeminde olan bir konu haline gelmiştir (Yazgan ve Ünlüöner, 2020:115). Enflasyon, piyasadaki para miktarının artması, devlet harcamaları ve banka kredileri, artan ücret ve maaşlar ve devletin tarım ürünlerinin fiyatlarını yüksek tutma politikası gibi finansal durumlardan kaynaklanabilir. Aynı şekilde piyasaya sunulan arz miktarının azalması, hammadde ve döviz yetersizliği nedeniyle yetersiz kapasite ile çalışmak da enflasyona neden olarak (İçöz, 1991:20), ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Enflasyon ekonomik büyümenin önündeki en büyük engellerden biridir. Ekonomik büyüme, bir ulusun refahının uzun vadeli bir ekonomik performans göstergesidir. Temel olarak, ekonomik büyüme, uzun vadede kişi başına düşen gelirin büyümesidir. Ekonomi büyüyorsa, mal ve hizmetlerin üretim düzeyi ekonomi içinde yükselir. Artan üretim, toplum tarafından elde edilen artan gelire yol açar. Ardından, çıktı artışı, insanların daha fazla sayıda mal ve hizmet tüketmesini veya toplumda daha fazla satın alma gücü olarak kendini gösterir (Achyar ve Hakim, 2021:218). Bununla birlikte, artan üretim, dağıtım ve tüketim dahil olmak üzere daha yüksek düzeyde ekonomik faaliyetleri teşvik eden sermaye girişinin bir sonucu olarak, hızlı büyüyen bir ekonomide sıklıkla daha yüksek enflasyon meydana gelir. Genellikle bu fenomen, toplumun refahını artırabilecek asgari ücret düzeyini yükseltmektedir. Bununla birlikte, yükselen bir enflasyon, insanların satın alma gücünü azaltacak mal ve hizmet fiyatlarını da yükseltecektir. Bu nedenle, enflasyon düzeyinin, hedeflenen ekonomik büyüme düzeyi için ideal olan belirli bir düzeyde tutulması gerekmektedir. Aksi takdirde tüm sektörlerde faaliyet gösteren üretim ve hizmet işletmeleri de bundan olumsuz etkilenecektir.

Enflasyon işletmelerin yapısını, izledikleri politikaları ve işleyişlerini olumsuz yönde etkiler. Bu etkilemenin derecesi, enflasyonun hızına, firmanın varlıklarının kompozisyonuna, varlıkların devir hızına, üretilen mal ve hizmetlerin talep elastikiyetine, nispi fiyatlardaki değişmeye, teknolojik gelişmelere, bu gelişmelerin ekonomiye uygulanma hızına ve işletmenin borçtan yararlanma derecesine bağlıdır (Altınışık, 2019:97). Enflasyonun meydana getirdiği belirsizlik ortamının oluşturduğu risk (enflasyon riski, kâr riski, faiz riski), girişimcilerin büyük ve uzun vadeli yatırımlar yerine tesis süresi kısa ve kendisini süratle geri ödeyen darboğaz giderici yatırımları tercih etmesine sebep olmaktadır. Özellikle turizm sektöründeki konaklama işletmelerinin büyük yatırımlar gerektirdiği ve uzun zamanda kendini amorti ettiği dikkate alınırsa turizm işletmelerinin bu durumdan olumsuz etkilenmesi göz ardı edilemez.

Enflasyonist fiyat artışları nedeniyle turizm talebinin belirli dönemlerde düşmesi, büyük maliyetlerle kurulan konaklama tesislerinin doluluk oranlarının düşmesine, yatırımın geri dönme süresinin uzamasına ve karlılığın azalmasına yol açar. Bu durum da sektöre yatırım yapmayı düşünen girişimciler üzerinde caydırıcı etki yaratarak yatırımların azalmasına yol açar. Konuya iç turizm açısından bakıldığı zaman, enflasyonist ortamda, artan fiyatlar turizm talebinin satın alma gücü üzerinde olumsuz etki yaparak gerçek (reel) gelirlerde bir düşme meydana getirir. Bu da iç turizmde ve turistik tüketim harcamalarında düşmeye yol açar. Dış turizm açısından ise, milli paranın değeri enflasyon oranına paralel olarak düşürüldüğü sürece dış turizm talebinin fazlaca etkileneceği söylenemez. Ancak enflasyon oranı devalüasyon oranından yüksek olursa ya da turistik ürünün fiyatı devalüasyon oranının üzerine çıkarsa, dış turizm talebinde de fiyata bağlı bir gerileme görülür (İçöz, 1991:151). Ancak 2022 yılı itibari ile Türk lirasının döviz karşısında kaybettiği değer yabancı turistlerin satın alma gücünü pozitif anlamda etkilediği için mevcut koşullar altında turizm talebinde fiyata bağlı bir gerileme olmayacağı düşünülmektedir.

Fiyatlar genel düzeyinde sürekli artış yaşanması turizm şirketlerinin maliyetleri yanında karlarına da etki eder. Enflasyonun yüksek olduğu dönemde turizm şirketlerinin kazandığı nakit değerlerin, satınalmayı planladıkları mal ve hizmet ücretleri karşısındaki değer kaybı bu işletmeler açısından risk oluşturmaktadır. Bu negatif etkiden kaçınmak isteyen işletmeler ise aktiflerinin satınalma gücünü koruma güdüsüyle yabancı para kullanımına yönelmesiyle kur riskine de maruz kalabilmektedirler. Ayrıca işletmelerin atıl fon tutmaları sonucu likidite riskiyle karşılaşabilmektedirler (Gündoğdu ve Aksu, 2011:250; Sarıtaş vd., 2016:90). Enflasyonun öngörülmesi ya da öngörülememesi durumu sonucuna göre enflasyon ile karlılık arasındaki ilişkinin yönü negatif ya da pozitif olabilir. Gelecek enflasyon oranı tahmin edilebildiğinde işletmeler karlarını artırmak amacıyla faiz oranında kendine göre uyarılama yapabilir. Diğer taraftan enflasyonu tahmin edemediklerinde ise maliyetler karları aşabileceğinden işletme karlılığı düşebilir (Erdoğan, 2018:105; Sarıtaş vd., 2016:91).

4. COVID-19 SONRASI TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN ENFLASYON

COVID-19 pandemisi ile ilişkili ekonomik kriz birçok açıdan istisnai olmuştur. İlk olarak, finansal veya ekonomik bir krizden ziyade bir sağlık krizi olarak başlamış ve olağandışı bir dizi aksama yaratmıştır. Pandeminin ekonomi üzerindeki etkisi son derece ani ve acımasız olmuştur. Örneğin, Mart 2020'nin ikinci yarısında başlayan dört haftalık bir süre içinde rekor düzeyde 22 milyon ABD'li işçi işsizlik başvurusunda bulunmuştur (Armantier vd., 2021:445). Enflasyonun önemli itici güçleri, COVID-19 salgınının bir sonucu olarak şiddetli bir

biçimde değişmiştir. Ekonomik aktiviteler çökmüş ve petrol fiyatları ciddi bir şekilde düşmüştür. Aynı zamanda, finansal koşullar sıkışmış ve birçok ülkede döviz kurları değer kaybetmiştir (Banerjee vd., 2020:2).

Bu benzersiz özellikleri COVID-19'u deflasyonist veya enflasyonist olarak nitelendirmeyi zorlaştırmıştır. Bir yandan, zayıf tüketici talebinin (örneğin seyahat, eğlence veya ağırlama için) ve uzun süreli bir ekonomik yavaşlamanın enflasyon üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturması beklenmiştir. Öte yandan, bazıları, COVID-19 kaynaklı kapanmaların tetiklediği tedarik zinciri aksamalarının, artan hükümet borçlarının gelecekteki enflasyon üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturmasını beklemiştir. Ayrıca, hane halklarının kötüleşen ekonomik durumları gelecekteki yüksek enflasyonla ilişkilendirme eğiliminde olduğu öne sürülmüştür (Armantier vd., 2021:446).

Bir başka açıdan bakmak gerekirse turizmin enflasyon üzerindeki etkisi hem talep enflasyonunun hem de üretim maliyetlerinin ve yatırım-talep dengesizliğinin aynı anda artması sonucu ortaya çıkmaktadır. Genel fiyat artışları, satın alma gücünün düşmesi ve hane halkından daha fazla vergi alınması veya onların daha fazla vergi ödemesi nedeniyle turizm sezonunda gayrimenkul ve bina fiyatları yükselmektedir. Bu durum enflasyonist baskıya neden olmaktadır (Yazgan ve Ünlüönen, 2020:116). Özellikle COVID-19 sonrası yaşanan enflasyonda bu durumun gerçekleştiği ve turizm işletmelerinin yaşanan enflasyon nedeniyle mal ve hizmet fiyatlarının hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir.

COVID-19 salgını nedeniyle yaşanan üretim azalması çeşitli sektörlerde arz şoklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üretim hacminin düşmesi nedeniyle artan fiyatlar ve toplam tüketim harcamalarının azalması, Türkiye'de 2020 yılının ikinci çeyreğinde gayrisafi yurtiçi hasılanın %9.9 küçülmesine neden olmuştur. Salgının ilk dönemlerinde, toplam arzın kısılması diğer taraftan toplam talebin de psikolojik ve zorunlu olarak azalması ve bu dönem içerisinde enflasyon oranlarının seyri adeta 1973 Petrol Krizi döneminde yaşanan stagflasyon durumunun 2020 yılında tekrarlanmasına neden olmuştur (Kaymaz, 2021:738). Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere salgının başlangıcından itibaren Türkiye'deki tüketici fiyat endeksi hızla yükselmeye başlamıştır.

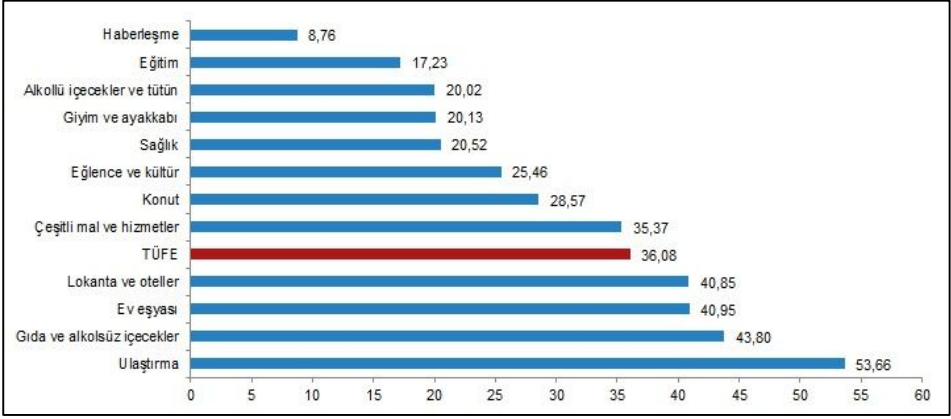
Tablo 5. Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık değişim (Bir önceki yılın aynı ayına göre) (%)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2003												
2004	10,59	9,48	8,40	7,87	7,31	7,08	7,79	8,45	8,01	9,43	9,47	9,35
2005	9,23	8,69	7,94	8,18	8,70	8,95	7,82	7,91	7,99	7,52	7,61	7,72
2006	7,93	8,15	8,16	8,83	9,86	10,12	11,69	10,26	10,55	9,98	9,86	9,65
2007	9,93	10,16	10,86	10,72	9,23	8,60	6,90	7,39	7,12	7,70	8,40	8,39
2008	8,17	9,10	9,15	9,66	10,74	10,61	12,06	11,77	11,13	11,9	10,76	10,06
2009	9,50	7,73	7,89	6,13	5,24	5,73	5,39	5,33	5,27	5,08	5,53	6,53
2010	8,19	10,13	9,56	10,19	9,10	8,37	7,58	8,33	9,24	8,62	7,29	6,40
2011	4,90	4,16	3,99	4,26	7,17	6,24	6,31	6,65	6,15	7,66	9,48	10,45
2012	10,61	10,43	10,43	11,14	8,28	8,87	9,07	8,88	9,19	7,80	6,37	6,16
2013	7,31	7,03	7,29	6,13	6,51	8,30	8,88	8,17	7,88	7,71	7,32	7,40
2014	7,75	7,89	8,39	9,38	9,66	9,16	9,32	9,54	8,86	8,96	9,15	8,17
2015	7,24	7,55	7,61	7,91	8,09	7,20	6,81	7,14	7,95	7,58	8,10	8,81
2016	9,58	8,78	7,46	6,57	6,58	7,64	8,79	8,05	7,28	7,16	7,00	8,53
2017	9,22	10,13	11,29	11,87	11,72	10,90	9,79	10,68	11,20	11,9	12,98	11,92
2018	10,35	10,26	10,23	10,85	12,15	15,39	15,85	17,90	24,52	25,2	21,62	20,30
2019	20,35	19,67	19,71	19,50	18,71	15,72	16,65	15,01	9,26	8,55	10,56	11,84
2020	12,15	12,37	11,86	10,94	11,39	12,62	11,76	11,77	11,75	11,8	14,03	14,60
2021	14,97	15,61	16,19	17,14	16,59	17,53	18,95	19,25	19,58	19,8	21,31	36,08

Kaynak: (TÜİK, 2022b)

COVID-19 salgının Türkiye'yi fiili olarak etkilemeye başladığı 2020 yılının şubat ayından itibaren kapanmaların ve sınırlamaların da etkisi ile üretim ve hizmetlerde yaşanan aksamalar ve döviz kurlarının da artışı ile birlikte bütün sektördeki fiyatlar genel düzeyi hızla artmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak tüketici fiyatları endeksi her ay düzenli olarak artmaya devam etmiştir. Sonuç olarak 2021 yılı aralık ayı itibari ile tüketici fiyatları endeksi bir önceki yılın aynı ayına göre %36,08 oranında artmıştır. Önceki yıllar ile kıyaslandığında bu kadar yüksek fiyat artışlarının son yirmi yıldır yaşanmadığı görülmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde COVID-19 salgınının Türkiye'deki enflasyon üzerinde ciddi anlamda etkili olduğu ve ekonomiye olumsuz anlamda katkıda bulunduğu söylenebilir. Diğer taraftan turizm işletmelerinin bu olumsuz tablodan kendine düşen payı da aldığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda tüketici fiyat endeksinin ana harcama gruplarına göre yıllık değişim oranlarına yer verilmiştir.

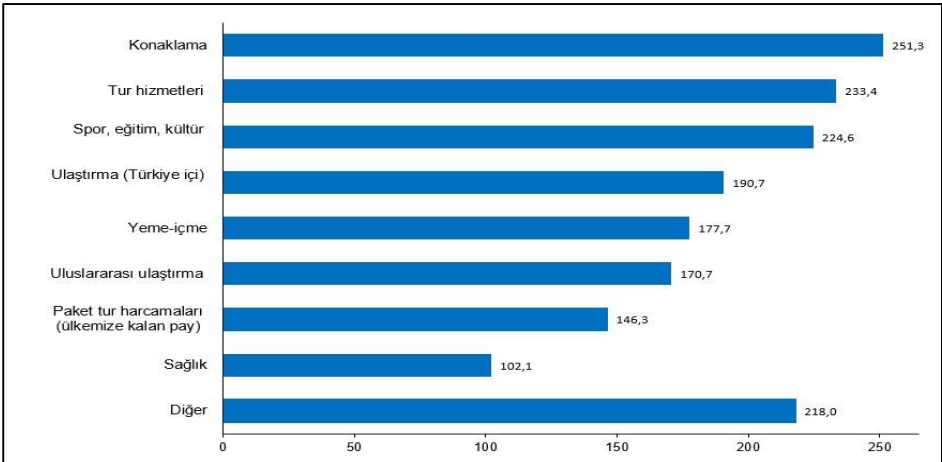
Tablo 6. TÜFE Ana Harcama Gruplarına Göre Yıllık Değişim Oranları (%), Aralık 2021

Kaynak: (TÜİK, 2022b)

Aralık ayı itibari ile ana harcama gruplarındaki tüketici fiyatları endeksi incelendiğinde turizm işletmeleri içerisinde büyük çoğunluğa sahip lokanta, otel ve kafelerde yaşanan fiyat artışları dikkat çekmektedir. Lokanta ve oteller ana harcama grubunda 2021 aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %40,85 oranında bir artış yaşanarak genel TÜFE oranlarındaki (%36,08) artışın da üzerine çıktığı görülmüştür. Bu durum 2021 yılı üçüncü çeyreğinin bir önceki yılın aynı dönemine göre harcama türlerindeki değişim oranlarına da yansımıştır. Aşağıdaki tabloda bu istatistiklere yer verilmektedir.

Tablo 7. Harcama Türlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Değişim Oranları (%), III. Çeyrek, 2021

Kaynak: (TÜİK, 2022a)

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre turizm işletmeciliği alanında gerçekleşen harcama türleri dikkate alındığında Türkiye'nin 2021 yılı üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemi göre tüm harcama grupları içerisinde yaklaşık %100 ile %250 arasında değişimler yaşanmıştır. En yüksek değişim oranı %251,3 ile konaklama sektöründe gerçekleşmiştir. En düşük değişim oranı (%102,1) ise sağlık hizmetleri alanında olmuştur. Turizm işletmeciliği alanındaki fiyat artışları dikkate alındığında bu değerlerdeki artışların oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Ancak 2020 yılında başlayan COVID-19 pandemisi nedeniyle turist sayısının oldukça azalmasının yanında 2021 yılında pandeminin etkisinin düşmesiyle birlikte seyahate çıkan turist sayısının artması ve bu durumun da toplam harcamalar üzerinde olumlu bir etki yaratması sonucunda gerçekleştiği söylenebilir. Gelecekteki dönemlerde turist sayılarının önceki dönem sayılarına ulaşana kadar bu alanlardaki harcamaların artarak devam etmesi öngörülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonomik büyümeye katkı sağlayan birçok sektör bulunmaktadır. Turizm ise bu sektörlerin içerisinde önemli bir yere sahiptir. Turizmde hızlı büyümek istihdamda ve yatırımda artışı sağlayarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Turizmin, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümeye potansiyel olarak katkı sağladığı önceki araştırmalarla da kanıtlanmıştır. Milyonlarca insanın dünyayı dolaşması, destinasyonların milli gelirini ve yatırımlarını arttırmaktadır. Sonuç olarak gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinde turizmin başat role sahip olduğu bir gerçektir (Uzma ve Kanwal, 2021:32). Ancak turizmin gelişmesi ve bu gelişimini sürdürmesi ülke içerisindeki makroekonomik değişkenlerle sıkı sıkıya bağlıdır. Enflasyon bu makroekonomik değişkenler içerisinde önemli bir yerde bulunmaktadır. Türkiye'deki enflasyonun özellikle COVID-19 salgını sonrası hızlı bir şekilde yükselmesi ile birlikte turizm ve bu sektörde faaliyet gösteren işletmeler de olumsuz anlamda bu durumdan etkilenmiştir. Bu durum Türkiye'de daha önce meydana gelen enflasyon dönemlerini de gündeme getirmiştir.

Türkiye'de, özellikle 1980'ler ve 1990'larda meydana gelen enflasyon tarihsel olarak ülkedeki en ciddi makroekonomik sorunlardan biridir. Çoğunlukla para birimindeki değer kaybı şokları ve büyük kamu açıkları bu durumu tetiklemiştir. 2002 yılında örtülü enflasyon hedeflemesi politikasının benimsenmesinden sonra enflasyon oranı önemli ölçüde düşmüş olsa da bu hala önemli bir endişe kaynağı olarak görülmektedir. Ayrıca, bölgesel ekonomiler arasında, kişi başına düşen gelir ve fiyat hareketlerinde oldukça büyük dengesizlikler de bu

endişeyi desteklemektedir (Duran ve Dindaroğlu, 2021:463). Türkiye'nin geçmişten bugüne baş etmeye çalıştığı önemli sorunlardan biri olan enflasyon 2020 yılına gelindiğinde yeni bir hal alarak tekrar ülke gündeminin merkezine yerleşmiştir.

2020 yılının başlarında ortaya çıkarak tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgının tüm mal ve hizmet akışındaki aksamalara neden olmasıyla birlikte fiyatlar genel düzeyindeki artış doğal olarak enflasyonun artmasına neden olmuştur. Bu artış işletmelerin maliyetlerine yansıdığı için işletmeler mal ve hizmet fiyatlarında artış yaparak bu durumu dengelemeye çalışmışlardır. Ancak salgın seyrinin uzaması ve aşı çalışmalarının kısa sürede sonuca ulaşmaması bazı kısıtlamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle çoğu işletme ya kapanmış ya da işleyişlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Özellikle turizm işletmeleri bu durumdan en çok etkilenen işletmeler olmuştur. Kapanan işletmelerin gelirleri bir anda durmuş bu durum turizm işletmelerini ciddi anlamda zayıflatmıştır. Hükümetin yaptığı yardımlarla kısa süre ayakta kalabilen işletmeler olsa da bu durum süreklilik arz etmemiştir. İşsizliğin ve enflasyonun arttığı bu dönemde turizm işletmelerinin ülke ekonomisine katkısı da giderek azalmıştır.

Turizm genellikle hizmet ağırlıklı bir sektördür ve diğer tüketim malları gibi satın alınmadığı zaman insanların hayatları tehlikeye girmemektedir. Enflasyon dönemlerinde insanların genelinin alım güçleri zayıfladığı için öncelikle gelirlerini zorunlu ihtiyaçları için kullanmaktadırlar. Öyle ki yeme içme, barınma ve giyecek gibi zorunlu ihtiyaçlar insanların giderlerinin temelini oluşturduğu için öncelikle bu tür mallar satın alınmaktadır. Turizm işletmelerinin sunduğu mal ve hizmetler ise genellikle zorunlu ihtiyaçlar olarak değerlendirilmediği için özellikle enflasyon dönemlerinde tüketiciler bu ihtiyaçlarını ertelemektedirler. Bu durum da turizm işletmelerinin iş hacminin daralmasına, satışların azalmasına, ciroların düşmesine, yatırımların azalmasına ve işten çıkarmalara neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında enflasyonun turizm işletmeleri üzerinde çok yönlü ve negatif etkilerinin olduğu değerlendirilebilir.

Turizm işletmeleri sadece yerli tüketicilere hizmet etmemektedir. Bu işletmelerin aslında gelirlerinin büyük kısmını yabancı turistlerden elde ettiği bilinmektedir. Kıyı otelleri, gece kulüpleri ve barlar, sahil işletmeleri, tur operatörleri gibi işletmelerin hedef pazarlarının büyük kısmını yabancı turistler oluşturmaktadır. Mal ve hizmet fiyatlarının genel anlamda yükselmesi turistlerin satın alma güçlerini de azaltabilir. Ancak destinasyonun milli para biriminin değerinin yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesi turistler açısından bazen avantaj da olabilmektedir. Öyle ki bir önceki yıl tatile ödenen para değerinin daha altında ücretlerle tatil yapma fırsatı yakalanabilir. Ancak bu durumda işletmeler mal ve hizmet ücretlerine yüksek miktarda artış yansıtarak enflasyonun daha da büyümesine neden olabilmektedirler.

Sonuç olarak bakıldığında ülke ekonomileri içinde yaşanan enflasyon sorununun tüm işletmelerde olduğu gibi turizm işletmelerini de olumsuz anlamda etkilediği bir gerçektir. Enflasyon oranlarının ideal seviyelere düşürülmesi hem iç hem de dış turizm hedeflerinin gerçekleştirilmesi için çok önemlidir. Alım gücü yükselen iç turistler turizm işletmelerinin gelirlerinin düzenli olarak artmasını sağlayarak ekonomiye pozitif anlamda destek olabilirler. Ayrıca istikrarlı bir ciro yakalayan işletmeler daha fazla işgören çalıştırarak işsizliğin azalmasına katkıda bulunur. Yeni yatırımlarla büyüyen turizm sektörü dünya turizm pastasından alınan payın artmasını sağlayarak ekonomik açıdan daha güçlü hale gelebilir.

Dünya çapında yaşanan krizlerin turizmi önemli bir şekilde etkilediği bilinen bir gerçektir. COVID-19 salgını ise bu krizlerin en yenisi olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Dünyadaki önemli turizm destinasyonları pandemiden ciddi şekilde etkilenmiştir. Ancak bu etkinin en aza indirilmesi için hükümetler benzer durumlara karşı önceden önlem almalıdır. Örneğin kriz dönemlerinde işletmelerin hangi kapasite ile çalışması gerektiği, işten çıkarmaların hangi şartlarda ve nasıl gerçekleşeceği, işten çıkarılan veya zorunlu izne çıkan personellerin sosyal ve mali hakları, işverenlerin zorunlu giderlerinin hangi şartlarda ve nasıl karşılanacağı gibi konuların önceden belirlenmesi hem turizm işletmelerinin hem işgörenlerin hem de hükümetin zararlarını en aza indirmede faydalı olabilir. Bu sayede turizm işletmeleri COVID-19 ve benzeri krizlerin ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan enflasyon gibi makroekonomik sorunlardan daha az etkilenebilir.

KAYNAKÇA

- ACHYAR, D. H., ve HAKİM, D. B. (2021). Cointegration Analysis of Tourism Sector, Inflation, Interest Rate and Economic Growth in a Special Autonomy Region of Aceh Province, Indonesia. *International Journal of Scientific Research in Science, Engineering and Technology*, 216–221. <https://doi.org/10.32628/ijrsrset218144>
- ALTINIŞIK, İ. (2019). *Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkisi ve Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Yöntemler*. Ankara: IKSAD Publication.
- ARMANTIER, O., KOŞAR, G., POMERANTZ, R., SKANDALIS, D., SMİTH, K., TOPA, G., ve VAN DER KLAUW, W. (2021). How economic crises affect inflation beliefs: Evidence from the Covid-19 pandemic. *Journal of Economic Behavior ve Organization*, 189, 443–469. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.04.036>
- BANERJEE, R. N., MEHROTRA, A., ve ZAMPOLLİ, F. (2020). Inflation at risk from Covid-19. *BIS Bulletins*, (28), 1–7. Tarihinde adresinden erişildi <https://ideas.repec.org/p/bis/bisblt/28.html>
- BARUTÇUGİL, İ. (1989). *Turizm İşletmeciliği* (3. baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- CHANG, C.-L., MCALEER, M., ve RAMOS, V. (2020). A Charter for Sustainable Tourism after COVID-19. *Sustainability*, 12(9), 3671. <https://doi.org/10.3390/su12093671>
- DURAN, H. E., ve DİNDAROĞLU, B. (2021). Regional inflation persistence in Turkey. *Growth and Change*, 52(1), 460–491. <https://doi.org/10.1111/grow.12456>
- ERDOĞAN, M. (2018). Turizm İşletmelerinin Finansal Performanslarını Etkileyen Firmaya Özgü, Sektörel ve Makroekonomik Belirleyiciler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mustafa*, 15(41), 101–127.
- FOTİADİS, A., POLYZOS, S., ve HUAN, T.-C. T. C. (2021). The good, the bad and the ugly on COVID-19 tourism recovery. *Annals of Tourism Research*, 87, 103117. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103117>
- GÜNDOĞDU, F., ve AKSU, H. (2011). Mevduat Bankacılığında Karlılık ve Makroekonomik Değişken İlişkisi:Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(0), 243–270. <https://doi.org/10.16951/iibd.09937>
- İÇÖZ, O. (1991). Enflasyonun Turizm Sektörüne Etkileri. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 19–21.
- KAYMAZ, V. (2021). Covid-19 Enflasyon Sepeti. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (60), 735–753. <https://doi.org/10.18070/erciyesuibd.853704>
- KTB. (2022a). Tesis İstatistikleri. Tarihinde 18 Ocak 2022, adresinden erişildi <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201131/tesis-istatistikleri.html>
- KTB. (2022b). Turizm Geliri ve Gideri. Tarihinde 18 Ocak 2022, adresinden erişildi <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html>
- OLALI, H., ve Korzay, M. (1993). *Otel İşletmeciliği*. İstanbul: Beta Yayınevi.

- ORAL, S. (2005). *Otel İşletmeciliği ve Verimlilik Analizleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- SARITAŞ, H., UYAR, S., ve GÖKÇE, A. (2016). Banka Karlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 87–108.
- ŞERBETÇİ, A., ALPTÜRK, Y., ve CEYHAN, T. (2021). The Effect of Coronavirus Pandemic and Recognition on Bitcoin with Precious Metal Prices: A Causality Analysis. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2021), 2229–2250. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.941153>
- TİMUR, A., ve BARDAKOĞLU, Ö. (2015). *Turizm İşletmeciliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- TÜİK. (2021). Turizm İstatistikleri. Tarihinde 17 Aralık 2021, adresinden erişildi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-İstatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz--Eylul,-2021-37445>
- TÜİK. (2022a). Harcama türlerinin bir önceki yılın aynı dönemine göre değişim oranları. Tarihinde 27 Ocak 2022, adresinden erişildi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-İstatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz--Eylul,-2021-37445>
- TÜİK. (2022b). Tüketici Fiyat Endeksi. Tarihinde 25 Ocak 2022, adresinden erişildi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2021-45789>
- UNWTO. (2020). Tourism and COVID-19. Tarihinde 02 Mayıs 2020, adresinden erişildi https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-04/COVID19_NewDS_.pdf
- UZMA, M., ve KANWAL, R. (2021). Analyzing the impact of international tourism on economic growth in Turkey. *Meritorious Journal of Social Sciences ve Management*, 04(1), 30–37.
- YAZGAN, Ş., ve ÜNLÜÖNEN, K. (2020). The Evaluation of Tourism in Turkey in Terms of Inflation. *Journal of Tourismology*, 6(1), 111–132. <https://doi.org/10.26650/jot.2020.6.1.0012>

SEKİZİNCİ BÖLÜM

HEMŞİRELİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN ENFLASYON ORANI ALGILARI İLE SAĞLIKLI BESLENME DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: KESİTSEL BİR ÇALIŞMA

Mehmet GÜLŞEN¹⁴

Salih TOSUN¹⁵

1.GİRİŞ

Enflasyon, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünyada önemli bir makroekonomik sorun olarak her zaman varlığını sürdürmüştür. Politikacılar, enflasyonla mücadele vaadiyle seçimleri kazanırlar, ancak fiyat istikrarını sağlamada başarısız olduklarında yine enflasyon sorunuyla iktidarı kaybederler (Öner, 2020: 26). Kalıcı fiyat istikrarını sağlamak amacıyla birçok ülkede enflasyonla mücadelede maliye ve para politikası araçlarının kullanımına dayalı para ve istikrar programları uygulanmıştır. Enflasyon, geçmişten günümüze Türkiye için önemli bir makroekonomik sorun olarak varlığını korumuştur. Uygulanan parasal ve istikrar programlarına rağmen kısa vadede enflasyonda düşüş sağlanmakta, ancak bu düşüş kalıcı fiyat istikrarına dönüştürülememektedir. Türkiye'de fiyat istikrarını sağlamak ve bu istikrarı kalıcı kılmak için enflasyon hedeflemesi rejimi 2002 yılında bir para politikası rejimi olarak uygulamaya konmuştur. Türkiye'de söz konusu rejim kısmen başarılı olmuş ve kısa vadede fiyat istikrarı sağlanmış ancak uzun vadede kalıcı ve sürdürülebilir bir fiyat istikrarı olmamıştır (Atgür, 2021: 306). Türkiye'de 2010'lu yılların sonunda döviz kuru etkileriyle tekrar önemli bir sorun haline gelen enflasyon 2017 yılı itibariyle çift haneli rakamlara çıkmış iç ve dış kaynaklı sosyoekonomik sorunlarla artmaya devam etmiştir.

¹⁴ Öğr.Gör.Dr. Balıkesir Üniversitesi, İvrindi SHMYO, ORCID: 0000-0002-6168-8676, mgulsen91@gmail.com

¹⁵ Öğr.Gör. Balıkesir Üniversitesi, İvrindi SHMYO, ORCID: 0000-0001-6152-2433, salih.tosun@balikesir.edu.tr

Enflasyon, bir ekonomideki mal ve hizmet fiyatlarındaki genel aşamalı artışı ifade eder (FED, 2021). Genel fiyat düzeyi yükseldiğinde, her bir para birimi daha az mal ve hizmet satın alır hale gelir; sonuç olarak enflasyon, paranın satın alma gücündeki azalmayı ifade eder ve fiyatlardaki değişimler endekslerle ölçülür (CBI, 2021). Fiyat değişikliklerinin en yaygın ölçümü (TÜFE) Tüketici Fiyat Endeksi'dir. TÜFE, ortalama bir hane halkı tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin fiyat değişikliklerini veya enflasyonunu izlemektedir (OECD, 2021). Her ülke hanelerin tüketim modeline ilişkin düzenli araştırmalar yapmaktadır. Her ay bir fiyat araştırması yapılır ve tüketim anketinin sonuçları, toplam endekste bireysel mal ve hizmet türleri için ağırlıklar sağlar. 12 ay gibi belirli bir süre boyunca endeksteki yüzdelik değişim daha sonra enflasyon ölçümü olarak kullanılır (CBI, 2021). Bu ölçüm ücret ve fiyat belirleme, emekli maaşlarının ve sosyal refah ödemelerinin endekslenmesi, hane halkı tasarrufu ve yatırım kararları için önemli bir istatistiktir. Ekonomistler ve finansal piyasalar tarafından yakından izlenir ve bazı ülke veya bölgelerde para politikasına yön verir (OECD, 2021).

Enflasyon beklentileri, firmaların ve hane halkının tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir. Enflasyon algısı, ekonomik kararları etkileyen enflasyon beklentilerinin arkasındaki temel faktörlerden biridir (Gündüz vd., 2020: 246). Enflasyon algısı enflasyon beklentileri kadar dikkat çekmese de tüketicilerin fiyat değişikliklerini nasıl algıladıklarını anlamak ve resmi istatistiklerin algılanan enflasyon oranlarıyla arasındaki farkı öğrenmek için önemlidir (Stanistawska, 2019: 42). Tüketiciler, tüketimlerini enflasyon beklentilerine göre ayarlamaya karar verirler ve beklentilerin oluşumu enflasyon algısından etkilenir. Bu nedenle tüketicilerin enflasyon beklentileri bir ülkenin para politikası için önemli girdiler oluşturmaktadır (Evans ve Honkapohja, 2001: 55). Enflasyon algıları ve beklentileri hane halklarının yatırım kararları için de çok önemlidir ve hem tüketim hem de yatırım, para politikası aktarım kanalının işleyişinde büyük öneme sahiptir (Abildgren ve Kuchler, 2021: 3).

Yüksek enflasyon istenmeyen bir durum olarak kabul edilir. Enflasyon belirsizlik yaratır, özellikle enflasyonun oynaklığı artma eğiliminde olduğunda, enflasyon daha çok yükselir. Bu tür bir belirsizlik çeşitli maliyetleri beraberinde getirir. İşletmeler bu süreçte yanlış yatırım kararları verebilir. Enflasyonist bir ortamda, eşit olmayan bir şekilde yükselen fiyatlar, bazı tüketicilerin satın alma gücünü kaçınılmaz olarak azaltır ve reel gelirdeki bu erozyon, enflasyonun en büyük maliyetidir (Öner, 2020: 26). Tüketiciler için fiyatlar sürekli değiştiğinden göreceli fiyat değişikliklerinin farkındalığı bulanıklaşır ve nispi fiyat değişiklikleri ile fiyatlar genel seviyesindeki değişiklikleri ayırt etmek daha zor hale gelir. Yüksek ve değişken bir enflasyon oranı, tasarruf sahiplerinin veya kredi kuruluşlarının sahiplerine varlıklarının gerçek değerindeki düşüş ve reel getiri oranlarındaki daha büyük belirsizliği telafi etmek için daha yüksek faiz oranlarının veya fiyat

endekslemesinin sunulmasını gerektirir (CBI, 2021). Öte yandan, üretim maliyeti olarak kabul edilen faiz oranlarındaki artışlar, üretilen malların maliyetini artırmakta ve üretilen malların fiyatları arttıkça tüketiciler daha fazla fiyat baskısı ile karşı karşıya kalmaktadır (Atgür, 2021: 514).

Sağlık harcamalarını enflasyona göre ayarlamak için tek bir altın standart yoktur; en uygun deflatör araştırma sorusuna bağlıdır (Dunn, vd., 2018: 176). Düşük ve orta gelirli ülkeler tarafından sağlık ekonomisi değerlendirmeleri yapmak için yayınlanan mevcut kılavuzların şu anda hiçbiri, farklı sağlık hizmeti ortamlarından alınan bilgileri kullanırken enflasyona nasıl uyum sağlanacağı konusunda ayrıntılı metodolojik rehberlik sağlamamaktadır (GEAR, 2019).

İçinde bulunduğumuz çağda, artan sağlık tehlikeleri nedeniyle tüketiciler sağlık konusunda daha bilinçli hale gelmiştir (Ramalingam ve Anuradha, 2021: 5796). Tüketicilerin gıda ürünleri satın alma davranışı, dünya genelinde sağlıklı gıda tüketimine doğru önemli ölçüde değişmektedir. Bu değişimde sağlık ve sağlıklı yaşam gıdaları ile ilişkili faydalar hakkında artan farkındalık ve endişeler rol oynamıştır. Hemşirelik eğitimi sağlıklı beslenme gibi çeşitli sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirmeye olanak sağlayacak içeriğe sahiptir (Ecevit Alpar vd., 2008: 383; Kocaakman vd., 2010: 19). Sağlık bilinci, satın alma için ödeme yapma istekliliğini etkileyen temel psikolojik faktördür ve bunu ürün kalitesi, tadı, ambalajı ve fiyatı izler (Ali ve Ali, 2020: 2). Bununla birlikte sağlıklı beslenme için tüketicileri daha fazla ödeme yapma isteğine çevresel etkenler, sağlık kaygısı ve yaşam tarzı gibi nedenler sevk etmektedir (Basha vd., 2015: 445). Fakat sosyoekonomik eşitsizlikler (Koçoğlu ve Akın, 2009: 146) ve gelir durumu (Taş ve Akın, 2018: 25) sağlıklı yaşam biçimi davranışları noktasında bazı gruplar açısından dezavantaj oluşturabilmektedir ve çift haneli rakamlara ulaşan enflasyon gerçeği ülkemizde kendini daha da hissettirir hale gelmiştir. Üniversite öğrencilerinin yeterli ve dengeli beslenme düzeylerinin iyi seviyede olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği aktarılmaktadır (Şendağ Sağır vd., 2020: 99). Ancak enflasyon oranı algısı gibi sosyoekonomik değişkenlerin sağlıklı beslenme davranışları ile ilişkisine dair çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırmanın amacı hemşirelik bölümü öğrencilerinin enflasyon oranı ile sağlıklı beslenme davranışları algıları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Kesitsel tipte olan bu araştırmanın örneklemini amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan 9 farklı üniversiteden toplam 185 hemşirelik bölümü öğrencisi oluşturdu. Araştırma verilerinin toplanması sürecine kartopu örnekleme yöntemi dahilinde ilk olarak araş-

tirmacıların çevresindeki araştırmaya dahil edilme kriterlerini karşılayan katılımcılara ulaşılarak başlandı. Veri toplama öncesi tüm katılımcıların gönüllü onamaları alındı.

Araştırma verileri Ocak ve Mart 2022 tarihleri arasında Bilgi Formu ve Üniversite Öğrencilerinde Sağlıklı Yaşam Becerileri Ölçeği'nin Sağlıklı Beslenme alt boyutunda yer alan soruları içeren çevrimiçi anketler aracılığıyla toplandı. Çevrimiçi anketler Google formlar platformunda oluşturuldu.

Bilgi formu, araştırmacılar tarafından ilgili literatür doğrultusunda hazırlandı ve toplam 7 sorudan oluştu. Bu form ile hemşirelik bölümü öğrencilerinin yaş, cinsiyet, yaşadığı yer, genel ağırlıklı not ortalaması, ailelerinin aylık gelir ortalaması ve gelir gider dengesi vb. değişkenleri sorgulandı.

Enflasyon oranı algısını ölçmek için Avrupa Komisyonu Tüketici Anketi'nde yer alan 2 sorudan yararlanıldı. Avrupa Komisyonu Tüketici Anketi, Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkelerde ve bazı aday ülkelerde aylık olarak gerçekleştirilen anketlerdir. Bu anketler, üye ve aday ülkelerin ekonomilerinin gelişimini izleme ve aralarında karşılaştırmaların yapılmasına imkân tanır (European Commission, 2021) ve Avrupa'da enflasyon algısının ve beklentilerinin araştırılmasında yaygın olarak kullanılır (Stanisławska, 2019: 45). Dolayısı ile bu çalışmada katılımcıların enflasyon oranı algısını ölçmek için öncelikle "Sizce son 12 ayda tüketici fiyatlarındaki (tüketim malları ve hizmetlerinin fiyatları) değişim nasıldır?" şeklinde nitel soru soruldu. Bu sorunun yanıt seçenekleri "fiyatlar düştü," "b-fiyatlar yükseldi" ve "fiyatlar değişmedi" şeklinde idi. Fiyatlar düştü ya da yükseldi seçeneklerini işaretleyen katılımcılara "Sizce son 12 ayda tüketici fiyatlarındaki (tüketim malları ve hizmetlerinin fiyatları) değişim yüzde kaç oranında gerçekleşti?" şeklinde açık uçlu olarak soruldu.

Sağlıklı beslenme davranışlarının ölçümünde Üniversite Öğrencilerinde Sağlıklı Yaşam Becerileri Ölçeği'nin Sağlıklı Beslenme alt boyutunda yer alan sorulardan yararlanıldı. Bu ölçek 2019 yılında Genç ve Karaman tarafından geliştirilmiştir ve üniversite düzeyindeki öğrencilerin sağlıklı yaşam becerilerini ölçmeye yöneliktir. Sağlıklı beslenme alt boyutu toplam 5 sorudan oluşmaktadır. Ölçek 4 dereceli bir değerlendirmeye sahiptir ve 1-Hiç Katılmıyorum, 4-Kesinlikle Katılıyorum ifadelerine karşılık gelmektedir. Sağlıklı beslenme alt boyutundan alınabilecek toplam puan 4 ile 20 arasındadır. Toplam puan arttıkça bireylerin sağlıklı yaşam becerileri de olumlu yönde artmaktadır. Bu çalışmada bulguların sunumu ve yorumunda madde puan ortalamalarından yararlanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı sağlıklı beslenme alt boyutu için 0,79 olarak belirtilmiş olup (Genç ve Karaman, 2019: 660), bu çalışma için 0,84 olarak hesaplandı.

Veri analizi bilgisayar ortamında bir istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirildi ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi. Betimleyici istatistikler; sayı, yüzde, ortalama ve standart sapmalar aracılığıyla sunuldu. Tanımlayıcı özellikler ve sağlıklı beslenme puan ortalamaları arasındaki ilişki için bağımsız gruplarda t-testi kullanıldı. Sağlıklı beslenme puan ortalamaları ve enflasyon oranı arasındaki ilişkiye Spearman korelasyon katsayısı ile bakıldı.

Sağlıklı beslenme puan ortalamalarının basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde -1,5 ile +1,5 sınırları dahilinde olduğu görüldü. Tabachnick ve Fidell'e göre bu değerlerin -1,5 ile +1,5 arasında olması, dağılımın normalliğini göstermektedir. Dolayısı ile sağlıklı beslenme verileri normallik varsayımını karşılamaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2019: 482).

3.BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri (n= 185)

Değişkenler	n	%
Yaş		
20 yaş ve altı	90	48,6
20 yaş üstü	95	51,4
Cinsiyet		
Erkek	46	24,9
Kadın	139	75,1
Ailenin yaşanılan yer		
Kırsal	52	28,1
Kentsel	133	71,9
Yaşanılan kişiler		
Ev (aile)	55	29,7
Ev (öğrenci)	16	8,6
Yurt/apart	114	61,7
Aile gelir durumu		
Gelir giderden az	80	43,2
Gelir gidere eşit	91	49,2
Gelir giderden fazla	14	7,6
Fiyatlardaki değişim		
Fiyatlar düştü	1	0,5
Fiyatlar yükseldi	183	99,0
Fiyatlar değişmedi	1	0,5
	Ort±ss	Min-Maks
Yaş	20,79±1,94	18,00-29,00
GANO	2,98±0,48	1,00-3,97
Aile geliri	4683,84±3037,96 ₺	310,00-25,000
Enflasyon oranı algısı	139,09±133,23	7,0-1000,0

*GANO: 4'lük sistemdeki genel ağırlık not ortalaması.

Araştırmaya katılan hemşirelik bölümü öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri incelendiğinde, yaş ortalamasının 20,79±1,94, %75,1'inin kadın, %61,7'si-

nin ikamet yerinin yurt/apart, %71,9'unun ailesinin yaşadığı yerin kentsel bölgede ve genel ağırlıklı not ortalamalarının $2,98 \pm 0,48$ olduğu belirlendi. Ekonomik yönden katılımcıların aile geliri ortalamasının $4683,84 \pm 3037,96$ ₺, %49,2'sinin ailesinin gelirinin giderine eşit olduğu belirlendi. Ayrıca katılımcıların %99,0'u son 12 ayda tüketici fiyatlarında (tüketim malları ve hizmetlerinin fiyatları) yukarı yönlü değişim yaşandığını ve enflasyon oranı algılarının $\%139,09 \pm 133,23$ olduğunu belirtti. (Tablo 1).

Tablo 2. Katılımcıların Sağlıklı Beslenme Puan Ortalamaları

	Minimum	Maksimum	Mod	Ort±ss
Sağlıklı olduğunu bildiğim materyalleri (yiyecek, giyim, oyuncak vb.) pahalı olsa da tercih ederim.	1	4	3	2,44±0,77
Sağlığıma dikkat ederim.	1	4	3	2,96±0,60
Sağlığıma dikkat etmek için yediğim besinleri seçerim.	1	4	3	2,65±0,68
Sağlığım için dengeli beslenirim.	1	4	3	2,65±0,66
Organik besin maddelerini daha pahalı olmasına rağmen sağlıklı olduğu için alırım.	1	4	3	2,39±0,74

Hemşirelik bölümü öğrencilerinin sağlıklı beslenme madde puan ortalamaları incelendiğinde en düşük ortalamanın $2,39 \pm 0,74$ ile "Organik besin maddelerini daha pahalı olmasına rağmen sağlıklı olduğu için alırım." maddesine ait olduğu görüldü. En yüksek puan ortalamasına sahip olan madde ise $2,96 \pm 0,60$ ortalama ile "Sağlığıma dikkat ederim." oldu (Tablo 2).

Tablo 3. Katılımcıların Bazı Tanımlayıcı Özellikleri ile Sağlıklı Beslenme Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması (n = 185)

Değişkenler	n	Sağlıklı Beslenme Ort±ss	t/p
Yaş			
20 yaş ve altı	90	2,58±0,54	t = -0,875
20 yaş üstü	95	2,65±0,54	p = 0,383
Cinsiyet			
Erkek	46	2,64±0,63	t = -0,298
Kadın	139	2,61±0,51	p = 0,766
Ailenin yaşadığı yer			
Kırsal	52	2,58±0,63	t = -0,654
Kentsel	133	2,63±0,50	p = 0,514
Yaşadığı kişiler			
Ev (aile/öğrenci)	71	2,63±0,50	t = 0,163
Yurt/apart	114	2,61±0,56	p = 0,871
Aile gelir durumu			
Gelir giderden az	80	2,53±0,60	t = -1,926
Gelir gidere eşit/fazla	105	2,68±0,49	p = 0,056

t: Bağımsız gruplarda t testi

Hemşirelik bölümü öğrencilerinin bazı tanımlayıcı özellikleri ile sağlıklı beslenme puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel düzeyde anlamlı kabul edilecek herhangi bir farklılık gözlenmedi ($p > 0,05$; Tablo 3). Bununla birlikte, aile gelir durumu ile sağlıklı beslenme puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı olmayan, ancak anlamlıya çok yakın bir sonuç elde edildi. Buna göre; ailesinin geliri giderine eşit/fazla olan öğrencilerin sağlıklı beslenme puan ortalamaları ailesinin geliri giderinden az olanlardan daha yüksek idi ($p = 0,056$). Diğer yandan soru bazında değerlendirme yapıldığında; ailesinin geliri giderine eşit/fazla olan öğrencilerin “Sağlığıma dikkat etmek için yediğim besinleri seçerim.” ($2,75 \pm 0,60 / 2,52 \pm 0,76$; $p = 0,030$) ve “Organik besin maddelerini daha pahalı olmasına rağmen sağlıklı olduğu için alırım.” ($2,50 \pm 0,68 / 2,25 \pm 0,80$; $p = 0,021$) sorularına verdikleri yanıtların puan ortalamalarının ailesinin geliri giderinden az olanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi ($p < 0,05$). Katılımcıların enflasyon oranı tahminleri ile sağlıklı beslenme puan ortalamaları arasında yapılan Spearman korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki saptanmadı ($r = 0,022$; $p = 0,771$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Şubat 2022’de bir önceki yılın aynı ayına göre TÜFE %54,44 artmıştır (TÜİK, 2022). Bu çalışmada ise katılımcıların enflasyon oranı algısının bu rakamın üzerinde olduğu görülmektedir. Türkiye özelinde yapılan ilk enflasyon oranı algısı çalışmasında gerçek enflasyon rakamlarına göre algılanan oranın çalışmamızda olduğu gibi yüksek algılandığı ortaya çıkmıştır. Enflasyon oranlarını gerçek oranlara yakın hisseden bireylerin finansal okuryazarlığının ve iktisadi bilgilerinin yüksek olduğu vurgulanmıştır (Büyükboyacı Hanay vd., 2020: 1). Buna paralel olarak yapılan araştırmalar ekonomi öğrencilerinin enflasyon oranı algılarının diğer öğrencilere kıyasla gerçek enflasyon oranına daha yakın olduğunu göstermektedir (Gündüz vd., 2020: 260). Ayrıca, yüksek enflasyon oranının olduğu dönemlerde çeşitli nedenlerle, örneğin medyada bu konuda sıklıkla bilgi akışı olacağı için, tüketicilerin enflasyon oranı tahminlerinin açıklanan verilere daha yakın olması beklenmektedir (Stanisławska, 2019: 44).

Bu çalışmada hemşirelik bölümü öğrencilerinin enflasyon oranı algıları sağlıklı beslenme davranışları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı görüldü. Benzer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da ailenin gelir durumu ile öğrencilerin sağlıklı beslenme puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Yaşar vd., 2018: 82). Bununla birlikte, bazı sorular bazında ailesinin geliri giderine eşit/fazla olan öğrencilerin puan ortalamaları ailesinin geliri giderinden az olanlardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde

daha yüksek bulunmuştur. Bu sorulardan bir tanesi organik besin maddelerinin daha pahalı olmasına rağmen satın alınması ile ilgiliydi. Bu sonuç, ürünlerin kalitesinin, sertifikasının güvenilirliğinin ya da markası gibi faktörlerin (Krystallis ve Chryssohoidis, 2005: 320) yanında ailenin gelir durumunun da organik besinler için ödeme yapma istekliliği ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Hemşirelik bölümü öğrencilerinin sağlıklı beslenme puan ortalamalarının bu araştırmada orta düzeye yakın olduğu görüldü (Tablo 2). Başka bir araştırma da sağlık bilincinin, sağlıklı gıdaları satın alma için ödeme yapma istekliliğini etkileyen temel psikolojik faktörler arasında yer aldığını kanıtlamıştır (Ali ve Ali, 2020: 1). Bireyler için üniversite yaşamı yalnızca mesleki bilgi ve becerilerin edindiği bir süreç değildir. Bu süreç aynı zamanda bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının oluşmasında ve şekillenmesinde de etkilidir. Bu noktada hemşirelik eğitimi sağlıklı beslenme gibi çeşitli sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirmeye olanak sağlamaktadır (Ecevit Alpar vd., 2008: 384; Kocaakman vd., 2010: 20). Ulusal çerçevede hemşirelik eğitiminin minimum standartlarını belirleyen Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) incelendiğinde “yaşlara göre yeterli ve dengeli beslenmeyi sağlayabilme” ve “beslenme bozukluğunu tanılayabilme” gibi çeşitli öğrenme kazanımlarının beslenme konu başlığı altında yer aldığı görülmektedir (HUÇEP, 2014). Bu koşullar göz önünde bulundurulduğunda hemşirelik bölümü öğrencilerinin sağlıklı beslenme davranışlarının görece yüksek düzeyde olması beklentisi oluşabilir. Ancak ilgili literatür incelendiğinde birbirinden farklı sonuçların rapor edildiği görülmektedir. Literatürde, bu çalışmada olduğu gibi sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının orta düzeyde rapor edildiği araştırmalar (Erzincanlı vd., 2015: 8; Adıbelli vd., 2017: 9) yer aldığı gibi, orta düzeyin üstünde (Karaca ve Aslan, 2019: 734) ya da yüksek düzeyde olduğunun rapor edildiği araştırmalar da (Yüksel Kaçan ve Örsal, 2019: 19) mevcuttur.

Hemşirelik bölümü öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri ile sağlıklı beslenme puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel açıdan anlamlı kabul edilecek herhangi bir farklılık gözlenmedi. Benzer şekilde bazı araştırmalarda da cinsiyetler arası fark olmadığı görülmektedir (Demir ve Baydar Artantaş, 2018: 186; Akgün vd., 2021: 247). Diğer yandan, bazı araştırmalarda ise farklı olarak kadın öğrencilerin sağlıklı beslenme davranışlarının erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur (Tambağ, 2011: 47; Erzincanlı vd., 2015: 8; Yüksel Kaçan ve Örsal, 2019: 19). Ayrıca kadın öğrencilerin sağlıklı beslenme davranışlarının erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu, ancak yaş ve sınıfa göre herhangi bir değişiklik göstermediğini ortaya koyan araştırmalarda vardır (Tambağ, 2011: 47).

Sonuç olarak hemşirelik bölümü öğrencilerinin enflasyon oranı algıları ile sağlıklı beslenme davranışları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin

olmadığı, sağlıklı beslenme puan ortalamalarının orta düzeye yakın olduğu belirlendi. Politika yapıcılara düşen görev, tüketicilerin sağlıklı gıda ürünleri için ödeme yapma istekliliği hakkındaki bilgileri kullanarak enflasyonun artış dönemlerinde ürünlerin aşırı yüksek fiyatlarını düzenlemek ve tüketicilerin çıkarlarını korumaktır (Ramalingam ve Anuradha, 2021: 5796). Bazı maddelerde bulunan anlamlı ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerinin içinde bulunduğu sosyoekonomik durumların iyileştirilmesi, enflasyon oranı algıları ile sağlıklı beslenme davranışları arasındaki ilişkinin daha farklı ve geniş örneklerde araştırılması ya da konunun nitel/karma desenler aracılığıyla da ele incelenmesi önerilir.

KAYNAKLAR

- ABİLDGREN, K. AND KUCHLER, A. (2021). Revisiting the inflation perception conundrum. *Journal of Macroeconomics*, 67, 1-37. <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2020.103264> .
- ADIBELLİ, D., OLĞUN, S., AND TURAN, G. S. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 6(1), 8-17
- AKGÜN, Ş., HANÇET TOK, H. VE OZTAŞ, D. (2021). Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve sağlık okuryazarlık düzeyleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 247-256.
- ALİ, T. AND ALİ, J. (2020). Factors affecting the consumers' willingness to pay for health and wellness food products. *Journal of Agriculture and Food Research*, 2, 1-8. 100076. <https://doi.org/10.1016/j.jafr.2020.100076> .
- ATGÜR, M. (2021). Enflasyon ve enflasyon belirsizliği ilişkisinin türkiye ekonomisi açısından analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46, 305-320. <https://doi.org/10.30794/pausbed.779618>
- ATGÜR, M. (2021). Türkiye'de enflasyon ve faiz ilişkisi: Gibson paradoksunun Türkiye'de geçerliliği (2004-2020). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 513-526. <https://doi.org/10.25287/ohuibf.722661>
- BASHA, M. B., MASON, C., SHAMSUDİN, M. F., HUSSAİN, H. I., AND SALEM, M. A. (2015). Consumers attitude towards organic food. *Procedia Economics and Finance*, 31, 444-452.
- BÜYÜKBOYACI HANAY, M. İ., ÖZDEMİR, Ö., VE KÜÇÜKŞENEL, S. (2020). Enflasyon ve İşsizlik Oranı Algısının İncelenmesi: Bir Anket Çalışması. *METU Studies in Development*, 47(2), 1-18. <https://hdl.handle.net/11511/72689>
- CBI, (2021). Why price stability? Archived October 14, 2008, at the Wayback Machine, Central Bank of Iceland.
- DEMİR, E. VE BAYDAR ARTANTAŞ, A. (2018). Tıp ve hemşirelik öğrencilerinde sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının değerlendirilmesi: kesitsel bir çalışma. *Ankara Medical Journal*, 18(2), 186-197. <https://doi.org/10.17098/amj.435280>
- DUNN, A., GROSSE, S.D. AND ZUVEKAS, S.H. (2018). Adjusting health expenditures for inflation: a review of measures for health services research in the United States. *Health Serv Res*, 53, 175-196. <https://doi.org/10.1111/1475-6773.12612>
- EUROPEAN COMMISSION (2021). The Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys: User Guide, European Economy, Directorate-General for Economic and financial affairs.
- ECEVİT ALPAR, Ş., ŞENTURAN, L., KARABACAK, Ü. VE SABUNCU, N. (2008). Change in the health promoting lifestyle behaviour of Turkish University nursing students from beginning to end of nurse training. *Nurse Education in Practice*, 8(6), 382-388. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2008.03.010>

- ERZİNCANLI, S., ZAYBAK, A. AND KHORSHİD, L. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve zaman yönetimi becerileri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 31(2), 8-25.
- EVANS, G. W. AND HONKAPOHJA, S. (2001). Learning and expectations in macroeconomics, Princeton University Press.
- FED, (2021). "The Fed- What is inflation and how does the Federal Reserve evaluate changes in the rate of inflation?". Board of Governors of the Federal Reserve System.
- GEAR (2019). What can I learn from the existing health economic evaluation guidelines? [http://www.gear4health.com/gear/health-economic-evaluation-guidelinesE.T.:](http://www.gear4health.com/gear/health-economic-evaluation-guidelinesE.T.) 14.03.2022.
- GENÇ, A. VE KARAMAN, F. (2019). Üniversite öğrencilerinde Sağlıklı Yaşam Becerileri Ölçeği'nin geliştirilmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (7), 656-669.
- GÜNDÜZ, S., YILDIRIM, S. VE DURUKAN, M. B. (2020). An Investigation of the Factors Affecting Inflation Perceptions: A Case Study on Business and Economics Undergraduate Students. *Sosyoekonomi*, 28(45), 245-263. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2020.03.14>
- HEMŞİRELİK ULUSAL ÇEKİRDEK EĞİTİM PROGRAMI (HUÇEP) 2014. <http://www.hemed.org.tr/2014-hucep/> E.T.: 14.03.2022.
- KARACA, T. VE ASLAN, S. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin sağlık durumu algılarının ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(4), 734-739. <https://doi.org/10.31067/0.2019.223>
- KOCAAKMAN, M., AKSOY G. VE EKER, H. H. (2010). İstanbul ilindeki hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(2), 19-24.
- KOÇOĞLU, D. VE AKIN, B. (2009). Sosyoekonomik eşitsizliklerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve yaşam kalitesi ile ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(4), 145-154.
- KRYSTALLIS, A. AND CHRYSOHOİDİS, G. (2005). Consumers' willingness to pay for organic food: Factors that affect it and variation per organic product type. *British Food Journal*, 107(5), 320-343. <https://doi.org/10.1108/00070700510596901>
- NELSON, M. C., STORY, M., LARSON, N. I., NEUMARK-SZTAİNER, D. AND LYTLE, L. A. (2008). Emerging adulthood and college-aged youth: an overlooked age for weight-related behavior change. *Obesity*, 16(10), 2205-11. <https://doi.org/10.1038/oby.2008.365>
- OECD, (2021). Statistical Insights: Consumption shifts and inflation measurement during Covid-19 <https://www.oecd.org/sdd/prices-ppp/statistical-insights-consumption-shifts-and-inflation-measurement-during-covid-19.htm> E.T.: 20.03.2022.
- ÖNER, C. (2020). Inflation: Prices on the rise. *International Monetary Fund*, 26-27. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/30-inflation.htm> E.T.: 24.03.2022.
- RAMALİNGAM, S. AND ANURADHA, R. N. (2021). Consumers' willingness to pay more for organic food products-A study with reference to the Chennai city. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 12(11), 5796-5800.
- STANIŚLAWSKA, E. (2019). Consumers' perception of inflation in inflationary and deflationary environment. *J Bus Cycle Res*, 15, 41-71. <https://doi.org/10.1007/s41549-019-00036-9>

- ŞENDAĞ SAĞIR, G., YURTTAGÜL, S. M. VE KIRATLI, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin beslenme durumlarının Akdeniz diyet kalite indeksi ile değerlendirilmesi. *Zeugma Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 98-106.
- TABACHNICK, B. G. AND FIDELL, L. S. (2013). Using multivariate statistics(6th ed.). Boston: Pearson Education.
- TAMBAĞ, H. (2011). Hatay Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 18(2), 47-58.
- TAŞ, F. VE AKIN, B. (2018). Sağlığı geliştirici yaşam tarzı ve öz etkililik-yeterlilik durumunun sosyo-ekonomik durum ile ilişkisi. *Sağlık ve Toplum*, 28(2), 24-38.
- TÜİK, (2022). Tüketici Fiyat Endeksi. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Subat-2022-45791> E.T: 20.03.2022
- YAŞAR, Ö., KARADAĞ, N. VE ÖZSEZER KAYMAK, G. (2018). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının incelenmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 82-87.
- YÜKSEL KAÇAN, C. VE ÖRSAL, Ö. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları düzeyinin değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 19-24. <https://doi.org/10.33631/duzcesbed.481144>

DOKUZUNCU BÖLÜM

ENFLASYON VE FAİZ YANSIMASINDA OTOMOTİV SATIŞLARI: TÜRKİYE'DE 2015-2021 DÖNEMİ İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

Onur UZMA¹⁶

Hasan AZAZI¹⁷

1.GİRİŞ

Günümüzde pek çok insan herhangi bir mal veya hizmet alırken ekonominin genel seyrine bakarak hareket etmektedir. Konjonktürel olarak bakıldığında genişleme dönemlerinde bireylerin tüketim harcamaları artarken daralma dönemlerde bu harcamalar düşmektedir. Küreselleşme çağında olduğumuz da düşünüldüğünde pek çok faktör mal ve hizmet fiyatlarının genel düzeyini etkilemektedir ve bu etkisi kısa sürede yansımaktadır. Bu faktörlerden biri olan enflasyon kavramı iktisat biliminin doğuşundan günümüze kadar geçen süre zarfında hem bilimsel hem de kişisel anlamda dikkat çekmiştir. Neredeyse toplumun tamamını ilgilendiren enflasyon ekonomik etkileri olduğu kadar siyasi ve toplumsal etkileri de bulunmaktadır. Öyle ki enflasyon ekonomik aktörlerin tüketim ve yatırım kararını ciddi anlamda etkilemektedir. Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde bireyler paralarının değerini tutabilmek için mal ve hizmet satın alma güdüsü içerisinde olursa çünkü mal ve hizmet fiyatlarının kısa bir süre sonra artacağından emindirler. Enflasyonun düşük olduğu dönemlerde ise bireyler satın almak davranışlarını daha sonraki zamana erteleyebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman enflasyon kavramı iktisat biliminde önemli bir konu haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu ilgiden dolayı enflasyonun tanımı yapılırken bir uzlaşa olduğunu söylemek mümkün değildir. Pek çok iktisadi görüş nezdinde enflasyonun başkaca tanımları yapılmıştır. Tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyen diğer faktör ise faizdir. Faiz genel anlamda paranın zaman maliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu durum ise ekonomik aktörlerin mal

¹⁶ Doktora öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniveristesi, LEE İktisat, onuruzma7@gmail.com

¹⁷ Dr.Öğr.Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniveristesi, hasanazazi@gmail.com

veya hizmet alacakları zaman faiz, vazgeçmeleri gereken bir fırsat maliyeti olarak karşılıklarına çıkmaktadır. Genel olarak bakıldığında faizin yükselmesi yerli paranın değerini artıracığından bireylerin mal ve hizmet alımlarında bir azalma meydana gelir ve bireyler paralarını faiz hesaplarında tutarak belli bir gelir elde etme güdüsünde olmaktadır. Faiz düşük olduğu dönemlerde ise paranın değeri düşük olacağından bireyler parayı faiz hesaplarında tutma güdüsü zayıf olacağından mal ve hizmet alma güdülerini artıracaktır.

Küreselleşen dünyada otomobil endüstrisi ülke ekonomileri için stratejik bir öneme sahiptir. Günümüzde otomobil lüks olmaktan ziyade bir ihtiyaç haline gelmiş kimi zaman ise bir yatırım aracı olarak da görülmüştür. Otomobil, ekonomik aktörler açısından kişisel kullanımı ya da belirli işin yapılması amacıyla satın alınabilmektedir. Ekonomik aktörler otomobil alım satımları yaparken ekonominin genel seyrine ve birtakım parametrelere dikkat etmektedir. Çalışmada Türkiye özelinde 2015-2021 yılların arasındaki binek ve hafif ticari otomobil satışlarının genel seyrine bakılarak faiz ve enflasyonun satış rakamlarının üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle enflasyon ve faiz kavramlarını değinilecektir. Sonrasında Türkiye’deki 2015 ila 2021 yılları arasındaki binek ve otomobil satışları üzerinden enflasyon ve faizin grafik üzerinde analizi yapılacaktır. Son olarak tüketicilerin satın alma davranışlarını ne şekilde etkilediğine bakılacaktır.

2.ENFLASYONUN TANIMI

Enflasyon kavramı uzunca bir geçmişse sahiptir. Enflasyon olayının gerçek anlamda önemini anlaşılması ve sosyo-ekonomik yazın içerisinde ele alınması 1. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmektedir. Latince “şişme, şişkinlik” anlamına gelen enflasyon kelimesinin ilk defa Amerikan iç savaşı esnasında kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir. Buradaki şişmenin ekonominin bütününde fiyatlar genel seviyesinin artması veya büyüme anlamları çıkartılabilmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrasında enflasyonun öneminin kavranmaya başlamasıyla yapılan çalışmalar sayısal anlamda yeterli gözükmesine rağmen ulaşılmış olduğu sonuçlar itibarıyla yetersiz kalmıştır. Fakat sebepleri ve sonuçları itibarıyla çok karmaşık bir olgu olan enflasyonu tek bir tanımla açıklamanın güçtür. Bu açıdan bakıldığında genel kabul gören bir tanımlamadan söz etmek mümkün değildir. Fakat en çok kabul gören enflasyon tanımı “Enflasyon, süreli fiyat artış süreci veya paranın sürekli değer kaybetme sürecidir” olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımlama ise enflasyonu fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen yukarı yönlü hızlı ve sürekli hakaret ve parasal şişkinlik olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle paranın değer kaybetmesi olarak da tanımlanabilir. Ülkede

enflasyon olması halinde para zamanla değer kaybetmeye başlar ve bunun sonucunda iktisadi aktörlerin satın alma güçleri azalır. (Kılıç vd., 2018: 325 Paya, 2002: 378-379; Dinler, 2009: 456; Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2010: 372; Bronfenbrenner ve Holzman, 1963: 597-599; Kılıç ve Torun: 2018: 19; Akcan, 2019: 240).

Enflasyon üzerine yapılan bu tanımlamalar onun ne olmadığını hakkına fikirler sunmaktadır. Buradaki bahse konu olan fiyatlardaki artış ekonomideki sadece birkaç malda değil, bütün mallarda veya malların büyük bir çoğunluğunda olması gerekir. Ayrıca fiyatlar genel seviyesindeki bir defaya mahsus veya kısa bir zaman aralığında meydana gelen bir artış da değildir. Aynı şekilde enflasyon ekonomik konjonktürün genişleme dönemlerinde meydana gelen ve daralma dönemlerinde düşen fiyat seviyesindeki artışlar değildir. (Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2010: 372; Kılıç vd., 2018: 325)

Burada vurgulanması gereken iki husus bulunmaktadır. İlki fiyat artışlarının enflasyon olarak tanımlanabilmesi için bir ya da birkaç malın fiyatının artması değil fiyatlar genel seviyesinde bir artışın meydana gelmesi gerekmektedir. Yani ekonominin bütününde bir fiyat artışının yaşanması gerekmektedir. Ekonomide tek bir malın fiyatından meydana gelen artışı fiyat artışı olarak tanımlanırken enflasyon ise ekonomide tüm malların fiyatlarının ağırlıklı ortalamasıyla ilgili olup sürekli ve hızlı bir artış göstermesi durumudur. Çünkü ekonomide bütün malların fiyatları artmayabilir. Mevsimsel ve bazen arz ve talep dengesi arasından meydana gelen çarpıklıktan dolayı belli malların fiyatları artarken bir kısım malların fiyatları da düşmektedir. Bu nedenle bir ya da birkaç malın fiyatının artması değil fiyatlar genel düzeyinin artması önemlidir. İkinci olarak enflasyonun süreklilik göstermesi ve hissedilebilir derecede hızlı olması gerekmektedir. Yılda %1'den az bir genel fiyat seviyesi artışı enflasyon olarak tanımlamak mümkün gözükmemektedir. Fiyatlar genel seviyesindeki artışı enflasyon olarak adlandırırken bunu ekonomik aktörlerin enflasyon karşı duyarlılığına dayandırmak gerekir. Bu gerçekte sübjektif bir kriterdir. Enflasyonun tam tersine, yani fiyatlar genel düzeyinin düşmesi durumuna ise deflasyon denilmektedir. (Dinler, 2009: 456; Kılıç vd., 2018: 325 Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2010: 372; Paya, 2002: 379).

3.ENFLASYON TÜRLERİ

Enflasyon türlerine göre iki genel başlık altında toplayabilmekteyiz. Bunlar; Nedenlerine Göre ve Fiyat Artış Hızlarına Göre.

3.1. Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri

Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri; Talep Enflasyonu ve Maliyet Enflasyonu olarak iki alt başlıktan oluşmaktadır.

3.1.1. Talep Enflasyonu

Bir ekonomide en sık rastlanan ve en büyük şoklardan biri talep enflasyonudur. John Maynard Keynes (1883-1946) ve onu takip edenler, talep enflasyonunun kaynağı olarak toplam talepteki artışı dikkat çekmişlerdir. Toplam talep ise tüketim, yatırım ve devlet harcamalarının toplamından oluşmaktadır. Toplam talebin değeri, tam istihdam düzeyinde toplam arzın değerini aştığında, enflasyonist bir boşluk oluşmaktadır. Bir başka deyişle kamu harcamaları ve ihracat kalemleri toplamının, üretim ve ithalat kalemleri toplamını aşması durumunda talep enflasyonu oluşmaktadır. Sebep ne olursa olsun, toplam talep ekonominin üretebileceği potansiyelden daha hızlı arttığı zaman, toplam arz ve talep dengeye gelebilmesi için fiyatlar yukarı yönlü hakaret eder ve sonucunda talep enflasyon meydana gelir. Toplam talep ile toplam arz arasındaki fark ne kadar büyük olursa, enflasyon o kadar hızlı olur. Ekonominin yükselişe geçtiği ve işsizliğin azaldığı dönemlerde ortaya çıkan bu enflasyon türü piyasaya dayalı bir ekonomi içerisinde tamamen doğaldır. Ekonomide talep fazlası olduğunda, üreticiler talebin arzın önüne geçtiğini bildikleri için fiyatları yükseltebilir ve daha büyük kar marjları elde edebilirler. Bir ekonomide, GSYİH'nın potansiyel GSYİH'nın uzun vadeli trend büyümesinden daha hızlı artmasıyla güçlü bir patlama yaşadığında, talep yönlü enflasyon bir tehdit haline gelir. Bu, Birleşik Krallık ekonomisinde 1980'lerin sonlarında gerçekleşmiştir. (Totonchi, 2011: 459-460; Riley, 2018; Karluk, 1973: 203; Samualeson ve Nordhaus, 1992: 603)

Genel olarak talep enflasyonunun dört nedeni bulunmaktadır. Bunlar; (Totonchi, 2011: 460; Riley, 2018)

- 1- Döviz kurunda meydana gelen değer kaybı, ihracatı uluslararası pazarlarda rekabetçi hale getirerek, ülkenin kendi faktör kaynaklarına olan talebin artmasına neden olur.
- 2- Doğrudan veya dolaylı vergilerin azaltılması, kamu harcamalarının ve borçlanmanın artırılması toplam talepte artış meydana gelir. Bu durum beklenmeye bir talep artışı meydana getirdiği için fiyatlar genel seviyesinin artmasına neden olur.
- 3- Parasal genişleme ve faiz oranlarının düşmesi sonucu kredi talebinin artması talep artışına yol açar.

- 4- Diğer ülkelerden daha hızlı bir ekonomik büyüme ortamının yakalanmasıyla artan talep ülke içindeki firmaların daha iyi kar elde etme güdüsüyle fiyatları yükseltmesi talep enflasyonu tetiklemektedir.

Talep enflasyonunu kontrol altına almak için devlet harcamalarının azaltılması, vergilerin arttırılması, sıkı para politika gibi politikalar uygulanabilir. (Totonchi, 2011: 460)

Genel anlamda bakıldığında talep enflasyonu bir ekonominin aşırı ısınma tehlikesi altındayken meydana gelmektedir. Artan talep ekonominin üretim kapasitesinin ötesine geçtiğinden dolayı kaynaklar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bunun sonucunda fiyatlar yükselir, yükselen fiyatları düşürmek için ithalat yapılır, ithalatın artması da dış ticaret açığı oluşturur. Talep enflasyonunu kontrol altına almak için devlet harcamalarının azaltılması, vergilerin arttırılması, sıkı para politika gibi politikalar uygulanabilir. (Totonchi, 2011: 460) Riley, 2018; TCMB, 2013: 3).

3.1.2. Maliyet Enflasyonu

Talep enflasyonunun temelleri, klasik iktisatçılar tarafından anlaşılmiş ve tarihsel fiyat hareketlerini açıklamak amacıyla kullanılmıştır. Yüksek işsizlik ve kaynakların verimsiz kullanıldığı dönemlerde artan maliyetlerden kaynaklanan enflasyona maliyet veya arz şoku enflasyonu denir (Samualeson ve Nordhaus 1992: 603-604). Maliyet enflasyonu esasları itibariyle talep enflasyonu dışında kalan enflasyonların tamamı içine alan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Maliyet enflasyonunun nedeni genel anlamda üretim maliyetlerindeki artışlardır. Artan üretim maliyetlerinin sonucu firmalar fiyatları yükseltmektedir (Karluk, 1973: 207-208). Herhangi bir ekonomide petrol ve gıda gibi toplumu yakından ilgilendiren malların fiyatlarının yükselmesi veya kriz, doğal afet gibi benzeri durumlarda üretim maliyetlerinde artış yaşanması neticesinde toplam arzın ve ilerleyen süreçte fiyatlar genel seviyesinin yükselmesidir. Maliyet enflasyonu, kâr enflasyonu ve ücret enflasyonu olarak sınıflandırılmaktadır. Kâr enflasyonu firmaların elde etmiş oldukları kârları arttırma isteğinden dolayı fiyatlarda yaşanan artıştır. Ücret enflasyonu ise ücret artışları olmasına rağmen verimliliğin bu duruma eşlik edecek bir şekilde artmamasında dolayı üretim maliyetlerinin yükselmesidir. (TCMB, 2013: 4)

Maliyet odaklı enflasyon ilk olarak 1930'larda ve 1940'larda ortaya çıkmıştır. Ekonomistler maliyet enflasyonu açıklamaya çalışırken genellikle firma maliyetlerinin önemli bir parçası olan ücretlerle başlarlar. Bazı ekonomistler, bu durumdan sorumlu olarak sendikaları göstermektedir. Maliyet şokları genellikle petrol ve gıda fiyatlarındaki keskin değişikliklerden ve döviz kuru hareketlerin-

den kaynaklanmaktadır. 1973'te, 1978'de, 1990'da ve 2000'li yıllarda petrol fiyatlarının keskin bir şekilde yükselmesi işletmelerin maliyetleri ciddi bir şekilde arttırmıştır (Samualeson ve Nordhaus 1992: 604).

Maliyet enflasyonu genel anlamda dört nedeni vardır: (Riley 2018; Karluk,1973: 207-208)

- 1- Hammadde ve ara malların fiyatlarında bir artış yaşanması.
- 2- İşgücü maliyetlerinde artış yaşanması.
- 3- Hükümetin yüksek dolaylı vergiler uygulaması. Bu durumda arz ve talebin fiyat esnekliğine bağlı olarak, tedarikçiler vergi yükünü tüketicilere yükleyebilmektedir.
- 4- Döviz kurunda yaşanan düşüş.

3.2. Fiyat Artış Hızlarına Göre Enflasyon Türleri

Fiyat Artış Hızlarına Göre Enflasyon Türleri, İlimli Enflasyon, Yüksek Enflasyon ve Hiperenflasyon olarak üç başlıktan oluşmaktadır.

3.2.1. İlimli Enflasyon

İlimli enflasyon, yavaş yükselen fiyatlar ve tek haneli yıllık enflasyon şeklinde tanımlanabilir. Yani enflasyon %1 ila %10 arasında bir seyir izlemektedir. Literatürde ilimli enflasyon, rahvan enflasyon, sürünen enflasyon ve hatta sinsi enflasyon olarak tanımlanmıştır. Ekonomide fiyat istikrarı egemen olduğundan insanların yerli paraya olan güvenleri fazladır ve enflasyon iktisadi aktörler için önemli bir problem teşkil etmemektedir. Şöyle ki iktisadi aktörler parayı nakit olarak ellerinde tutarlar çünkü paranın şu an ki değer ile gelecekteki değeri arasından bir fark olmayacağından emindirler. Bu tür bir enflasyon ortamı mevcut olduğunda iktisadi aktörler yerli para cinsinden uzun vadeli sözleşme yapabilirlerken, paralarını döviz veya değerli kâğıt olarak tutarak değerini korumak için ekstra çaba içerisinde olmazlar. Kısacası dolarizasyon düşük düzeydedir. İlimli enflasyon oranı ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin gelişmiş ülkelerde bu oran ortalama %3-4, gelişmekte olan ülkelerde ise ortalama %6-7 seviyelerindedir. (Samuelson ve Nordhaus 1992: 592; Dinkler, 2009: 456; Kılıç vd., 2018: 332)

3.2.2. Yüksek Enflasyon

Çift veya üç haneli aralıktaki enflasyon yüksek enflasyon veya dörttnala enflasyon olarak tanımlanmaktadır. Bu tip bir enflasyon mevcut olduğunda ciddi ekonomik dengesizlikler ortaya çıkar. Şöyle ki iktisadi aktörlerin yapmış oldukları

sözleşmeler döviz birimine endekslenir (bu durum bir zorunluluk hali de oluşturur.) ve para nakit olarak elde tutulmak istenmez. Böyle bir dönemde para değerini hızlıca kaybeder ve hane halkının satın alma gücü düşer. İlımlı enflasyonda düşük olan dolarizasyon yüksek enflasyondan artma eğilimindedir. Yerli para ele geçer geçmez altın, döviz veya faiz gibi finansal piyasalarda veyahut ta gayrimenkul ve dayanıklı tüketim mallarında değerlendirilir. Neticede iktisadi aktörler parayı günlük işlemleri gerçekleştirmek için minimum olacak seviyede tutular. Ayrıca yatırım fonları yurt dışına gönderilir, yurtiçi yatırım azalır sonuç olarak ekonomi bozulma sürecine girer. (Samualeson ve Nordhaus 1992: 592; Kılıç vd., 2018: 333)

Ülkemizde yüksek enflasyon tipi 1970-2003 yılları arasında görülerek %30 ila %100 arasında seyir etmiştir. Küreselleşme sürecine ayak uydurmaya çalışan Güney Amerika ülkeleri gibi ülkemizde de neredeyse 35 yıl yüksek enflasyonla mücadele etmiştir. (Dinler, 2009: 456-457).

3.2.3. Hiperenflasyon

Hiperenflasyonda fiyat artışları hızlı ve büyük olmasından dolayı fiyat artışları gün içinde hatta saatler içerisinde bile yaşanabilir. Para hacminin kontrolsüz bir şekilde artırılması sonucunda meydana gelen hiperenflasyon, paranın tasarruf aracı ve kıymet ölçüsü olma özelliğini kaybettiği (çünkü elde para tutmanın fırsat maliyeti çok yüksektir) gibi uluslararası alanda itibarını yüksek ölçüde kaybeder. Ekonomide çok basit bir işlemde bile yerli para kullanılmak istenmez hatta takas yapmak cazip hale gelir. Bu türde bir enflasyon ortamı oluştuğunda satın aldığınız herhangi bir malı yeniden satın almak istediğinizde aynı fiyattan almanız pek mümkün olamayabilir. Ekonomideki mal ve hizmet fiyatlarının tamamı döviz cinsinden belirlenir. Yüksek enflasyonda olduğu gibi iktisadi birimler ellerindeki parayı süratle döviz altın veya faiz gibi finansal varlıklara veya gayrimenkul ve dayanıklı tüketim mallarına çevirerek paradaki değer kaybının önüne geçme istekleri daha yüksektir. (Kılıç vd., 2018: 333; Dinler, 2009: 457)

Hiperenflasyon genellikle savaş, siyasi istikrarsızlıklar, iç savaş, karşılıksız aşırı para basımı vb. gibi olağanüstü durumlarda ortaya çıkar. En çok bilinen hiperenflasyon vakası 1920'lerde Almanya'nın Weimar Cumhuriyeti'nde gerçekleşmiştir. Bu ülkede aylık enflasyon oranının ortalaması %300'lerin üzerinde çıkmıştır. Bir diğer örnek ise 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Macaristan yaşanmıştır. Macaristan'da 1945 yılında aylık enflasyon oranı %20.000'lere yaklaşmıştır. Yakın zamanda ise geçiş ekonomileri olarak tabir edilen ülkelerin bir kısmında bu tip enflasyon yaşanmıştır. Çalışmalar, hiperenflasyonda birkaç ortak özellik bulmuştur. İlk olarak, gerçek para talebi (para stokunun fiyat düzeyine

bölünmesiyle ölçülür) büyük ölçüde düşer. İkincisi, görelî fiyatlar son derece istikrarsız hale gelir. (Samualeson ve Nordhaus 1992: 593; Kılıç vd., 2018:333; Dinler, 2009: 457).

4.FAİZ KAVRAMI VE TANIMI

Günümüz ekonomi bilimi içerisinde para bir mal olarak kabul edilmektedir. Her malda olduğu gibi paranın da kiralanmasının bir bedeli olmaktadır. Bu bedele faiz denir. Herhangi bir kişi elinde bulundurduğu tasarrufunu harcama-yarak bu tasarrufun kullanım hakkını geçici bir süre için başka bir kişiye kullan-dırması sonucunda faiz geliri elde etmektedir (Eğilmez; 2019: 48).

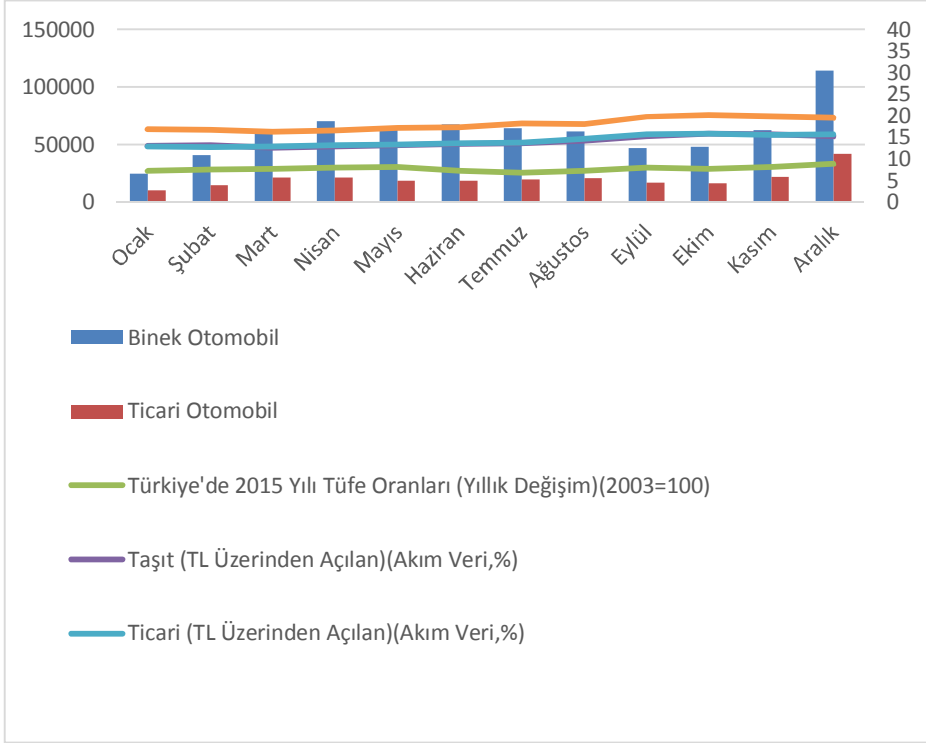
Faiz kavramını açıklamaya yönelik olarak iktisadi literatür çalışmaları son iki yüz yıllık dönemde olmasına rağmen faiz kavramı çok eski dönemlere dayan-maktadır. Eski Sümerler döneminde sistematik bir borç aracı olarak faiz ile kre-dili mal satışında kullanıldığı bilinmektedir. Faiz ile kredi olgusunun prehistorik dönemlerde, değer (para) bir değiş-tokuş aracı olarak genel geçer bir ölçüsü-nün geliştirilmesinden öncesinde de olduğu tahmin edilmektedir. Tarihin farklı dönemlerinde bazı toplumlar tarafından bazen siyasi bazen dini nedenlerden dolayı faizin yasaklandığı olmuştur (Seyrek ve Mızrak, 2009: 385).

Ekonomide faiz kavramı sermaye sahibinin üretim neticesinde almış ol-duğu pay veya sermayenin başka birine belli bir süre için ödünç verilmesi karşı-lığında ödenen bir bedel olarak tanımlanmaktadır. Faizi paranın kullanım bedeli olarak kabul edersek, ödünç için ödenmesi zorunluluk arz eden ve yıllık bazda yüzdesel olarak ifade edilen bir gelirdir (Samuelson, 1973:296). İktisat teorisyenlerine göre ise, faiz; tasarruf sahiplerine, tasarruflarını ödünç vermeleri karşı-lığı ödenen bir bedeldir. Kapitalist sistem açısından bir faiz tanımlaması yapan göre ise faiz, “sermayenin üretim faaliyetlerinde kullanılması karşılığında öde-nen bedeldir”. Ayrıca, “fonksiyonel gelir dağılımında sermayeye düşen pay” olarak da açıklanmıştır. (Seyidoğlu, 2012: 22). Keynes’e göre ise “Likidite Ter-cihi Teorisinde” faizin tasarrufların yani likit parayı elden çıkarmanın bedeli ol-duğunu söylemiştir (Parasız, 1988: 253).

5. TÜRKİYE’DE 2015-2021 YILLARI ARASINDAKİ BİNEK VE TİCARİ OTOMOBİL SATIŞLARI İLE ENFLASYON VE FAİZ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bu bölümde çalışmada yer alan değişkenleri grafiksel veriler ışığında ele alınacaktır. TCMB ve ODD kurumlarından elde edilen veriler ile görsel bulgular elde edilecek ve değişkenler arasındaki ilişki 2015 yılı ile başlayan dönemler bağlamında yorumlanacaktır.

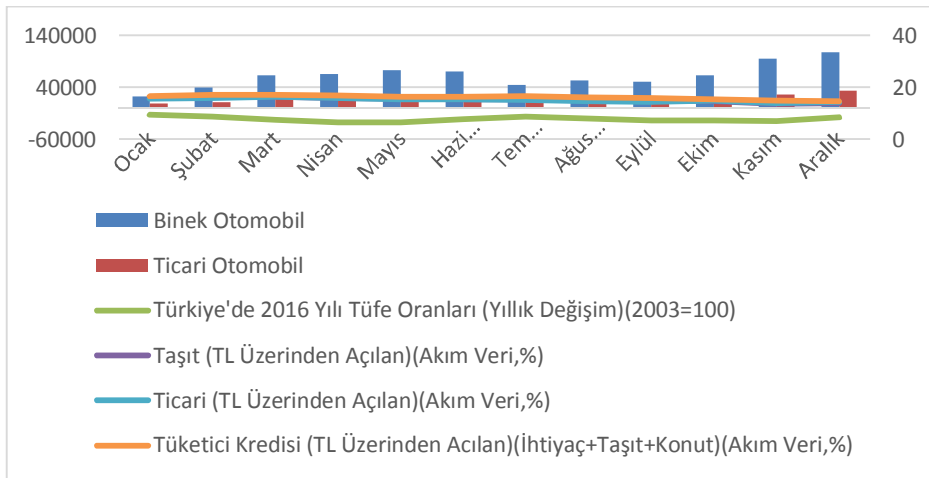
Şekil 1. Türkiye’de 2015 Yılı Binek ve Ticari Otomobil Satışları, Faiz Oranları ve Enflasyon

Kaynak: TÜİK, TCMB ve ODD verilerinden derlenmiştir.

2015 yılı için Türkiye’de enflasyon 7,2 ile 8,82 arasında bir seyir izlemiştir. Faiz oranları ise 2015 yılı içerisinde Ocak ayından Aralık ayına kadar olan süreçte genel seyri yükseliş halinde olmuştur. Bu dönemde Türkiye’deki otomobil satışlarını bakıldığında Mart ayında yakalanan yükseliş trendi ortalama bir seyir izleyerek Ağustos ayına kadar sürmüştür. Eylül ve Ekim aylarında faiz oranlarının yükselmesi ile birlikte otomobil satışlarında bir düşüş yaşandığı gözlenmektedir. Fakat Kasım ve Aralık aylarında faiz oranları yüksek olmasına rağmen otomobil şirketlerinin yıl sonu kampanyalarından dolayı araç satışlarında yükseliş meydana gelmiştir. Hatta Aralık ayında yapılan satışlar tüm aylar ile kıyaslandığından en yüksek satış rakamlarının yaşandığı dönem olmuştur. 2015 yılında Türkiye’de 968.017 araç satışı gerçekleşmiştir.

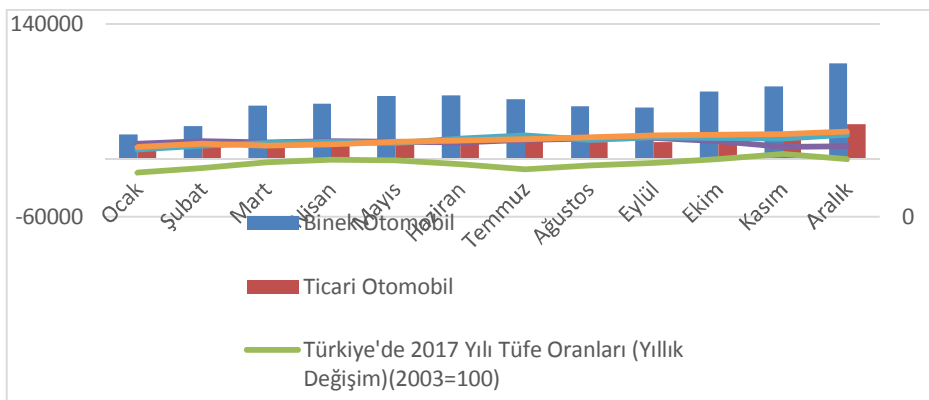
Şekil 2. Türkiye’de 2016 Yılı Binek ve Ticari Otomobil Satışları, Faiz Oranları ve Enflasyon

Kaynak: TÜİK, TCMB ve ODD verilerinden derlenmiştir.

2016 yılı içerisinde Türkiye’deki enflasyon 7 ila 9,58 arasında dalgalanmıştır. Faiz oranları ise yıl başından yıl sonuna doğru düşüş trendinde olmuştur. 2015 yılındaki otomobil satış trendi ile 2016 yılındaki satış trendi arasında benzerlik olduğunu söyleyebilmekteyiz. 2015 yılında toplamda 968.017 araç satılırken 2016 yılında 983.720 araç satılmıştır. Binek otomobil satışları %4,31 artarken Hafif Ticari otomobil satışları %6,45 azalmıştır. Enflasyon oranları 2015 yılına göre çok az miktar artış göstermiştir. Satışlarda az da olsa meydana gelen bu artış bir önceki yıla göre faiz oranlarının daha düşük olmasıdır.

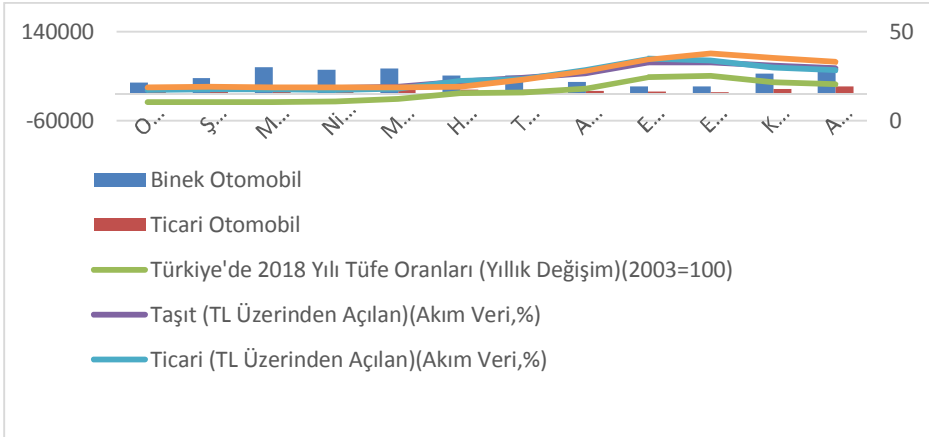
Şekil 3. Türkiye’de 2017 Yılı Binek ve Ticari Otomobil Satışları, Faiz Oranları ve Enflasyon

Kaynak: TÜİK, TCMB ve ODD verilerinden derlenmiştir.

2017 yılında Türkiye’de enflasyon 9,22 ila 12,98 arasında dalgalanmıştır. 2017 yılında Ocak ayından Aralık ayına kadar Tüketici ve Ticari Kredilerin faiz oranları yükseliş eğiliminde olurken Taşıtlar ise Ocak ayından Eylül ayına kadar olan süreçte belli bir trend izlerken Eylül ayından sonra düşüş trendine geçmiştir. 2017 yılında toplamda 956.154 otomobil satışı yapılarak 2015 ve 2016 yılına göre satışlarda düşüş gözlenmiştir. Binek otomobil satışları %4,51 azalırken Hafif Ticari otomobil satışları %2,93 oranında artmıştır. Faiz ve Enflasyon oranlarında yaşanan artış otomobil satışlarını az miktarda da olsa etkilediği görülmektedir.

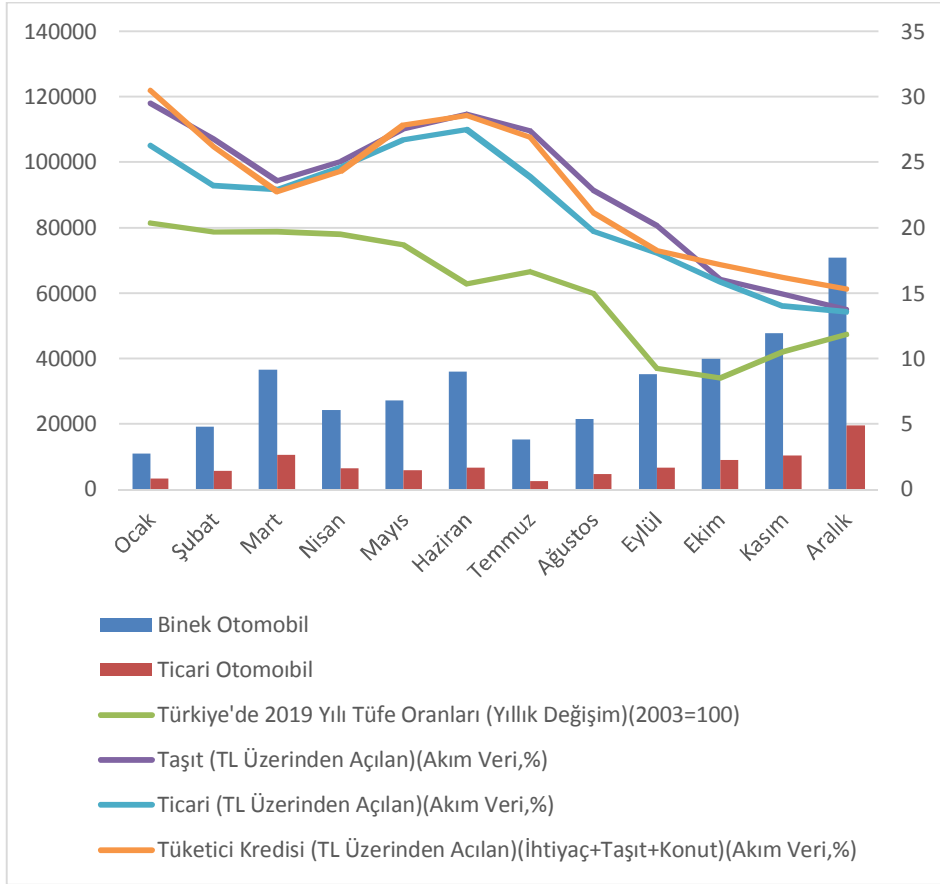
Şekil 4. Türkiye’de 2018 Yılı Binek ve Ticari Otomobil Satışları, Faiz Oranları ve Enflasyon

Kaynak: TÜİK, TCMB ve ODD verilerinden derlenmiştir.

2018 yılında Türkiye’deki enflasyon 10,23 ile 25,24 arasından dalgalanmıştır. 2018 yılında enflasyonun ve faiz oranları 2015, 2016, 2017 yıllarına göre yüksek bir seyir izlemiştir. Bu durumun doğal bir uzantısı olarak araç satışlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 2018 yılında toplam araç satışı 620.937 olmuştur. Binek otomobil satışları %32,71 azalırken Hafif Ticari otomobil satışları %42,33 oranında azalmıştır. Faiz oranlarındaki artışın otomobil satışlarını ciddi anlamda etkilediği gözlenmektedir. Enflasyon açısından bakıldığında ise önceki diğer üç yılda satış trendi benzerlik göstermesine rağmen satış rakamlarında enflasyonun arttığı Ağustos ile Aralık ayları arasında çok ciddi düşüş yaşanmıştır. Kasım ve Aralık aylarında yükselen otomobil satışlarının nedenini ise yıl sonundaki otomobil şirketlerinin kampanyalarına bağlamak mümkündür.

Şekil 5. Türkiye’de 2019 Yılı Binek ve Ticari Otomobil Satışları, Faiz Oranları ve Enflasyon

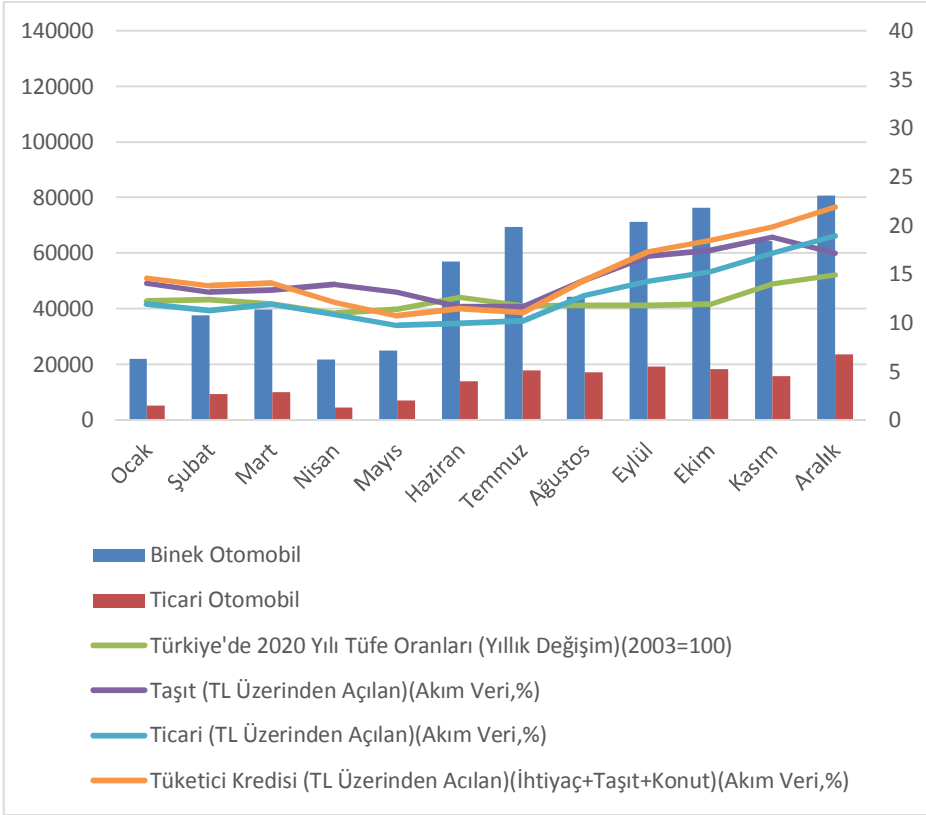

Kaynak: TÜİK, TCMB ve ODD verilerinden derlenmiştir.

2019 yılında Türkiye’de enflasyon 8,55 ile 20,35 arasında dalgalanmıştır. 2018 yılında yükselen bir seyir izleyen enflasyon 2019 yılında düşen bir seyir izlemiştir. Bu dönemde faiz oranlarının da hızlı bir şekilde düştüğü gözlenmektedir. 2018 yılında otomobil satışlarında yaşanan düşüş 2019 yılında da devam ederek 479.060 olmuştur. Binek otomobil satışları %20,37 azalırken Hafif Ticari otomobil satışları %31,80 azalmıştır. Bu dönemde hem enflasyon hem de faiz oranları düşmesine rağmen toplam etki anlamında otomobil satışlarına yansımamıştır. Fakat 2015, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında düşüş seyri izleyen otomobil satışları 2019 yılında yükseliş trendine girerek diğer yıllardan farklı bir durum seyretmiştir. Burada ciddi anlamda düşen faiz ve enflasyon oranlarının etkisinin olduğunu gözlenmektedir. Yılın başında

yüksek olan enflasyon ve faiz yıl sonuna doğru düşüş gösterse de araç satışlarının düşmesine engel olamamıştır.

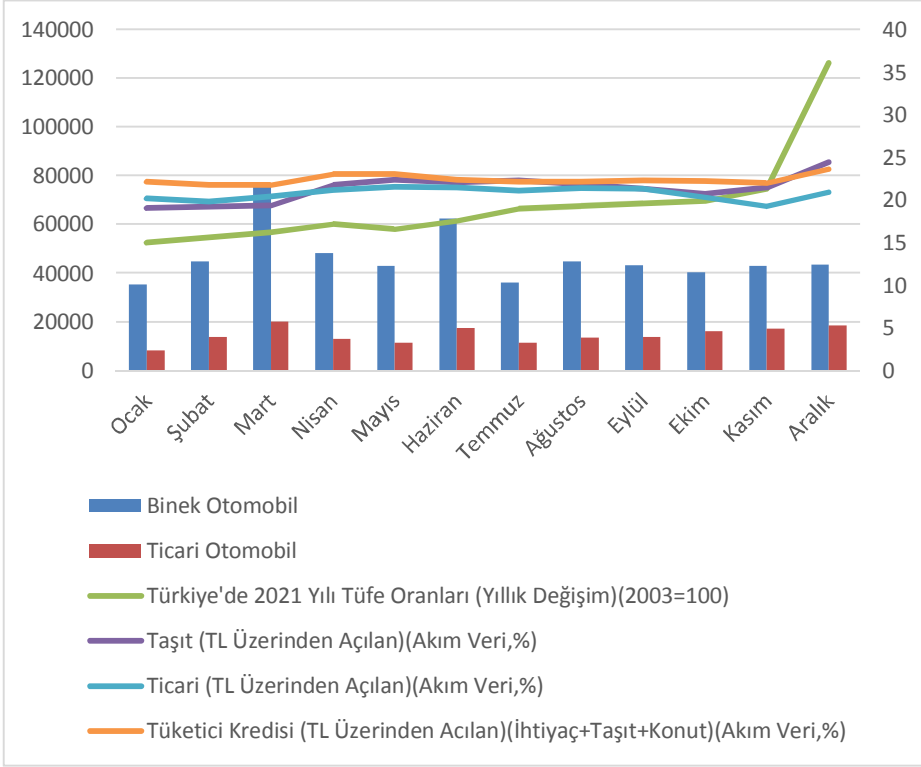
Şekil 6. Türkiye’de 2020 Yılı Binek ve Ticari Otomobil Satışları, Faiz Oranları ve Enflasyon

Kaynak: TÜİK, TCMB ve ODD verilerinden derlenmiştir.

2020 yılında Türkiye’de enflasyon 10,94 ile 14,9 arasından dalgalanmıştır. Bu dönemde enflasyon dar bir aralıkta seyir ederken faiz oranları ile yıl başından yıl sonuna doğru yükseliş eğiliminde olmuştur. 2020 yılında Türkiye toplam araç satışı 772.778 olarak 2019 ve 2018’in satış rakamlarının üzerine olmuştur. Binek otomobil satışları %57,54 artarken Hafif Ticari otomobil satışları %77,20 artmıştır. Burada enflasyon ve faiz oranlarının daha dar bir alanda dalgalanmasının etkisi vardır. 2020 yılında 2018 ve 2019 yıllarından daha düşük bir enflasyon yaşanması araç satışlarının yükselmesiyle sonuçlanmıştır.

Şekil 7. Türkiye’de 2021 Yılı Binek ve Ticari Otomobil Satışları, Faiz Oranları ve Enflasyon

Kaynak: TÜİK, TCMB ve ODD verilerinden derlenmiştir.

2021 yılında Türkiye’de enflasyon 14,97 ile 36,08 arasında dalgalanmıştır. Yıl başından yıl sonuna enflasyon sürekli olarak artma eğiliminde olurken faiz oranları ise belli bir seyir izlemiştir. Bu dönemde Türkiye’de otomobil satışları bir önceki yıla göre az miktarda düşüş yaşayarak 737.350 olmuştur. Binek otomobil satışları %7,90 azalırken Hafif Ticari otomobil satışları %7,87 artmıştır. Enflasyonun yüksek olduğu bu dönemde araç satışlarında fazla bir düşüş meydana gelmemiştir. Faiz oranlarının az miktarda yükselmesi araç satışlarının düşmesini etkilemiştir.

6.SONUÇ

Genel anlamda bakıldığında zaman 2015 yılındaki enflasyon oranı önündeki 6 yıla göre kıyaslandığında daha düşük bir enflasyonist bir ortam olduğu görülmektedir. 2015 yılındaki faiz seyri baz yıl olarak alındığı zaman düşük bir enflasyonist dönemde Türkiye’deki toplam Binek ve Hafif Ticari otomobil satışları 968.017 olarak hesaplanmıştır.

2016 yılında enflasyon az miktarda yükseliş eğiminde olurken faiz oranları düşüş eğilimi içerisinde olmuştur. 2016 yılında Binek ve Hafif Ticari otomobil satışları 983.730 hesaplanarak bir önceki yıla göre artmıştır. Buradaki temel etkinin faiz oranlarında düşüş eğilimi olarak görülmektedir.

2017 yılında enflasyon oranları yükselirken faiz oranların 2016 yılıyla benzerlik göstermektedir. 2017 yılında Binek ve Hafif Ticari otomobil satışları 956.194 olarak hesaplanmıştır. 2017 yılında faiz oranları bir önceki yıl ile aynı trendde kalırken enflasyon oranlarının yükselmesi otomobil satışlarını az da olsa düşürmüştür. Burada özellikle Binek otomobil satışlarının düştüğü, Hafif Ticari otomobil satışlarının arttığı gözlemlenmektedir.

2018 yılında hem enflasyon hem de faiz oranların 2017 yılına göre ciddi anlamda yükselmektedir. Bu durum otomobil satışlarını ciddi anlamda etkileyerek 620.937 otomobil satışı gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde hem Binek otomobil satışları hem de Hafif Ticari otomobil satışlar düşmüştür.

2019 yılında enflasyon oranları 2018 yılına göre düşüş görülse de daha önceki yıllar ile kıyaslandığı da yüksek olduğu görülmektedir. Faiz oranları ise yılında başında yüksek olmasına rağmen yıl sonuna doğru ciddi anlamda düşerek önceki yıllardaki seviyelerine geri dönmüştür. Fakat bu düşüş çok kısa bir dönemi kapsadığı için araç satışları 476.060 olarak hesaplanmıştır. Genel anlamda bakıldığında hem enflasyonist dönemin devam etmesi hem de faiz oranlarının yılın önemli bir kısmında yüksek seyirde olması araç satışlarının ciddi anlamda düşürmüştür.

2020 yılında enflasyon 2018 ve 2019 yıllarındaki enflasyon göre daha ılımlı bir seyirde olduğu gözlemlenmektedir. Faiz oranları ise 2019 yılında düşüş yılında başında devam ederken yılında sonuna doğru yükseldiği görülmektedir. Fakat 2020 yılında faiz oranlarının genel olarak bakıldığında 2018 ve 2019 yıllarına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum 2020 yılının araç satışlarında ciddi anlamda yansiyarak 772.788 olarak hesaplanmıştır. Hem Binek otomobil hem de Hafif Ticari otomobil satış bu dönem artmıştır.

2021 yılında enflasyon önceki yıllar ile kıyaslandığında ciddi anlamda yükselmiştir. Hatta yılında son iki ayında enflasyon rakamları %21,31 ve 36,08 olarak hesaplanmıştır. Faiz oranların ise 2020 yılında göre artış eğiminde olurken 2018 ve 2019 yıllarındaki faiz oranları kadar da yüksek olmamıştır. Bu dönemde araç satışları az miktarda olsa düşerek 737.350 olarak hesaplanmıştır. Binek otomobil satışları azalırken Hafif Ticari otomobil satışları yükselmiştir. Enflasyonun yüksek olduğu bu dönemde faiz oranları yükselmesine rağmen otomobil satışları çok fazla düşmemiştir.

Sonuç olarak bakıldığında hem enflasyonun hem de faizin diğer yıllara göre düşük olduğu 2015, 2016, 2017 yıllarında otomobil satışları belli bir

trendde olduğu gözlemlenmiştir. Burada enflasyondan ziyade faiz oranlarının düşüklüğü tüketicilerin otomobil alımlarını kolaylaştırmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında yükselen enflasyon ve faiz oranlarının otomobil satışlarının ciddi anlamda düştüğü yıllar olarak gözlemlenmiştir. Tüketicilerin enflasyonun arttığı dönemlerde bugünden yarına fiyat artışlarının meydana geleceğini düşünerek bugünden tüketim yapma eğiliminde olmaktadır. Faiz oranlarının arttığı dönemlerde ise kredi maliyetlerinin artması ve elde tutulan nakit paranın getirisinin yüksek olacağından tüketiciler tüketim harcamalarını ertelemektedirler. Bu durum 2018 ve 2019 yılları dikkat alınarak değerlendirildiğinde tüketicilerin otomobil satışlarında faiz faktörünün daha etkili olduğu göze çarpmaktadır. 2020 yılında enflasyon oranları 2015, 2016, 2017 yılları yakınen faiz oranları ise yıl başında düşükken yılına sonuna doğru artmıştır. 2018 ve 2019 yıllarına göre faiz oranları daha düşük seyir etmesi otomobil satışlarını yükselterek 772.778 olarak hesaplanmıştır. 2021 yılında ise enflasyon önceki yıllar göre yüksek bir trendde seyretmiştir. Faiz oranları ise yükselme eğiliminde olmasına rağmen otomobil satışlarının çok fazla bir düşüş yaşanmamıştır. 2021 yılında otomobil satışları 737.350 olarak hesaplanmıştır. 2021 yılında otomobil satışlarının faiz yükselirken çok fazla düşmemesinin neden enflasyonun yüksek seviyelerde olmasıdır. Genel anlamda bakıldığında Türkiye’deki 2015-2021 yılların arasındaki otomobil satışlarının genel trendini faiz oranı belirlerken enflasyon oranlarının güçlü bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKCAN, A.T. (2019). Mortgage Krizi Öncesi ve Sonrasında Enflasyon - Faiz Etkileşimi: Türkiye Örneği, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2019 7(4) 239-244.
- BRONFENBRENNER, M. ve HOLZMAN, F. D. (1963). "Survey of Inflation Theory". The American Economic Review, 53(4), 593-661.
- DİNLER, Z. (2009). "İktisada giriş". (15. Baskı). Bursa: Ekin Kitapevi.
- KARLUK, R. (1973). "Enflasyon Kavramı Ve Sonuçları". Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 9(1), 201-219.
- KILIÇ, F. ve TORUN, M. (2018). Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Cilt/Volume: 16 Sayı/Issue: 1 ss./pp. 18-40.
- KILIÇ, C.; KURT, S.; KILINÇ, S., B.; TOPKAYA, Ö.; ARSLANBOĞA, K.; TORUN, M.; SAVRUL, M. ve BALAN, F. (2018). "İktisada Giriş". (Ed.: Cüneyt Kılıç, Burcu Kılınç Savrul, Mesut Savrul), 2. Baskı, Çanakkale: Pozitif Matbaa.
- ODD, https://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=36.
- PARASIZ, İ. (1988). "Para Politikası". Haşet Kitabevi, Bursa
- PAYA, M. M. (2002). "Para Teorisi Ve Politikası". (3. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- RILEY, G. (2018, 11 Nisan). Revision: Cost Push & Demand Pull Inflation. Economics. https://www.tutor2u.net/_legacy/blog/files/Revision_Causes_of_Inflation.pdf. adresinden erişildi.
- SAMUELSON PAUL. A. ve NORDHAUS WILLIAM D. (1992). "Economics". N.Y., McGraw-Hill Int. Editions.
- SAMUELSON, P., (1973). "İktisat". (Çev.), Demirgil, D., İstanbul, Mentesh Kitabevi.
- SEYİDOĞLU, H. http://www.metinberber.com/kullanici_dosyaları/file/F.doc. (Erişim: 01.01.2022).
- SEYREK, İ.; DUMAN M. ve SARIKAYA, M.(2002). "Parasal Aktarım Mekanizması ve Para Politikası Aracı: Türkiye'de Aktarım Mekanizması". Cumhuriyet Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(1), ss.201-212.
- TCBM. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?evds/serieMarket/#collapse_3.
- TCMB. (2013). Enflasyon ve fiyat istikrarı (1. Baskı [Broşür]). Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını.
- TOTONCHÍ, J. (2011). "Macroeconomic Theories of Inflation". (C. 4, ss. 459-462). International Conference on Economics and Finance Research IPEDR, sunulmuş bildiri, Singapur: IACSIT Press.
- TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=1>.
- YILDIRIM, K.; KARAMAN, D., ve TAŞDEMİR, M. (2010). Makro ekonomi (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.